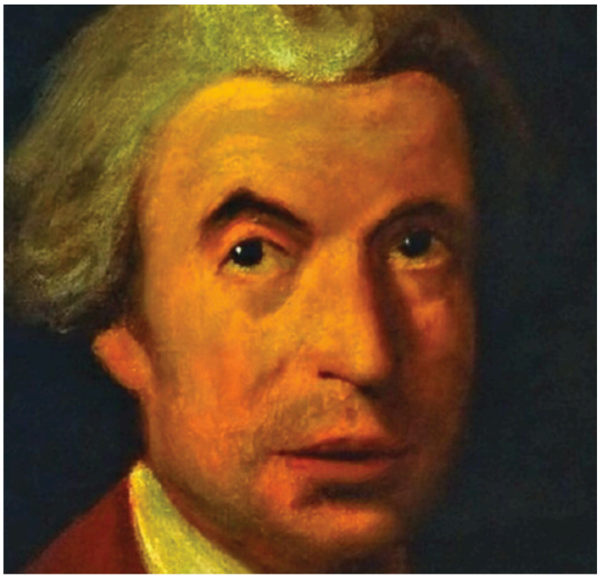
2018 TROYA YILI VE ROGER JOSEPH BOSCOVICH

RELAZIONE

DELLE ROVINE DI TROJA,

ESISTENTI IN FACCIA AL TENEDO,

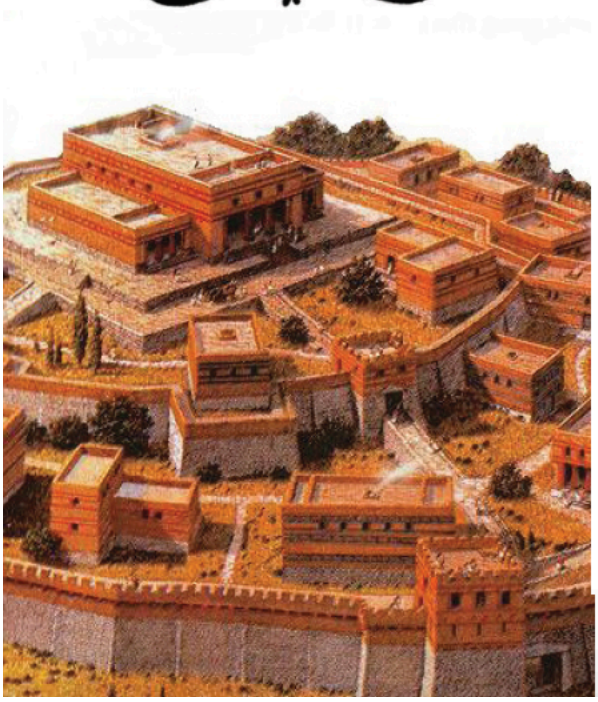
Secondo le osservazioni del Seguito di S. E. il Sig.

CAV.^R PIETRO CORRER,

Mentre nel Settembre del 1761. andava BAILO a COSTANTINOPOLI, essendosi portato egli medesimo a riconoscerne una buona parte in persona,

DELL' ABATE

RUGGIERO GIUSEPPE BOSCOVICH.

2018 THE YEAR OF TROY AND ROGER JOSEPH BOSCOVICH

2018 THE YEAR OF TROY

ÇANAKKALE

Turkey

RELAZIONE

DELLE ROVINE DI TROJA,

ESISTENTI IN FACCIA AL TENEDO,

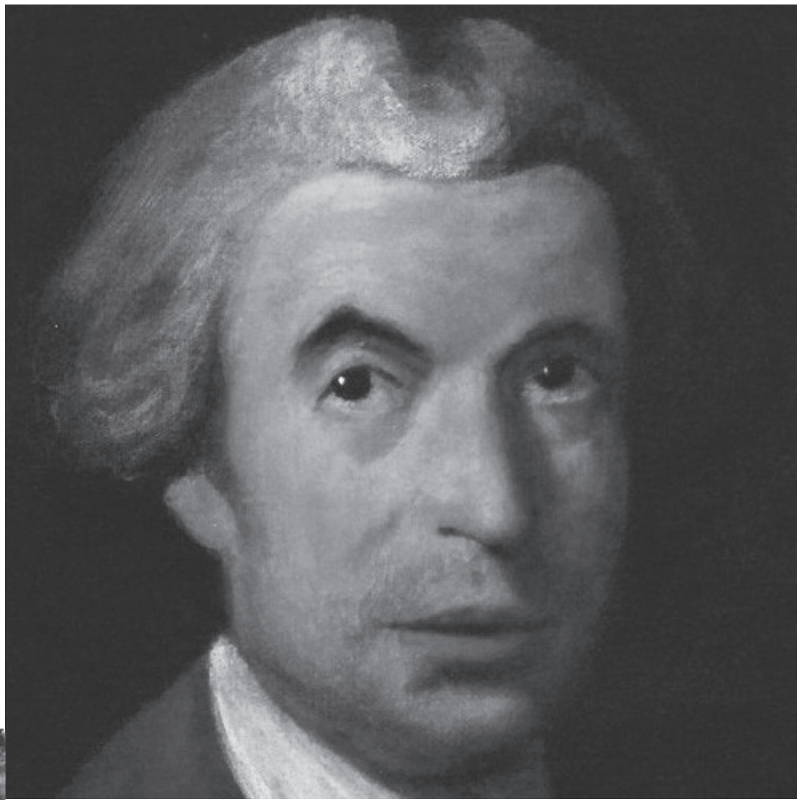
Secondo le osservazioni del Seguito di S. E. il Sig.

CAV.R PIETRO CORRER,

Mentre nel Settembre del 1761. andava BAILO a COSTANTINOPOLI, essendosi portato egli medesimo a riconoscerne una buona parte in persona,

DELL' ABATE

RUGGIERO GIUSEPPE BOSCOVICH.

2018 TROY

2018

THE YEAR OF

TROY

ÇANAKKALE

Turkey

Published by H. Oğuz Aydemir

H. Oğuz Aydemir tarafından yayınlandı

2018 TROYA YILI VE ROGER JOSEPH BOSCOVICH

Troya Savaşı MÖ 13. veya MÖ 12.yüzyılda olmuş tarihi önemi olan bir olaydır. Bu savaş başta Homer'in İlyada'sı olmak üzere mitolojide yer alan en önemli olaylardandır.

Türkiye Avrupa Kültürel Miras Yılı 2018'e destek için 2018 yılını resmi olarak Antik Troya Şehri Yılı ilan etmiştir. Yıl boyunca Troya ile ilgili birçok etkinliği takiben herhangi bir yerde Roger Joseph Boscovich'in Troya'ya olan katkısını görmek mümkün olmamıştır.

HAZU'dan (Hırvat Sanatlar ve Bilimler Akademisi) Sayın Marijana Boric'le tanışma fırsatım oldu ve onun sayesinde tanıma şansını elde ettiğim Roger Joseph Boscovich'e (1711-1787) hayran oldum.

Dubrovnik doğumlu fizikçi, astronom, matemetikçi, filozof, diplomat, şair, tarihçi, öğretmen ve teolog Boscovich Venüs gezegeninin güneşin önünden geçmesini gözlemlemek üzere İstanbul'a seyahat etmiştir. Bu gözlem için biraz geciktiğinde bunu Troya harabelerini inceleme fırsatı olarak değerlendirmeye karar verir. Troya harabelerinin Anadolu kıyılarında Bozcaada karşısında olduğu "o zamanlar popüler olan düşünceye" karşı çıkarak Troya harabelerinin denizden daha içeride bir konumda olduğunu iddia eder. 1761 yılının Eylül ayında Troya harabelerini ziyaret ederek ilerdeki sayfalarda göreceğiniz "Relazione delle Rovine di Troja, Esistenti in Faccia al Tenedo 1784" isimli raporunu yazar.

Bir keresinde maddi destekçisi olan Marki Romagnoli'ye yazarken artık asla Roma'ya dönmek istemediğini, İstanbul'a gitmeyi sabırsızlıkla beklediğini orada Türklerin kendisine Hristiyanlardan çok daha iyi davrandıklarını ifade etmiştir.

Roger Joseph Boscovich'in eserini İngilizce ve Türkçe'ye kazandırılmasını sağlayarak hem 2018 Troya Yılı'na katkıda bulunduğum hem de bu vesileyle anımsanmasına aracı olabildiğim için çok mutluyum.

Ekselansları Büyükelçi Babür Hızlan'a desteği ve katkısı, Bay Boris Blazin'e eserin Hırvatça'dan İngilizce'ye çevirisi, Bayan Karmen Ratkoviç'e düzeltmeler, Bay Cengiz Aydemir'e Türkçe'ye çevirisi, Bay Mehmet Bezdan'a kitabı yayına hazırladığı için teşekkür etmek isterim.

Bayan Marijana Boric'e bana Aydınlanma Dönemi'nin en önemli isimlerinden biri olan Roger Joseph Boscovich'i tanıttığı için özellikle teşekkürlerimi sunarım ve Bayan Zrinka Blazeviç'e de bu projenin tasarlanmasından sonlanmasına kadar verdiği tüm destekler teşekkür ederim.

H. Oğuz Aydemir

2018 THE YEAR OF TROY AND ROGER JOSEPH BOSCOVICH

Trojan War was a historical event of the 13th or 12th century BC. The war is one of the most important events in mythology, most notably Homer's Iliad.

Turkey declare 2018 the official year of the ancient city of Troy as part of Turkey's support for The European Year of Cultural Heritage 2018.

Following many events on Troy during the year, it was not possible to see Roger Joseph Boscovich's contribution on Troy anywhere. Lucky enough to have met Mrs Mariana Boric from HAZU (Croatian Academy of Arts and Sciences) I was privileged to know the amazing Roger Joseph Boscovich (1711-1787). Born in Dubrovnik he was a physicist, astronomer, mathematician, philosopher, diplomat, poet, theologian, historian, teacher, in short he was a man of many parts, and Boscovich travelled to Constantinople to observe the passing of Venus in front of the sun. He was late for this observation but took the opportunity to examine the ruins of Troy. He challenged the "then-popular" idea that that the ruins of Troy were located along the Anatolian coast opposite Tenedos Island. He claimed that the ruins were further inland. In September of 1761 he visited the ruins of Troy and wrote the following report, namely "Relazione delle Rovine di Troja, Esistenti in Faccia al Tenedo 1784".

On one occasion he wrote to his benefactor Marquis Romagnoli that he thought he would never return to Rome and that he could hardly wait to go to Constantinople where the Turks would treat him much better than Christians.

I am very happy to contribute to the 2018 Troy Year by highlighting Roger Joseph Boscovich's work by translating it into English and Turkish for the first time.

I would like to than Ambassador HE Babür Hızlan for his support and contribution, Mr Boris Blazina for English translation from Croatian, Mrs Karmen Ratkovic for editing, Mr Cengiz Aydemir for Turkish translation, Mr Mehmet Bezdan for preparing the book for publication.

My special thanks to Mr Marijana Boric for letting me learn about Roger Joseph Boscovich; one of very significant names of the Enlightenment Period and Mrs Zrinka Blazevic for the entire project from its conceptualization to its finalization.

H. Oğuz Aydemir

ÖNSÖZ

Türkiye Sualtı Arkeolojisi Vakfı Başkanı ve tanınmış bir hayırsever olan Sayın Oğuz Aydemir tarafından önayak olunan başka değerli bir çalışmaya daha önsöz yazmaktan onur duyuyorum. Sayın Aydemir kendini Türkiye ve Hırvatistan'ı birbirine bağlayan kültürel mirasın izlerini ortaya çıkarmaya adamıştır. Bu alandaki büyük gayretleri için kendisine minnettarım.

Bu kez, Hırvat kökenli dünyaca ünlü bir bilim insanı olan Ruđer Josip Bošković'in "İstanbul'dan Polonya'ya Seyahat Güncesi" başlıklı notlarının çevirisi, nihayet keşfedilmesinden çok daha önce, Türkiye'deki Truva kalıntılarının tam yeriyle ilgili önemli bilgiler ortaya koymaktadır.

Truva, Avrupa'nın tarih öncesi araştırmaları bakımından dünyadaki en iyi yerlerden biridir. İlyada ve Odysseia destanlarına esin kaynağı olmuştur. Son 20 yıldır UNESCO'nun Dünya Mirası Listesi'nde yer almaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı 2018 yılını kentin tarihi yönlerini daha iyi tanıtmak amacıyla Truva Yılı olarak ilan etmiştir. Yıl boyunca, Hırvatistan dâhil, dünyanın farklı yerlerinde bir dizi etkinlik düzenlenmiştir. Çanakkale'deki Truva Müzesi çok yakında kapılarını ziyaretçilere açacak olup, yıllar içerisinde kazılarda ortaya çıkarılan eserler bu müzede sergilenecektir. Bu açıdan, bu yayının zamanlaması da çok yerinde olmuştur.

Bu fırsattan istifade ederek, Sayın Oğuz Aydemir'i Türk kültür diplomasisine yaptığı kişisel katkılardan dolayı bir kez daha tebrik ediyor ve kendisine teşekkür ediyorum.

M. Babür Hızlan
Türkiye Cumhuriyeti
Zagreb Büyükelçisi

FOREWORD

I am honoured to write a foreword for another valuable work initiated by Mr. Oğuz Aydemir, President of the Turkish Institute of Nautical Archaeology, and a reknown philantrophist. He is dedicated to uncovering the traces of cultural heritage which binds Turkey and Croatia together. I am grateful to him for his untiring efforts in this field.

This time, the translation of the accounts of Mr. Roger Joseph Boscovich, a world-famous scientist of Croatian origin, titled "Journal of a Voyage from Constantinople to Poland", reveals crucial information on the exact place of the ruins of Troy in Turkey, well before it was finally discovered.

Troy is one of the best places in the world to research European prehistory. It was a source of inspiration for Iliada and Odysseia epics. It is now in the UNESCO World Heritage List for the last 20 years.

The Ministry of Culture and Tourism of Turkey declared 2018 as the year of Troy, with the aim to further promote the historical aspects of the city. Throughout the year, a series of events have been held worldwide, including Croatia. Museum of Troia in Çanakkale will soon open its gates to visitors, where artefacts discovered in the excavations over the years will be displayed. In this regard, the timing of this publication is also very pertinent.

On this occasion, I would like to congratulate and thank Mr. Oğuz Aydemir once again for his personal contribution to Turkish cultural diplomacy.

M. Babür Hızlan
Ambassador of the
Republic of Turkey in Zagreb

ROGER JOSEPH BOSCOVICH – DÖNEMİNİN EVRENSEL AKLI VE “YENİ BİR DÜNYANIN” KURUCUSU

Roger Joseph Boscovich (Dubrovnik 1711 – Milan 1787) döneminin en önemli bilim insanlarından biri, bir filozof, fizikçi, matematikçi, şair ve aynı zamanda bir diplomattır. Yarım asır boyunca yaptığı işler etkileyici düzeydedir, geniş bir yelpazeye yayılan farklı alanlarda önemli katkıları olmuştur; bu alanlar arasında fizik, matematik, astronomi, jeodezi, jeofizik, hidroteknik, statik konstrüksiyon, arkeoloji ve cihaz yapwwwımı sayılabilir. En ünlü olduğu alan doğa felsefesidir, bunun nedeni birbirini çeken ve iten güçler kuramı ve mikrokozmos düzeyinde maddenin yapısı alanlarında yaptığı çalışmalardır. Öngörülü bir insan olan Boscovich, kuantum kuramı, genel görelilik kuramı ve büyük patlama kuramı ile ilgili temel fikirler gibi 20. yüzyılda bilimde öne çıkacak olan konuları imgeliyordu. Tek yasa prensibiyle doğadaki tüm görünümlerin açıklanması idealini oluşturdu. Boskovich kendine ait olan güçler kuramıyla fiziksel dünyadaki tüm görünümleri açıklayabilirdi. Güçlerin merkezinin maddenin parçalarında değil onun geliştirmiş olduğu ‘atom modelinde’ olması atom kuramının tarihinde önemli rol oynamış, bunun için Niels Bohr ve Henry V. Gill gibi 20.yüzyılın en önemli bilim insanlarının övgüsünü kazanmıştır: “Bohr’un atom modeli Boskovich’in mikroskopik aralıklarla ayrılan parçacıkların gücü yasasının doğrudan ardılıdır”.

Boskovich 18 Mayıs 1711 tarihinde Hırvatistan’ın Dubrovnik şehrinde doğmuştur. Öğrenimine Dubrovnik’teki Collegium Ragusinum’da başlayarak 1725’den itibaren Roma’da bulunan Collegium Romanum’daki Cizvit Enstitüsünde devam etmiştir. Aynı zamanda matematik, fizik ve astronomiyi de içeren teoloji ve felsefe eğitimi almıştır. Teolojik çalışmalarının tamamlanmasından sonra Cizvit düzeninde yer almıştır, ancak kendisini bilimsel çalışmalara verebilmesi amacıyla bir Cizvit rahibi olarak yerine getirmesi gereken görevlerden azledilmiştir. Önce Roma Koleji’nde (1740-1760), ardından Pavia Üniversitesi’nde Koleji’nde Matematik Bölümü Başkanı olarak görev almış (1764 – 1769); daha sonra Milano’da bulunan Brera Astronomi Gözlemevi’nin kuruculuğunu yapmıştır (1765 – 1774), bunu izleyen görevleri Palazzo delle Scuole Palatine’de Uygulamalı Matematik Öğretim Üyeliği (optik ve astronomi) (1770–1773) ve Fransız Deniz Kuvvetlerinde Optik Direktörlüğüdür (1774– 1782). Çalışmaları sırasında bilim çevrelerinde önemli ilgi uyandıran mekanik ve astronomi üzerine tezlerini yazmaya başlamıştır.

Papa XIV.Benedict 1742’de Roma’daki St Peter Bazilikasının çatlayan kubbesinin onarımı için iki Fransız bilim insanı Thomas Le Seur ve François Jacquier’in yanısıra onu da seçmiş birlikte çalışarak bir çözüm bulmalarını istemiştir. Boscovich’in çözümü eş merkezli beş adet dairesel demir şeritin yerleştirilmesini içeriyordu ve nihayetinde bu uygulanarak başarılı oldu. Bu deneyimi takiben Boscovich’e farklı teknik sorunları da başarıyla çözmeye devam etti, bunlardan bazıları Viyana’da bulunan kraliyet kitaplığının muvazene ve kubbe sorunu, İmparatoriçe Maria Theresa’nın talebi üzerine Milano Katedralinin piramit şeklindeki kubbesinin tepesindeki muvazene sorunu, Paris’teki St Genevieve Kilisesinin sütunlarının taşıma sorunun incelenmesidir. Bu nedenle Boscovich yapı statiği konusunda bir öncü sayılmaktadır. Lucca ve Avusturya Toskanası Cumhuriyetleri arasında ortaya çıkan bir sınır suları tartışmasına başarıyla aracılık etmiştir. Boscovich’in tüm araştırma çalışması bilimsel analiz, matematiksel yöntemler, matematiksel yorum ve fizik yasalarına bağlı farklı yapı sorunları nedeniyle bloke olmuştur, hidroteknik ve hidrodinamik uzmanlık konularına da aynı şekilde yaklaşmıştır. Yaşamı süresince etkileyici bir uzmanlık listesi oluşturmuştur. Papa XIV.Benedict’in talebi üzerine Tiber Nehrinin seyrüsefere uygun kolunda bir analiz yapmıştır, bunun sonrasında benzer projeler Cenova, Rimini, Lucca, Perugia ve Piacenza şehirlerinden de talep edilmiştir. Bunların yanısıra Rimini, Terracino, Savona ve Ancona şehirlerine de onarım önerilerinde bulunmuştur.

Lucca ve Toskana arasındaki anlaşmazlıkta çözümden sorumlu olan Avusturya olduğu için Boscovich Lucca’nın temsilcisi olarak Viyana’ya gitmiştir. Lucca tarafından anlaşmazlığı gidermede başarılı bir aracı olması nedeniyle kendisine aristokrat ünvanı verilmiştir. Viyana’da 1758’de ünlü eseri Doğa Felsefesi Kuramı (Philosophiae naturalis theoria) yayınlanır. Yaşayan Güçler (De viribus vivis) (1745) tezinde sunduğu fikirlerinden Doğa Felsefesi Kuramı başyapıtını yayınlamasına kadar 13 yıl

araştırma yapmıştır sonra buna ek yapılarak ve düzeltilmiş baskısı Theoria philosophiae naturalis (1763) yayınlanmıştır. Boscovich örnekseme ve basitlik prensiplerini kullanarak bu dönemde kendi özgün güçler kuramını oluşturmuş, bu şekilde maddenin ve o zaman bilinen tüm doğal görünümlerin yapısını açıklamıştır. 1748 yılında kendi güçler kuramıyla düzeltilmiş atom modelini sunmuştur.

Boscovich yaşamı boyunca salt ve uygulamalı matematikle ilgili çeşitli sorunlarla uğraşmıştır. Bulgularını bilimsel çalışmasında yayınlamıştır, birçok özgün düşünceye imza atmıştır ve bazı matematiksel ifadelerin oluşumuna katkıda bulunmuştur. Matematiğin temelini çalışırken Boscovich matematikteki ve sentetik geometri ve uygulamalı matematik alanlarındaki en önemli başarılarını gerçekleştirmiştir.

Boscovich bunun da ötesinde bilimsel çalışmasının her aşamasında çeşitli teorik ve pratik astronomi sorunlarıyla uğraşmıştır. İlk tezlerinden De cometis (1736) ile bir kuyruklu yıldızın parabolik yörüngesini saptamak için yeni bir yöntem önermiştir. De determinanta orbita planetae (1749) tezinin konusu ise bir gezegenin yörüngesini saptamak ile ilgilidir. Genel Astronomiye Giriş (Disquisitio in universam astronomiam, Roma 1742) çalışmasında pratik astronominin mevcut varsayımlarını eleştirmiştir. Güneş tutulması ve Jüpiter'in uydularının gözlemiyle ilgilendi. Paris'deki Academie des Sciences tarafından 1752'de rekabet için kışkırtılması üzerine Jüpiter ve Satürn'ün pertürbasyonları sorununu inceledi. De Solis ac Lunae defectibus isimli astronomik şiirini 1760 yılında Londra'da yazdı ve yaşamı boyunca birkaç basımı yapıldı (1761 Venedik, 1765 Graz, 1767 Roma) Fransızca'ya Les Eclipses (Paris, in 1779) adıyla çevrildi, bu eserde mısraları tutulmalar sırasında gerçekleşen olayları göstermektedir. Newton'ın kuramını övmüş aynı zamanda kendi araştırmasının da bulguları ve ana temasını ortaya koymuştur. Herschel'in 1781'de o güne kadar yeni bir yıldız olduğu sanılan Uranus'u keşfinden sonra Boscovich onun güneş sistemindeki yeni bir gezegen olduğu sonucuna varan ilk kişilerden biri olmuştur. Boscovich'in yıldız ışığının sapmasını ölçme hedefini hayal ettiği suyla dolu bir teleskopla yaptığı deneme de iyi bilinir. Son eseri olan Optik ve astronomiyle ilgili çalışmalar (Opera pertinentia ad opticam et astronomiam) 1785'de Bassano'da yayınlandı, Boscovich bu eserinde araştırma yaptığı tüm alanlardan detaylı bir sentez oluşturdu.

Viyana'da İtalya'nın Toskana ve Lucca devletleri arasındaki anlaşmazlığı çözümlerken Boscovich aynı zamanda İmparatoriçe Maria Theresa ve İmparator Francis I ile tanıştı. İmparatoriçeye sadece bilim için değil ama seyrüsefer ve ticaret gibi pratik faydası için de Dünya'nın şeklinin incelenmesinin öneminden söz etti. Böylece Boscovich'in ısrarıyla monarşide ölçümler yapıldı. Aynı şekilde Piedmont ve ABD'de de (Pensylvania) geometrik ölçümler yapılmasını teşvik etti. Boscovich yaşamı boyunca bilimsel araştırma yapması ve uzmanlığı nedeniyle üç araştırma gezisi yaptı: Roma'dan Rimini'ye bir jeodezik ve kartografik araştırma gezisi (1750-1752), Lucca ve Viyana'ya araştırma seyahati (1756-1758) Roma, Londra ve Paris'ten İstanbul ve Varşova'ya (1759-1763) bir araştırma turu. Özellikle ilgilendiği konu Dünya'nın şeklinin saptanması sorunuydu. Günübirlik bilimsel gezilerde dünyanın farklı yerlerinde meridyenin açılarının ölçümleri yapılıyordu bunun da haritaların yapımına ve dünyanın şekli ve boyutunu saptamaya faydası olacağı düşünülüyordu.

Papa XIV.Benedict benzer ölçümlerin papalık sınırları içerisinde yapılmasını emretmişti. Bu konuda Boscovich'e güveniliyordu. Asistanı İrlandalı Cizvit Christopher Maire'di. Roma ve Rimini arasındaki meridyen yayını araştırdılar (1750-1752) ve araştırmalarının sonuçlarını De litteraria expeditione per pontificiam ditionem (Rome, 1755) adını verdikleri 5 ciltlik bir eserde yayınladılar. Daha sonra kitap fransızcaya tercüme edilerek Voyage astronomique et geographique (1770) adıyla yayınlanmıştır. Ölçüm ve diğer cihazların sınırlı olmasından dolayı Boscovich işi için gerekli olan ölçüm cihazları ve diğer ekipmanları sıklıkla kendi tasarlamak zorunda kalmıştır bunlarla jeodezi, jeofizik, astronomi, optik ve matematik gibi birkaç farklı alanda oldukça başarılı sonuçlar elde etmiştir. Jeodezik tripodlar (1751), sarkaçlı saat (1770), dairesel mikrometre (1739) imal etmiştir, mikrometresinin son versiyonunu değişken bir cam prizmayla oluşturmuştur (1773), yeni tür bir teleskop (1766) ve başka cihazlar inşa etmiştir. Papalık Devletinin ilk doğru haritası Nuova Carta Geografica dello Stato Ecclesiastico boscovich ve Maire'in ölçümlerine dayanarak yapılmıştır, bunun aynı şekilde kartografinin gelişimine etkisi de önemli boyutlarda olmuştur.

Roger Boscovich birçok saygın akademi ve topluluğun üyesiydi. Paris'teki ikameti sırasında Academie des Sciences çevresinde toplanmış olan bilim elitlerinin bir parçasıydı. Londra'da özel bir ün yapmıştı. İngiltere'deki ikameti sırasında kraliyet ailesinin üyelerini tanıma şerefine erişen ilk cizvit oldu. Onlarla astronomi üzerine sohbet ederek saltanat çevrelerindeki tanıdıkları sayesinde Amerikalı bilim insanı ve siyasetçisi Benjamin Franklin ile tanışma fırsatını buldu. İyi bir şair olarak yüksek ve seçkin edebiyat çevrelerine katıldı ve Londra'daki Kraliyet Cemiyeti'nin bir üyesi olarak 1760'da Londra'da yayınlanan On Solar and Lunar Eclipse (Güneş ve Ay Tutulması) şiirini onlara adadı.

Venüs'ün Güneş'in önünden geçişini izlemenin önemine dikkat çekmiştir, böylece Kraliyet Cemiyeti onu İstanbul'da Haziran 1761'de Venüs'ün Güneş'in önünden geçişini izleme temsilcisi olarak atamıştır. Seyahati sırasında Boscovich önemli bir arkeolojik araştırma da gerçekleştirmiştir. Arkeolojik sorunlara ilgisi olan Boscovich'in arkeolojiye en önemli katlısı Troya harabelerini inceleme yoluyla olmuştur. İstanbul'dan gemiye binerek 1761 yılında Önasya sahillerine gelerek Bozcaada'nın karşısında antik Troya harabelerinin bulunduğu yerin biraz açığında demir atmıştır. Boscovich'in araştırma çalışması çok ilgili olduğu klasik edebiyata dayanmaktadır, özellikle Troya harabelerinin Bozcaada'nın karşısında olduğunu yazan Romalı şair Virgil'le çok ilgilidir.

Boscovich'in çalışma amacı matematiksel yöntemlerinin kesinlikçi yaklaşımı ve uygulamasıyla karakterize edilir, böylelikle Troya harabelerini de arkeolojik araştırmayı matematik ve astronomik sorunlarla birleştirerek incelemiştir. Troya'nın harabelerini incelerken de temel olarak arkeolojik tahminlerle bağlantı kurulabilecek matematksel ve astronomik ögelerin arayışındaydı. Şehrin harabelerinin kesin analizi ve ölçümleriyle Boscovich o zaman kadar geçerli olan Yunanlılar tarafından devrilen Troya'nın Önasya kıyısında olduğu iddiasını reddeden sonuçlara ulaştı.

Bunun yerine Troya'nın o zamanlar hiçbir şeyin bulunmadığı, tam bir çorak alanın olduğu kara tarafında daha içerilere doğru yer aldığı sonucuna varmıştır. O zamanlarda Antik Troya harabeleri olduğu sanılan kalıntıların, Büyük İskender tarafından inşa edilmeye başlandığını ve daha sonra Romalılar tarafından tamamlandığını düşünmüştür. Boscovich Troya sorunsalı üzerine çalışmasını yazılı hale getirmiştir: Relazione delle rovine di Troya, esistente in faccia al Tenedo (Troy Harabeleri Raporu), bu sonradan 1784 yılında Bassano'da Travel Diary from Constantinople to Poland adlı eserinde İtalyanca ek olarak basılmıştır. Boscovich'in Günlüğünün Fransızca (1772) ve Almanca (1779) yayınlanan eski basımlarında bu rapor yer almamaktadır. Boscovich'in raporu o zamana kadar Troya harabeleri hakkında yazılmış en kapsamlı rapordur. Boscovich'in gözlemleri yüzyıl sonra antik Troya'yı bulan meşhur Alman arkeolog Heinrich Schlieman (1874) tarafından teyit edilmiştir.

Boscovich ve ünü zamanının çok ilerisindeydi, Aldous Huxley dahi onun dünyadaki en büyük akıllardan biri olduğundan söz ederek, onu Michelangelo Buonarotti, Leonardo da Vinci, George Friedrich Handel ve Christopher Wren ile yanyana koymuştur. Boscovich bir bilim insanı ve filozof olarak kabul görmüş bir insandır. Onun doğa felsefesi 18. Ve 20yüzyıllar arasında birçok ünlü bilim insanı, fizikçi ve kimyageri de esinlendirmiştir: Sir Humphry Davy, Joseph Priestley'e, Michael Faraday'dan James Clerk Maxwell'e, William Thomson (Lord Kelvin), Joseph John Thomson vs.. Boscovich'in düşünce ve yöntemlerinin gerçek değeri yayınlandıktan çok uzun süre sonra dikkati çekmiştir 13 Şubat 1787'de ölerek Milano'daki St. Maria Podone kilisesinin bahçesine gömülmüştür. Bu vesileyle özel asistanı Tomagnini Dubrovnik Senatosuna şunları yazmıştır:'Anavatan Avrupa'nın en önemli insanını kaybetmiştir, kendini anavatana tam olarak adamıştıanavatan da onunla ilgili aynı duyguları yaşamaktadır'.

Doç. Dr. Marijana Borić
Tarih ve Felsefe Bilimi Enstitüsü
Hırvatistan Bilim ve Sanat Akademisi

ROGER JOSEPH BOSCOVICH – UNIVERSAL MIND OF HIS TIME AND A FOUNDER OF A 'NEW WORLD'

Roger Joseph Boscovich (Dubrovnik 1711 – Milan 1787) is one of the greatest scholars of his time, philosopher, physicist, mathematician, poet and a diplomat. He created his impressive half-century work, giving a significant contribution to a wide range of spheres: physics, mathematics, astronomy, geodesy, geophysics, hydrotechnics, static construction, archaeology and construction of instruments. He is most famous for his natural philosophy, i.e. for his theory of attractive and repelling forces and the structure of matter on the level of micro-cosmos. Being a visionary, Boscovich envisaged the ideas about the science of the 20th century, such as the fundamental ideas about the quantum theory, theory of relativity, the Big Bang theory etc. He set the ideal of the explanations of all appearances in the nature on the principle of a single law. By his theory of forces, Boscovich could have explained all the appearances in the physical world. His 'model of the atom' as the centre of forces and not as a particle of matter in which the forces are to be found had an important role in the history of the atomic theory, for which he was praised by the greatest scholars of the 20th century, such as Niels Bohr and Henry V. Gill who wrote: "Bohr's model of the atom is a direct successor of Boscovich's law on the forces between the particles separated with the microscopic distances".

Boscovich was born in Dubrovnik on 18th May 1711. He commenced his schooling at the Collegium Ragusinum in Dubrovnik and continued it at the Jesuit institute Collegium Romanum in Rome in 1725. He studied theology and philosophy that also included mathematics, physics and astronomy. Upon completion of his theological studies he joined the Jesuit order, but was excused of his duties, as a Jesuit priest, so that he could dedicate himself to scientific work. He was the Chair of Mathematics at the Roman College (1740-1760), then the Chair of Mathematics at the University of Pavia (1764 – 1769); after which he became the founder of the Brera Astronomical Observatory near Milan (1765 – 1774), Professor of applied mathematics, (optics and astronomy) at court schools in Milan (1770–1773) and Director of Optics for the French Navy (1774– 1782). During his studies, he began writing dissertations from mechanics and astronomy which provoked great interest in the scientific circles.

In 1742, Pope Benedict XIV chose him to work out the solution to restoring the cracked cupola at the dome of St Peter's Basilica in Rome, together with two French scientists Thomas Le Seur and Francois Jacquier. Boscovich's resolution included placing five circle concentric iron bands, which was eventually taken up. After this, Boscovich was successfully resolving some other technical problems, such as the problem of the stability of the Royal library and its dome in Vienna, at the request of Empress Maria Theresa, the problem of stability of the pyramidal spike of the dome of Milan Cathedral, examining the bearing capacity of the pillars of the St. Genevieve Church in Paris etc. This is why Boscovich was considered a pioneer of the static construction. He successfully arbitrated a dispute that had arisen between the Republics of Lucca and Austrian Tuscany over frontier waters. All Boscovich's research work has been tied up with dfferent construction problems, based on scientific analysis, mathematical methods,mathematical interpretation and physical laws, he approached the same way hydrotechnical and hydrodynamical expertise. During his lifetime he made an impressive list of expertise. At the request of Pope Benedict XIV he made an analysis of the navigable branch of the River Tiber, after which the projects of the kind were ordered by Genova, Rimini, Lucca, Perugia and Piacenza. Besides, he was also proposing necessary repair work for the cities of Rimini, Terracino, Savona and Ancona.

Since Austria was in charge of the resolution of the dispute between Lucca and Tuscany, Boscovich had to go to Vienna as the representative of Lucca. He was awarded by Lucca with the aristocratical title for his successful mediation in the resolution of the dispute. In Vienna in 1758, he published his famous work Theory of Natural philosophy (Philosophiae naturalis theoria). It took him 13 years of research work to get from his first ideas presented in the dissertation On living forces (De viribus vivis) (1745) to his master piece Theory of Natural philosophy and its amended edition Theoria philosophiae

naturalis (1763). By using the principles of analogy and simplicity, Boscovich developed in this part his original theory of forces by which he explained the structure of matter and all natural appearances known by then. In 1748, he presented his famous model of the atom adjusted with his theory of forces.

During his lifetime, Boscovich was dealing with various problems related to pure and applied mathematics. He published his results in his scientific work, providing many original ideas and contributing to the formation of some mathematical expressions. While studying the basis of mathematics, Boscovich realized his greatest achievements in mathematics and in the spheres of synthetic geometry and applied mathematics.

Furthermore, Boscovich was dealing throughout his scientific work with various problems related to theoretical and practical astronomy. In his early dissertations De cometis (1736) he proposed a new method of determining the parabolic orbit of a comet. In his dissertation, De determinanta orbita planetae (1749), he talked about determining the path of a planet. In his work Introduction to General Astronomy (Disquisitio in universam astronomiam, Rome 1742) he criticized the existing assumptions in practical astronomy. He was engaged in observation of the solar eclipse and Jupiter's sattelites. Being incited with a contest called by the Academie des Sciences in Paris in 1752, he examined the problem of perturbations of Jupiter and Saturn. He published the astronomic poem De Solis ac Lunae defectibus in London in 1760 which had several editions during his lifetime (Venice in 1761, Graz in 1765, Rome in 1767) and translation into French language Les Eclipses (Paris, in 1779) in which his verses show what happens during the eclipses. He also praised Newton's theory, exposing its main thesis as well as the results of his own researching. After Herschel's discovery of Uranus in 1781, which was until then believed to be a new star, Boscovich was among the first to come to conclusion it was a new planet in Solar system. Boscovich's trial with a telescope filled with water envisaged with a goal to measure aberration of the starlight is well known. In his last work Works pertaining to optics and astronomy (Opera pertinentia ad opticam et astronomiam) published in Bassano in 1785, Boscovich made a thorough synthesis of all his research work from these spheres.

While resolving in Vienna the dispute between the Italian states Tuscany and Lucca Boscovich also met Empress Maria Theresa and Emperor Francis I. He explained to the Empress the importance of examining the shape of the Earth not only for science but also for practical purposes, such as navigation and trade. So, geodetic measurements were carried out in the Monarchy upon Boscovich's insisting. He also incited geometric measurements in Piedmont and US (Pensylvania). During his lifetime, Boscovich carried out three study trips incited by scientific research and expertise: a geodetic and cartographic expedition from Rome to Rimini (1750-1752), his research travel to Lucca and Vienna (1756-1758) and a study tour from Rome, London and Paris to Constantinople and Warsaw (1759-1763). He was interested in particular in the problem of determining the shape and size of the Earth. The scientific excursions were conducting measurements of the degrees of the meridian in various parts of the Earth, what was supposed to help making maps and determining the shape and the size of the Earth.

Pope Benedict XIV ordered the measurements of the kind to be conducted in the papal state. Boscovich was entrusted with this job. His assistant was Irish Jesuit Christopher Maire. They surveyed the meridian arc between Rome and Rimini (1750-1752) and published the results of the research in 5 volumes entilted De litteraria expeditione per pontificiam ditionem (Rome, 1755). The book was later published in French translation entitled Voyage astronomique et geographique (1770). In shortage of the measuring instruments and other devices, Boscovich had often invented new measuring devices and instruments for needs of his work with which he achieved significant results in a number of spheres – geodesy, geophysics, astronomy, optics and mathematics. He constructed geodetic tripods (1751), the pendulum clock (1770), circular micrometer (1739), he made the final version of his mitrometer with a variable glass prism (1773), a new kind of telescope (1766) and some other devices. The first exact map of the Papal State Nuova Carta Geografica dello Stato Ecclesiastico was made on the basis of Boscovich's and Maire's measurements, what had a great influence on the further development of cartography.

Roger Joseph Boscovich was a member of many distinguished academies and societies. During his stay in Paris he was part of the scientific elite gathered around the Academie des Sciences. He enjoyed special reputation in London. During his stay in England, he was the first Jesuit honored to meet the members of the royal family. He talked to them about astronomy and thanks to his acquaintances in the court circles he also met the American scientist and politician Benjamin Franklin. He joined eminent literary circles as a good poet and became member of the Royal Society in London, to which he dedicated a poem On Solar and Lunar Eclipse, published in London in 1760.

He pointed out at the importance of viewing a transit of Venus across the Sun, so the Royal Society appointed him its representative in viewing a transit of Venus across the Sun in Constantinople in June 1761. During this trip, Boscovich carried out a valuable archaeological research. He was interested in archaeological problems, his most important contribution to archaeology is his examination of the ruins of ancient Troy. Taking a ferry to Constantinople, he stopped in 1761 at the coast of Asia Minor, across the island of Tenedos where the ruins of the ancient Troy were located. Boscovich based his research work on his being very well acquainted with the classical literature, in particular, with the Roman poet Virgil who wrote that the ruins of Troy were located across the island of Tenedos.

Boscovich's scope of work is characterized by the exact approach and the application of mathematical methods, thus he examined the ruins of Troy by connecting the archaeological research with the mathematical and astronomic problems. While examining the ruins of Troy he was mainly looking for mathematical and astronomic elements that could be tied up with the archaeological assumptions. By precise analysis and measurements of the remains of the city ruins, Boscovich came to the results which denied the claim until then that Troy pulled down by Greeks was on the coast of Asia Minor.

Instead, he came to conclusion that Troy must have been deeper in the interior, where there was nothing at his time, but an absolute wasteland. He thought that the remains believed then to be the ruins of ancient Troy, started being constructed by Alexander the Great and being completed later by Romans. Boscovich wrote a study about the issue of Troy Relazione delle rovine di Troya, esistente in faccia al Tenedo (Report on the ruins of Troy), which turned up in print as an amendment to the Italian edition of his Travel Diary from Constantinople to Poland in Bassano in 1784. Previous editions of Boscovich's Diary in French (1772) and German (1779) did not contain the Report. Boscovich's report is the most comprehensive report on the ruins of Troy by then. Boscovich's contemplations were confirmed a century later by the founder of the ancient Troy, famous German archaeologist Heinrich Schlieman (1874).

Boscovich and his reputation were far ahead of his time, even Aldous Haxley mentioned him as one of the greatest minds in the world, putting him side by side with Michelangelo Buonarotti, Leonardo da Vinci, George Friedrich Handel and Christopher Wren. Boscovich was appreciated as scientist and philosopher. His natural philosophy had inspired many famous scientists, physicists and chemists from the 18th – 20th century: from Sir Humphry Davy, Joseph Priestley, through Michael Faraday to James Clerk Maxwell, William Thomson (Lord Kelvin), Joseph John Thomson etc. The true value of many Boscovich's ideas and methods was noticed much later after their being published. He passed away on 13th February 1787 and was buried in the church of St. Maria Podone in Milan. On this occasion, his personal secretary Tomagnini wrote to the Dubrovnik Senate:'The homeland has lost the greatest man of Europe he was especially dedicated to, the homeland felt the same way about him'.

Marijana Borić Ph. D.
Institute of History and Philosophy of Science
Croatian Academy of Sciences and Arts

BOSCOVICH'İN KRONOLOJİK YAŞAM ÖYKÜSÜ

1711
Roger Boscovich 18 Mayıs'da Dubrovnik'de doğdu. Nikola Boscovich'in (1688'de Orahov Dol köyünden taşındı, Dubrovnik'de 1721'de öldü) ve Pavle Bettera (Dubrovnik 1674 doğumlu—Dubrovnik'de 1776'da öldü) ailesinin sekizinci çocuğu, altıncı erkek çocuğuydu.

1725
Genç Roger Boscovich Dubrovnik Kolejinden diğer yatılı öğrencilerle birlikte Dubrovnik'de iki çarpıcı kilise festivaline katıldı: 20 Mart'ta St. Ignatius Kilisesi çan kulesinin kutsanması ve 7 Nisan'da ithaf edilmesi.
Tarihçi Simone Capitozzi 16 Eylül'de Chronicon Collegii Ragusini'de magistri Giovanni Bindi ve Giuseppe Stefani'nin yanlarına ondört buçuk yaşındaki "Mister Roger Boscovich'i alarak Roma'da çıraklık dönemine kabul edildiler, o geleceği olan bir erkek çocuğudur" diye yazmıştır ("il Sig. Rugiero Boscovich, accettato per noviziato di Roma, in et d'anni 14 1/2, giovane di grandi speranze"). Ekim 31'de Roger Boscovich Roma Quirinal St. Andrew'da çıraklık dönemine girmiştir.

1727
Roger Boscovich çıraklık döneminden şu notlarla mezun olmuştur:
iudicium: bonum; Prudentia: bona; Complexio: bona; Talenta: ad studia.

1727- 1729
Roger Boscovich Roma Koleji'nde iki akademik yıl retorik çalıştı.

1729- 1732
Roger Boscovich Roma Koleji'nde üç yıl felsefe dersi aldı: mantık, fizik ve metafizik. Mantık, fizik ve metafizik hocası Carlo Noceti'ydi matematik hocası Orazio Borgondio'ydu.

1732- 1734
İdareci Roger Boscovich iki öğretim yılı süresinceRoma Koleji'nin üçüncü sınıfında gramer öğretti.

1734- 1736
İdareci Roger Boscovich Fermi'deki kolejde ilk öğrenim yılında gramer ikinci öğrenim yılında sosyal bilimler öğretti.

1736- 1738
İdareci Roger Boscovich Roma Koleji'nin alt sınıflarında iki yıl boyunca öğretmenlik yaptı ilk okul yılında gramer ve ikinci okul yılında sosyal bilimler öğretti.

1738- 1741
Roger Boscovich Roma Koleji'nde üç yıl teoloji derslerine girdi teolojik çalışmaları sonunda aşağıdaki dereceleri aldı: Ingenium: optimum; ludicium: acre; Prudentia: bona; Profectus n litteris: optimus; Complexio: ignea; Talenta: ad facultates mathematicas.

1740- 1750
Teolojide üçüncü ve son yılından sonra Roma-Rimini meridyeni boyunca dereceleri ölçmeye gidinceye kadar Roger Boscovich Roma Koleji'nde matematik öğretti.

1742- 1746
Giornale de' Letterati Editörü Michelangelo Giacomelli tarafından tarif edildiği gibi Roger Boscovich normal tatillerini Ruffinello'da öğretmenler ve yatılıların kaldığı Roma Koleji'ne ait olan kır evinde kalarak ve "elinde bir çapayla" (colla zappa alla mano), Frascati'den 1.5 km uzakta Tusculo'nun altındaki Roma İmparatorluğu'ndan kalma harabelerde arkeolojik kazı yaparak geçirirdi.

1742- 1743
Üç matematikçi Thomas Le Seur, Frallois Jacquier ve Roger Boscovich Kasım 1742'nin sonundan 22 Ocak 1743'e kadar Papa Benedict XIV'in emriyle St Peter Bazilikası'nın kubbesindeki çatlaklarla ilgili iki uzman raporu hazırlamışlardır.

1743
Roger Boscovich ünlü "en büyük çekim gücüyle kendi eksenindeki bir nokta üzerinde hareket eden cisim" sorunu konusunda kendi çözümünü Memorie sopra- la Fisica e Istoria Naturale (Lucca) dergisinde yayınladı

1744
Roger Boscovich'in 15 Ağustos'ta Papa'ya bağlılık yeminini de içeren yemin törenleri yapıldı.

1745
22 Ağustos'ta Roger Boscovich iki haftalık ağır çalışmadan sonra güçler teorisinin ilk taslağını sunduğu De viribus vivis isimli tezinin son halini tamamladı. 6 Eylül'de tez Roma Koleji'ndeki yıllık resmi çalışmalarda halka açık olarak savunuldu.

1746
Giomale deletterati dergisinin Nisan ayı sayısında editör Michelangelo Giacommelli Boscovich'in Tusculo'daki Roma villasında yaptığı kazıların öyküsünü Ivan Luka Zuzorič aynı arkeolojik ören yeriyle ilgili duyurduğu makalesini yayınlamadan önce tanıttı.
Akademik yılın sonunda Roma Koleji'nin rektörü Giovanni Timoni keşiş Boscovich'in ilk olumsuz değerlendirmelerini kayda aldı: Prudentia: mediocris; Complexio: melancholica, et sus- piciosa.
1 Aralık tarihinde Roger Boscovich Bologna'da bulunan Scientiarum et Artium Institutum atque Academia üyesi oldu. Venedikli yayıncı Modesto Fenzo Boscovich'in öğrencisi Ivan Luka Zuzorič'in D'una antica villa scoperta sul dosso del Tusculo, e d'un' antico orologio a Sole tra le rovine della medesima ritrovato adlı iki makalesini ölümünden sonra yayınladı.

1747
18 Temmuz'da Roger Boscovich Roma'dan Dubrovnik'e gitti 13 Ekim'de Dubrovnik'den ayrıldı. Bu Boscovich'in cizvit olarak doğduğu yerde kaldığı yegane dönem oldu.

1748
4 Temmuz'da Paris'teki Academie des Sciences Roger Boscovich'i muhabir üye olarak seçti ve onun muhabiri olarak da Jean Jacques Dortous de Mairan'ı görevlendirdi. Arkeolog Angelo Maria Bandini'ye 15 Ağustos'ta gönderdiği mektupta Roger Boscovich Campus Martius'da kazılan AugustusDikilitaşı'nın bir güneş saati mili olarak iş gördüğü yorumunu yaptı. 5 Eylül'de Boscovich'in güçler teorisini ayrıntılandırdığı De lumine tezinin ikinci bölümü, aynı zamanda üç noktanın dinginlik durumu üzerine yeni teoremi, bir çeşit uzamsal "atom modeli" halka açık olarak savunuldu.

1749
Akademik yılın sonunda Roma Koleji rektörü Domenico Franchini öğretmen Boscovich'i şu şekilde değerlendirdi: Ingenium: optimum; ludicium: sufficiens; Prudentia: sufficiens; Experientia rerum: parva; Profectus in litteris: multus; Complexio: ignea et aliquantum melancholica; Talenta: ad studia praesertim Mathe- matica.

1750-1752
Roger Boscovich ve Christopher Maire 1 Ekim 1750'den 7 Eylül 1752'ye zamanlarını Roma Rimini meridiyenini ölçmekle geçirdiler two degrees along the Rome—Rimini meridian and gathering data for drawing an exact map of the Church State.

1751
Ocak ayı sonunda Roger Boscovich asistanı Christopher Maire ile birlikte Tiber Nehri taşkınlarının Tiber Nehri'nin gemilere elverişli Fiumicino'nun kazıklarına verdiği hasarı inceledi ve gemi geçişine uygun rotanın korunabilmesi amacıyla önerilerini sundu.
En geç Mart sonunda Boscovich Roma-Rimini meridiyeni boyunca nirengi ağı noktalarını ölçmek için jeodezik tezgahlarının tasarımını yaptı.

1752- 1760
Diplomatik ve araştırma çalışmaları nedeniyle Roma'da bulunmadığı 1756'dan sonra ders vermemesine rağmen resmi kayıtlar Boscovich'in yeniden Roma Koleji'nde matematik öğretmeni olduğunu göstermektedir.

1754
Roger Boscovich Ocak ayı sonunda Roma'da konik kesit eğrisi ve geometrik ögelerin dönüşümleri adlı iki matematik teorisini tam olarak içeren üç ciltlik Elementorum universae matheseos isimli matematik ders kitabını yayınladı.
Boscovich'in tezi De continuitatis lege geometride ve rasyonel sayılar kümesinde devamlılık

yasası açıklamarıyla birlikte 7 Ağustos'ta Roma Koleji'nde halka açık bir şekilde savunuldu. En geç Eylül başında akademik yılın metafizik öğretmeni Carlo Benvenuti Boscovich'in güçler teorisi uygulamasını geliştiren çalışması Synopsis Physicae Generalis'i yayınladı. Bu makale nedeniyle yetkili kişiler Benvenuti'yi Roma'dan uzaklaştırmaya karar verdi. Boscovich onlara açıkça karşı çıktı. 18 Eylül'de Papa Benedict XIV "caso Benvenuti" lehine hükmetti böylece Benvenuti Roma Koleji'nde, ancak ayin hocası olarak kaldı. Bundan dolayı Roma Koleji rektörü Girolamo Ridolfi akademik yıl sonunda Boscovich'in yaklaşımını: Complexio: vehemens olarak değerlendirdi.

1755
Yıl sonunda, iki yıl hazırlıktan sonra Roger Boscovich ve Christopher Maire'in Rome-Rimini meridiyenini ölçme raporu meridian De litteraria expeditione per Pontificiam ditionem ve Boscovich ve Maire'in bilimsel yolculuklarında topladıkları verilere dayanarak yapılan Christopher Maire'in Nuova carta geografica dello Stato Ecclesiastico haritası yayınlandı.

1756
Yer yerinden oynadığı iddiasıyla kilisenin kitap yasağının kalkmasından bir yıl önce Roma'nın Latince şiir koleksiyonu Arcadum carmina Boscovich'in dünyanın güneş merkezine bağlı olması kavramı ile ilgili nükteli şiiri In Planetarum dispositione Terra inter Martem, & Venerem'i yayınladı. 10 Ağustos'ta Roger Boscovich İmparatoriçe Maria Theresa onuruna "bilimin en cömert efendisi " ("studiorum fautrix munificentissima") şiirini yazdı. Lucca ve Toskana sınırı bölgesindeki Sesto Gölü boyunca yer alan bataklıklarla ilgili anlaşmazlıkların çözülmesi için Roger Boscovich ve Floransalı astronom ve cizvit Leonardo Ximenes 9 Eylül'den 17 Ekim'e kadar Serchio Nehri üzerindeki Ripafratta kasabasında tartıştılar. Bu görüşmelerin başarısızlığı üzerine Boscovich Viyana seyahatine çıktı.

1757
16 Eylül'de Lucca Cumhuriyeti senatosu Boscovich'i o cumhuriyetin bir soylusu olarak duyurdu çünkü "kendisine emanet edilen görevi öylesine bilimsel, mükemmel ve övgüye değer bir şekilde yerine getirmiştir" ("Et cum ipse [Rogerius Joseph Boscovich de Ragusia] suscepti muneri partes tam doct, egregi& ac laudabiliter expleverit,...").

1758
Cizvit Karl Scherffer sayesinde Boscovich'in başyapıtı Philosophiae naturalis theoria'nın birinci basımı Ağustos'ta Viyana'da yayınlandı.

1759
Haziran'da Paolo Maria Paciaudi'ye gönderdiği mektubu De vetusto anemometro'da, Roger Boscovich Via Appia'nın yanındaki bağda toprağın altından çıkardığı klasik anemometreyi tanımladı.

1759- 1763
Roger Boscovich 4 Eylül 1759'da Paris, Londra, Gent, Brüksel, Leuven, Antwerp, The Hague, Nijmegen, Köln, Bonn, Aachen, Liege, Nancy, Strasbourg, Mannheim, Heidelberg, Augsburg, Venedik, İstanbul, Varşova, Cracow, Vienna, ve yeniden Venedik'i kapsayan Kasım 1763'de Roma'biten bilim seyahatini yapmak için Roma'yı terk etti. Seyahatinin bir bölümünü seyahat kitabı Giornale di un viaggio da Constantinopoli in Polonia'da anlattı.

1760
17 Ocak'ta Roger Boscovich St. Petersburg İmparatorluk Bilim Akademisi onursal üyeliğine seçilmiştir. Benedict Stay'in Recentioris philosophiae versibus traditae... libri X adlı doğa tarihi şiirinin ikinci cildinin eklerini yazan
Roger Boscovich jeodezik ölçümleri düzeltme yöntemini sundu ve petek hücrelerinin geometrik şeklini matematiksel olarak saptadı.
Aralık ayının ortasında Londra'da diğer birçok içeriğin yanısıra Roger Boscovich'in astronominin ve Newton'un ışık teorisinin temellerini tanımladığı ve şiirini Londra Kraliyet Cemiyetine adadığı doğa tarihi şiirinin ilk cildi De Solis ac Lunae defectibus yayınlandı.

1761
Roger Boscovich seçilmesi için 12 Haziran 1760'da yapılan ilk "Astronomi ve Doğa Felsefesinin diğer yönlerindeki bilgisiyle de nitelikli olması"

önerisinden sonra 15 Ocak'ta gizli oylamayla Kraliyet Cemiyeti (Londra) üyesi seçildi, adet olduğu üzre ardışık on seansta okundu. 15 Mart'ta tüm kurallara karşı Roger Boscovich tezahüratla Stanislas Leszczyfiski tarafından kurulan Société Royale des Sciences et Belles—Lettres de Nancy Academie'ye kabul edildi.
Eylül'de Roger Boscovich Bozcaada karşısındaki Troy harabelerini ziyaret ederek harabelerle ilgili Relazione delle Rovine di Troja adlı raporunu yazdı.

1762
Boscovich'in önerisine uyularak, Avusturya İmparatoriçesinin Şansölyesi Kont Kaunitz'in onayıyla, 28 Eylül - 2 Ekim döneminde Viyana Gözlemevinin yıllardır direktörlüğünü yapan (1752-1773), Avusturya cizviti Joseph Liesganig (1719-1799) Cizvit Koleji kilisesinin kulesini (Varasdini, templum Coll. S. J.) Sobieschiz'den Varaždin'e Viyana meridyeni nirengisinin son gözlem noktası seçerek Varaždin'de astronomik gözlemlerini yayınlamıştır.

1763
Venedik'te yazarın kişisel gözetiminde Boscovich'in ünlü eseri Theoria philosophiae naturalis'in üçüncü baskısı yayınlandı. 22 Kasım'da, Milano'daki Eğitim Senatosu'nun kararıyla Roger Boscovich Pavia Üniversitesi matematik öğretmenliğine tezahüratla seçildi.

1764
Roger Boscovich, Başpapaz Buonaccorsi eşliğinde 19 Ocak'tan 25 Mart'a Pontine Bataklığında kalarak buranın tahliyesi ve Gabriele Manfredi ve Romualdo Bertaglia tarafından hazırlanan önceski projeyi incelemek için bir plan önerdi. Ekim'de Rimini konsüllerinin davetiyle Boscovich Rimini limanının hasarı üzerine uzman görüşünü bildirdi.

1764- 1769
Roger Boscovich Pavia Üniversitesi'nde (Regia Universiffi di Pavia) Matematik öğretmenliği yaptı.

1765
Mart'tan Aralık'a Roger Boscovich Brera'daki gözlemevi inşaatının planlamasını ve uygulanmasını gerçekleştirdi. Roger Boscovich tarafından su üzerine iki makale yayınlandı: Pesaro'da Rimini limanı üzerine uzman görüşünün ilk basımı ve Milano'da Lecchi'nin Idrostatica kitabının bir parçası olarak hidrodinamiğin prensipleri üzerine bilimsel bir mektup.

1766
Bahar başlangıcında Morton Kontu, Kraliyet Cemiyeti Başkanı James Douglas Roger Boscovich'i Venüs'ün güneşin önünden geçişini izlemek için Kaliforniya'ya yolculuk yapmaya davet etti. Boscovich Turin'den öğretim üyesi Giovani Battista Beccari ve Fransız bilim insanlarına özellikle astronom Jertme de La Land'a yazdığı mektupta ışığın doğasını saptamak için ünlü deneyini önererek özellikle bu amaç için kullanılacak olan suyla doldurulan yeni tür bir teleskop tasarladı.

1767
12 Mayıs'ta Lord Morton Roger Boscovich'e Kaliforniya planladığı yolculuğun İspanyol Mahkemelerinin Cizvitlere karşı olan tutumundan dolayı kesinlikle yapılamayacağını söyledi ("absolument impracticable").

1769
Roger Boscovich quadrant'ın dikey konumda doğrulanması ve düzeltilmesi için kendi yöntemini geliştirdi.

1770- 1773
Roger Boscovich Milano'da Palatine Okullarında (Scuole Palatine) uygulamalı matematik, tam olarak optik ve astronomi öğretim üyesi olarak görev aldı.

1770
Roger Boscovich sarkaçlı saati tasarladı ve bununla ilgili Fizikçi Giuseppe Toaldo'nun meteoroloji kitabı Della vera influenza degli astri, delle stagioni, e mutazioni di tempo'da Descrizione d'un nuovo pendolo a correzione adlı bir makale yayınladı.

1771
Roger Boscovich Savona Limanı'ndaki hasarı inceledi ve hasarın nedenleri ve giderilmesiyle ilgili bir rapor yayınladı.

1772
Boscovich küresel trigonometrinin dört genel diferansiyel eşitliğini Paris, Academie des Sciences'a gönderilen bilimsel eserle tanıttı. Roger Boscovich Perugia'daki çeşmelerin yeniden çalışması için su sisteminde değişiklikler önerdi.

1773
Roger Boscovich değişebilen cam prizma ile vitrometresinin son versiyonunu şekillendirdi. Cihaz Venedikli teleskop üreticisi Domenico Selva tarafından Boscovich'in talimatlarına göre yapıldı.
9 Aralık'ta Roger Boscovich Fransız vatandaşlığını kabul ederek tüm vergilerini ödedi.

1774
6 Mart'ta Fransız Deniz Kuvvetleri Bakanlığı'nda Roger Boscovich'e iki bröve verildi, bunlardan birincisi deniz kuvvetlerinde optik direktörü olarak atanması ikincisi de yıllık ödemesi olan 4000 pound içindi. Kral XV.Louis her iki belgeyi de 1 Ocak 1774'de imzaladı.

1779
Boscovich'in altı kantoluk doğal tarih şiirinin dördüncü baskısı, Les Clipses Latince, Fransızca olarak Paris'te yayınlandı. Fransızca düzyazı tercümesi De Barruel tarafından yapıldı.

1781
Paris'te en geç Nisan başında Roger Boscovich Ximenes'in Lucca Cumhuriyeti'ndeki Nuovo Ozzeri tahliye kanalı projesine eşlik eden yorumları yazdı.

1782
Roger Boscovich günümüzde Accademia Nazionale delle Scienze detta dei Quaranta (Roma) olan Socieffi Italiana'da (Verona) doğal tarih akademisinde ilk kırk kişinin içerisinde yer almak için 1 Ocak'ta Paris'te onay kararını imzaladı.
Herschel'in 1781'de yeni uzay cismi Uranus'un keşfi Roger Boscovich izlediği yolun teorik hesaplamalarına dayanarak yeni bir gezegenin bulunduğunu tahmin eden ilk kişilerden biriydi.

1783
Roger Boscovich 24 Nisan 1782'de Paris yolu üzerinde Bassano'da Remondini'nin basımevinde optik ve astronomi çalışmalarını yayınladı.

1785
Boscovich'in beş ciltlik Opera pertinentia ad opticam et astronomiam eseri Bassano'da yayınlandı. Yazar yayın için üç yıl boyunca bizzat hazırlıkları yönetti.

1786
9 Kasım'da Grazio Caccini ve Giambattista Valcamonica adlı doktorlar Boscovich'in bir akıl hastalığından (demans) muzdarip olduğuyla ilgili ilk raporlarını oluşturdular.

1787
Roger Boscovich 13 Şubat'ta Milano'da öldü.

BOSCOVICH'S TIMELINE

1711
Roger Boscovich was born in Dubrovnik on 18 May, as the sixth son and eighth child in the family of Nikola Boscovich (moved to Dubrovnik in about 1688 from the village of Orahov Dol — Dubrovnik, 1721) and Pavle Bettera (Dubrovnik, 1674—Dubrovnik, 1776).

1725
The young Roger Boscovich, together with the other boarders of the Dubrovnik College, attended two outstanding church festivities in Dubrovnik: blessing the bell—tower of the Church of St. Ignatius on 20 March, and its dedication on 7 April. The chronicler Simone Capitozzi wrote in the Chronicon Collegii Ragusini that on 16 September the magistri Giovanni Bindi and Giuseppe Stefani took away with them "Mister Roger Boscovich, accepted for the noviciate in Rome, at an age of 14 and a half, a boy who promises much" ("il Sig. Rugiero Boscovich, accettato per noviziato di Roma, in et d'anni 14 1/2, giovane di grandi speranze"). On 31 October Roger Boscovich entered the Roman noviciate of St. Andrew on the Quirinal.

1727
Roger Boscovich graduated from the noviciate with the marks:
ludicium: bonum; Prudentia: bona; Complexio: bona; Talenta: ad studia.

1727- 1729
Roger Boscovich studied rhetoric for two academic years at the Roman College.

1729- 1732
Roger Boscovich took a three—year course of philosophy at the Roman College: logic, physics and metaphysics. His professor of logic, physics and metaphysics was Carlo Noceti, and of mathematics Orazio Borgondio.

1732- 1734
Magister Roger Boscovich spent two school years teaching grammar in the third form of the Roman College.

1734- 1736
Magister Roger Boscovich taught grammar in the first school year and humanitas in the second school year at the college in Fermi.

1736- 1738
Magister Roger Boscovich taught in the lower classes of the Roman College for two school years, grammar in the first school year and humanitas in the second.

1738- 1741
Roger Boscovich attended a three—year course of theology at the Roman College, and at the end of his theological studies was graded as follows: Ingenium: optimum; ludicium: acre; Prudentia: bona; Profectus n litteris: optimus; Complexio: ignea; Talenta: ad facultates mathematicas.

1740- 1750
From the third, last year of theology until he went to measure the degrees along the Rome—Rimini meridian, Roger Boscovich taught mathematics at the Roman College.

1742- 1746
As described by Michelangelo Giacomelli, editor of the Giornale de' Letterati, Roger Boscovich spent his regular holidays in Ruffinello, the country house for teachers and boarders of the Roman College, with "a hoe in his hands" (colla zappa alla mano) performing archae- ological excavations of the Roman villa under Tusculo, a mile from Frascati.

1742- 1743
From the end of November 1742 to 22 January 1743, three mathematicians, Thomas Le Seur, Frallois Jacquier and Roger Boscovich, at the order of Pope Benedict XIV, made two expert's reports about the cracks on the dome of the Basilica of St. Peter.

1743
Roger Boscovich published his solution for the famous problem of the body with the greatest force of attraction in the periodical Memorie sopra- la Fisica e Istoria Naturale (Lucca)

1744
On 15 August Roger Boscovich took his ceremonial oaths, including the oath of obedience to the Pope.

1745
On 22 August Roger Boscovich finished, after two weeks of hard work, the final variant of his treatise De viribus vivis, in which he presented the first draft of his theory of forces. On 6 September that treatise was publicly defended at the formal annual exercises at the Roman College.

1746
ln the April issue of the periodical Giomale deletterati the editor Michelangelo Giacommelli presented the history of Boscovich 's excavations in the Roman villa in Tusculo, before Ivan Luka Zuzorič had published his already announced discourses about the same archaeological site.
At the end of the academic year the rector of the Roman College Giovanni Timoni recorded the first negative appraisals of the monk Boscovich: Prudentia: mediocris; Complexio: melancholica, et sus- piciosa.
On 1 December Roger Boscovich became member of the Scientiarum et Artium Institutum atque Academia, Bologna. The Venetian publisher Modesto Fenzo published posthumously two discourses by Boscovich 's student Ivan Luka Zuzorič D'una antica villa scoperta sul dosso del Tusculo, e d'un' antico orologio a Sole tra le rovine della medesima ritrovato.

1747
On 18 July Roger Boscovich went from Rome to Dubrovnik, and left Dubrovnik on 13 October. This was the only stay of the Jesuit Boscovich in his home city.
1748 On 4 July the Acadftie des Sciences in Paris chose Roger Boscovich as a corresponding member, and determined its member Jean—Jacques Dortous de Mairan as his correspondent. ln the epistle sent to the archaeologist Angelo Maria Bandini on 15 August, Roger Boscovich explained his opinion that the Augustus
Obelisk, recently unearthed on the Field of Mars, had served as the gnomon of a sundial. On 5 September the second part of Boscovich's treatise De lumine containing the elaboration of his theory of forces, but also the new theorem on the state of equilibrium of three points, a kind of spatial "model of the atom", was publicly defended.

1749
At the end of the academic year the rector of the Roman College Domenico Franchini graded professor Boscovich as follows:Ingenium: optimum; ludicium: sufficiens; Prudentia: sufficiens; Experientia rerum: parva; Profectus in litteris: multus; Complexio: ignea et aliquantum melancholica; Talenta: ad studia praesertim Mathe- matica.

1750-1752
Roger Boscovich and Christopher Maire spent the time from 1 October 1750 to 7 September 1752 measuring two degrees along the Rome—Rimini meridian and gathering data for drawing an exact map of the Church State.

1751
At the end of January Roger Boscovich , together with his associate Christopher Maire, examined the damage floods of the Tiber had done to the palings of the Fiumicino, a navigable sleeve of the Tiber, and proposed measures for maintaining the navigable route.
By the end of March at the latest, Boscovich designed his geodesic stands for measuring the bases of the triangulation net along the Rome—Rimini meridian.

1752- 1760
Official records show that Boscovich was again professor of mathematics at the Roman College, although he did not lecture after 1756 because he was absent from Rome on diplomatic and research work.

1754
Roger Boscovich published in Rome, at the end of January, his mathematical textbook, three volumes of Elementorum universae matheseos, which contained two complete mathematical theories: the theory of conic sections and the theory of transformations of geometrical places.
Boscovich 's treatise De continuitatis lege was publicly defended on 7 August in the Roman

College, with explanations of the law of continuity in geometry and in the set of real numbers. At the latest at the beginning of September Carlo Benvenuti, professor of meta- physics in that Academic year, published Synopsis Physicae Generalis, a work that extended the application of Boscovich 's theory of forces. lt was because of that paper that those in charge decided to remove Benvenuti from Rome. Boscovich opposed them openly. By 18 September Pope Benedict XIV ruled in the "caso Benvenuti" that Benvenuti was to remain in the Roman College, but as professor of liturgy. That is why at the end of the academic year the rector of the Roman College Girolamo Ridolfi evaluated Boscovich 's approach as: Complexio: vehemens.

1755

At the end of the year, after two years of preparations, the scientific report of Roger Boscovich and Christopher Maire on measuring the Rome—Rimini meridian De litteraria expeditione per Pontificiam ditionem, and the map Nuova carta geografica dello Stato Ecclesiastico by Christopher Maire, made on the basis of data gathered by Boscovich and Maire during their scientific trip, were published.

1756

One year before the church prohibition for books claiming that the Earth moved was abolished, the Roman collection of Latin poetry Arcadum carmina brought Boscovich 's epigram In Planetarum dispositione Terra inter Martem, & Venerem about the heliocentric

concept of the world. On 10 August Roger Boscovich wrote a poem in honour of Empress Maria Theresa, "the most magnaminous patron of science" ("studiorum fautrix munificentissima"). From 9 September to 17 October discussions were held in the town of Ripafratta on the river Serchio between Roger Boscovich and the Florentine astronomer and Jesuit Leonardo Ximenes to solve the dispute on marshes along the Lago di Sesto in the border region between Lucca and Tuscany. The failure of those talks was the reason for Boscovich 's trip to Vienna.

1757

On 16 September the Senate of the Republic of Lucca proclaimed Boscovich a noble of that republic because "he had carried out the task entrusted to him in such a scientific, excellent and laudable manner" ("Et cum ipse [Rogerius Joseph Boscovich de Ragusia] suscepti muneri partes tam doct, egregi& ac laudabiliter expleverit,...").

1758

The first edition of Boscovich 's chef—d'oeuvre, Philosophiae naturalis theoria, was published in Vienna in August thanks to the efforts of the Jesuit Karl Scherffer.

1759

ln his epistle De vetusto anemometro, sent in June to Paolo Maria Paciaudi, Roger Boscovich described the classical anemometer unearthed in the vineyard beside the Via Appia.

1759- 1763

On 4 September 1759 Roger Boscovich left Rome for his scientific trip to Paris, London, Ghent, Brussels, Leuven, Antwerp, The Hague, Nijmegen, Cologne, Bonn, Aachen, Liege, Nancy, Strasbourg, Mannheim, Heidelberg, Augsburg, Venice, Constantinople, Warsaw, Cracow, Vienna, toVenice again, to end it in November 1763 in Rome. He described part of the trip in the travels book Giornale di un viaggio da Constantinopoli in Polonia.

1760

On 17 January Roger Boscovich was elected honorary member of the Imperial Academy of Science in St. Petersburg. Writing in Paris additions to the second volume of Benedict Stay's natural—history poem Recentioris philosophiae versibus traditae... libri X, Roger Boscovich presented his method for rectifying geodesic measurements and mathematically determined the geometrical shape of honeycomb cells.
ln the middle of December the first edition of the natural—history poem De Solis ac Lunae defectibus was published in London, in which Roger Boscovich described, besides many other contents, the foundations of astronomy and Newton'stheory of light, and dedicated the poem to the Royal Society in Londonu.

1761
On 15 January Roger Boscovich was elected by secret ballot member of the Royal Society (London) “as well qualified by his knowledge in Astronomy & other parts of Natural Philosophy” after the first proposal for his election, submitted on 12 June 1760, it was read at ten successive sessions as was the custom. On 15 March Roger Boscovich was accepted by acclamation, contrary to all rules, into the Socit Royale des Sciences et Belles—Lettres in Nancy, the academy founded by Stanislas Leszczyfiski.
In September Roger Boscovich visited the ruins of Troy facing the island of Tened and wrote a report about them Relazione delle Rovine di Troja.

1762
In accordance with Boscovich ‘s proposal, approved by Count Kaunitz, chancellor to the Austrian Empress, in the period from 28 Septebmer to 2 October the Austrian Jesuit Joseph Liesganig (1719-1799), for many years director of the Vienna Observatory (1752-1773), published astronomic observations in Varaždin, chosing the tower of the church of the Jesuit College (Varasdini, templum Coll. S. J.) as the final observation point of his triangulation of the Viennese meridian from Sobieschiz to Varaždin.

1763
ln Venice, under the personal supervision of the author, the third edition of Boscovich ‘s chef—d’oeuvre Theoria philosophiae naturalls was published. On 22 November, by decision of the Educational Senate in Milan, Roger Boscovich was chosen by acclamation for professor of mathematics at the University of Pavia.

1764
From 19 January to 25 March Roger Boscovich, accompanied by Cardinal Buonaccorsi, stayed in the Pontine Marshes to propose a plan for their drainage and evaluate the earlier project made by Gabriele Manfredi and Romualdo Bertaglia. In October, at the invitation of the consuls of Rimini, Boscovich gave and expert opinion of the damage to the harbour of Rimini.

1764- 1769
Roger Boscovich was professor of mathematics at the University of Pavia (Regia Universiffi di Pavia).

1765
Between March and December Roger Boscovich planned and implemented the construction of the observatory in Brera. Two papers on water were published by Roger Boscovich : in Pesaro the first edition of his expert opinion on the Rimini harbour, and in Milan, as part of Lecchi’s book Idrostatica, a scholarly letter on the principles of hydrodynamics.

1766
At the beginning of spring James Douglas, Earl of Morton, President of the Royal Society, invited Roger Boscovich to travel to California to observe on 3 July the passage of Venus in front of the Sun. ln a letter to professor Giovani Battista Beccari of Turin and French scientists, especially the astronomer Jertme de La Land, Boscovich proposed the famous experiment to establish the nature of light and conceived a new kind of telescope, whose tube would be filled with water, to be used for that specific purpose.

1767
On 12 May Lord Morton informed Roger Boscovich that his trip to California was “absolutely impracticable” (“absolument impracticable”) because of the attitude of the Spanish court towards Jesuits.

1769
Roger Boscovich developed his own method for the verification and rectification of the quadrant in a vertical position.

1770- 1773
Roger Boscovich was professor of applied mathematics, to be more
precise of optics and astronomy, at the Palatine Schools (Scuole Palatine) in Milan.

1770
Roger Boscovich designed the pendulum clock and published an article about it, Descrizione d’un nuovo pendolo a correzione in the

meteorological book Della vera influenza degli astri, delle stagioni, e mutazioni di tempo by the Italian physicist Giuseppe Toaldo.

1771
Roger Boscovich inspected the damage in the harbour of Savona, and wrote a report on the causes and removal of the damage.

1772
Boscovich introduced four general differential equations of spherical trigonometry into the treatise sent to the Acad&zile des Sciences Paris. Roger Boscovich proposed changes in the water system to restart the fountains in Perugia.

1773
Roger Boscovich shaped the final version of his vitrometer with a changeable glass prism. The instrument was made by Domenico Selva, Venetian telescope builder, according to Boscovich ‘s instruc- tions.
On 9 December Roger Boscovich accepted French citizenship, paying all the taxes.

1774
On 6 March, in the French Ministry of the Navy, Roger Boscovich was handed two brevets, the first about his appointment as director of optics in the navy, and the second about an annual pay of 4000 livres. King Louis XV signed both the documents on 1 January 1774.

1779
The fourth, Latin—French edition of Boscovich’s natural—history poem in six cantos Les clipses was published in Paris. The French translation in prose was by De Barruel.

1781
In Paris, at the latest by the beginning of April, Roger Boscovich wrote the comments accompanying Ximenes’s project of a new drainage canal Nuovo Ozzeri in the Republic of Lucca.

1782
On 1 January in Paris Roger Boscovich signed his acceptance to become one of the first forty in the natural history academy Socieffi Italiana (Verona), today the Accademia Nazionale delle Scienze detta dei Quaranta (Roma).
After Herschel’s discovery of the new celestial body Uranaus in 1781, Roger Boscovich was one of the first who, on the basis of theoretical calculations of its path, supposed that a new planet had been discovered.

1783
On his way to Paris in 1782, on 24 April Roger Boscovich arrived in Bassano to publish his works in optics and astronomy in Remondini’s printing shop.

1785
Boscovich’s Opera pertinentia ad opticam et astronomiam in five volumes was published in Bassano. For three years the writer himself supervised preparations for the publication.

1786
On 9 November the doctors Grazio Caccini and Giambattista Valcamonica composed the first report establishing that Boscovich was suffering from a mental diesase (“dementia”).

1787
On 13 February Roger Boscovich died in Milan.

TROYA HARABELERİ ÜZERİNE

1761 yılının Eylül ayında bizzat harabereleri incelemeye giden İstanbul'daki Bailo, Ekselansları, Sör Şövalye Pietro Correro'nun misafirinin gözlemlerine dayalı ***Troya harabeleri raporu***

Başkeşiş Roger Joseph Boscovich

Önceki raporumun konusu olan seyahate, yola çıkmak üzereyken harabeleri gözlemleme ve bunlarla ilgili kısa bir rapor yazma fırsatım oluştuğunda İstanbul'dan dönüşüm sırasında başlanılmıştır. Biraz daha öncesinde yazılmış olmasına rağmen daha kısa ve daha az ilgi çekici olduğundan bunu raporumun arkasına iliştiriyorum [İstanbul'dan Polonya'ya seyahatim sırasında][1].

O sıralarda Venedik Bailo'su[2], bir ya da iki Venedik savaş gemisiyle Bozcaada yakınlarındaki boğaza yaklaşmaktaydı[3], orada kendisi ve maiyetinin bir bölümü Sultan'ın kendilerini karşılamak üzere gönderdiği iki Türk kalyonuna geçtiler, yelken açarak diğerlerinin ve çok sayıda mürettebatı bulunan bir ticaret gemisinin önünden yol aldılar. Bu nedenle, sözü edilen geçiş nedeniyle, Virgil'in Aeneas'ın meşhur uçuşunda sözü edilen adanın yakınındaki boğazda üç gün boyunca kaldık. Tam karşıda Asya kıyılarında, denizden başlayarak birkaç mil içerilere kadar uzanan on yıllık bir kuşatmadan sonra düştüğü için meşhur olan ve –bu en büyük Roma şairinin eserlerine göre tam olarak bu adanın karşısında yer alan: Est in conspectus Tenedos, Notissima fama Insula- genellikle Troya olarak bilinen büyük harabeler görülebiliyor.

Vermiş olduğumuz molayı bunları görmek için kullandık, herşeye rağmen harabeler hala muazzam gözüküyordu. Bu harabelerin antik çağdaki Troya'ya ait olduğunu düşünen seyyahlar ve yazarlar var; ancak öyle görülüyor ki bunlar sonradan eskisinin yakınlarında inşa edilmiş olan daha yeni [Troya] şehrine ait kalıntılardır. Bu yerleşim ve harabelerin kendisiyle ilgili olarak büyük "Dictionary of M. de la Martinière" eserine başvurarak Troya ile ilgili olarak verilen bilgiler incelenebilir, bu konuda gördüklerimizle ilgili raporumdan sonra bir yorumum olacak.

Rehberimizle karaya ayak basarak harabelere doğru yola koyulduk. Bailo burada geçirdiğimiz iki günden birinde bizimle birlikte geldi: bir kaç saat çevremizi inceledik, bazı şeyleri gözlemleyerek bir takım ölçümler yaptık ve Lord Marquis Gio[vanni] Antonio Galezzo Dondi Orologio notlar aldı. Kendisi bize refakat eden grubun bir üyesidir, çok yetenekli bir şövalyedir, bir güzel sanatlar aşığıdır, büyük bir alimdir ve bu ölçümlerin büyük bir bölümünü kendisi bizzat yapmıştır, ayrıca ölçümleri en doğru ölçümlerdir. Kısmen kendisi kısmen de benim tarafımdan saklanan, yerinde kaydedilmiş olan bu kısa hatırlatıcı, imgelemimizde korunan yeni oluşmuş olan izlenimlerimizi canlandırmıştır–takip eden birkaç gün içerisinde o Türk kalyonunda daha kısa bir rapor yazmıştım.

Plan ve veduta'nın (şehir resmi) bu anıtların bu işi yapmaya değecek kalıntılarından kesin ölçülerle oluşturulması için, daha fazla zamana, doğru ekipmana ve yetenekli bir sanatçıya gereksinim vardır. Bizimle birlikte olan genç bir adam en önemli anıtlardan birinin taslağını elle çiziverdi, ancak çok belirsizdi ve anıtı tam anlamıyla temsil etmiyordu. Daha küçük ölçümler söz konusu olduğunda 6 m uzunluğunda bir ölçüm aleti kullandık; daha uzun mesafeler adımla ölçüldü – belli bir sayıdaki adımın ölçüm aleti üzerinde uygun sayıdaki adıma eşit olduğu tahmin edildi.

Böylece böylesine kısa bir sürede ve yardım görmeden belirlenmesi olanaksız olan bir şeyle ilgili öyküyü naklediyorum, ancak gerçekte[4], bazı antika meraklılarının göremedikleri şeyleri telafi etmek için hayal

---

1 Çevirmenin (ing.'den) notu: Bu raporun orjinali Boscovich'in İstanbul'dan Polonya'ya seyahatiyle ilgili güncesinde bir ek olarak yayınlanmıştır, yayın yılı 1784, yazılmasından 22 yıl sonradır.

2 Çevirmenin (ing.'den) notu: Bailo (Venedikli), Osmanlı Sultanlığı'ndaki Venedik Elçisine verilen isimdir.

3 Çevirmenin (ing.'den) notu: Tenedos Antik Troya harabelerinin yakınlarındaki adanın adıdır.

4 Bu giriş kısmen yıllarca sonra bu kısa raporun basımı esnasında yazılmıştır ve kendinden çok daha kısa olarak yazılmış olan önceki rapordaki herşeyi içermektedir. Bu metnin içerisine Lord Marquis Orologio'ya ait olan notlar halinde yazılmış olan verileri ekledim. Takibeden raporun içerisinde nadiren sadece bir sözcük veya ifadede değişiklik yaptık. Son bölümde iki Troya ile ilgili bir ek ve Martinière'in bu kalıntılar hakkında söyledikleri yer alacaktır. Bu raporun önceden yazılmış olduğu halini şimdiden bazı arkadaşlarımla paylaşmış olduğumdan bu notu ekliyorum, sonra zaten önceden baskıda kullanılmış olduğunun farkına vardım ancak metnin bir bölümü mü yoksa sadece bir özeti mi basılmış orasını bilemiyorum. Bu basılı metinleri asla görmedim ve bulamadım, bu yüzden de bu orjinal haliyle karşılaştıramadım. Metnin anlamını

güçlerini kullanıp, gerçeklerle hiçbir ilişkisi olmadan tamamen keyfi yorumlar sunma alışkanlığı gibi gerçek bir öyküyü ideal bir romanla değiştirmemek adına aralarda bazı düşünce veya varsayımlarımı belirttim.

Tamamı çok büyük olan, kilometrelerce uzayıp giden bu alanda her yerde daha önce binalara veya yapılara ait taş parçaları görülebiliyor, bazen yığınlar halinde bazense etrafa dağılmış halde görmek olası. Çok sayıda mermer parçası bulmak da olası, bunlardan bazıları çok iyi işlenmiş ve biz de hiç kazmaya gerek kalmadan düzenli bir şekli olmayan sarı ve yeşil Afrika granitinden ve kızıl kırmızı granitten bir çok antik parça ve tablet bulduk. Geçmiş çağlar boyunca buraya önceden gelmiş olan gezginlerin, buradan geçen insanların bu kalıntıların harika olanlarını örnek olarak almış olduğu izlenimine kapılmamak mümkün değil; biz de aynı şekilde bir çok örnek topladık. Pharos mermerleri her yere dağılmıştı; bunlar farklı sağlamlıkta parçalardı ve ince bir işçilikle çok sayıda çerçeve, sütun başlığı ve friz yapımında kullanılmışlardı.

Bir çok yerde bazıları hala ayakta bazıları da devrilmiş çok sayıdaki sütun görmek mümkündü. Bunların çoğunun çapı 30 cm civarındadır. Bu sütunlardan yüzlerce gördük, kiminin üzeri açık, kimisi de gömülüydü, bazılarıysa çok daha geniş ve hantaldı, nefis bir Doğu granitinden imal edilmişlerdi. Bunlardan bir tanesi tamamiyle sağlam durumdaydı – 8 m uzunlukta ve yaklaşık 1 m kalınlıktaydı, hava koşullarına tamamen açık bir durumda olmasına karşın görkemliydi. Yanında bir tane daha vardı; bizden uzağa giden maiyetten bir asker tarafından bulunmuştu – kendi ayağına göre 15 m uzunluktaydı. Bir yerde çok kaliteli bir granitten geniş bir gömme ayak bulduk; ayna gibiydi, kare bir kaidesi vardı ve hala sağlamdı. Başka bir yerde Pharos mermerinden yapılma muazzam bir yivli sütunun iri parçalarını gördük. Üçüncü bir yerde üç büyük destek veya kare tabanlı anıt gördük, üzerlerinde güzel ve oldukça büyük harfli eski Roma yazıtları vardı. Bunlardan ikisinin üzerindeki yazıtlar tamamen aynıydı – biri tamamen korunmuştu, diğerinde iki satır yok olmuştu, zaman içerisinde silinmişti. Bu anıtlardan üçüncüsünde iki ya da üç satır görünür durumdaydı, kalanlar gömülüydü. Bunları örten toprakları küredik. Harflerin hasar görmediği belliyse de hemen bitişiğindeki ikinci anıtın çok yakın olmasından ve yanımızda su bulunmadığından yıkayamadığımız için yazıyı okuyamadık.

Yazıtın okuyabildiğimiz bölümünde şunlar yazılıydı:

DIVI IVLI FLAMINI

C ANTONIO M F

VOIT RVFO FLAMINI

DIVI AVG COL CLA PRENS

ET COL IVLI PHILIPPENSIS

EORVNDEM PRINCIPI ET

COL IVL EPARIANAE TRIB

MILIT COH $\overline{\text{XXXII}}$ VOLVN

TAR TRIB MIL LEG $\overline{\text{XIII}}$

GEM PRAEF EQVIT ALAE I

SCVBVLORVM

VIC $\overline{\text{VII}}$

---

değiştirmeyecek – önceden belirttiğim gibi - birkaç sözcük dışında anılarım hala canlıyken kaleme aldığım tüm öyküde hiçbirşeyi değiştirmediğime garanti verebilirim.

Bu son iki ve kısa çizgi kesikliydi, üstteki yazıyla karşılaştırıldığında bunlar ortalanmışlardı. Yazıtı kısmen yok olan anıtta VII değil, VIC VIII yazdığı belliydi ve bu iki anıt arasında görebildiğimiz tek fark da bundan ibaretti.

Bunun ötesinde çok sayıda karakteristik anıtın kalıntılarının kısmen veya tamamen yok olduğu saptandı, buna rağmen güzellikleri ortadaydı. Bu anıtlar arasında en önemlisi kare şeklindeki bir binaydı, binanın sol tarafı ve girişin karşısında bulunan tarafı hala ayaktaydı; sağ tarafının kalıntıları da henüz seçilebiliyordu, bu alanda ve yıkılan ön cephe boyunca çok büyük taş parçalarından oluşan bir yığın da aynı şekilde görülebiliyordu.

Bu ön cephenin arkasında, yanlara göre çok daha iyi korunmuş durumda, ön cephenin yakınında, bina sağlam durumda iken iç mekanda durduğu anlaşılan bir tür zafer taktı görülüyor. Ön tarafı yaklaşık 30 m uzunlukta ve dört köşeli sütunlar arasında yaklaşık üç dönüştürülmüş kemerden oluşuyor, bunların çoğunluğunun kalıntılar arasında gömülü durumda biliniyor. Merkezi durumdaki kemer diğer ikisine göre çok daha yüksek ve çok daha geniş. Kemerin bir dört köşeli sütundan diğerine genişliği yaklaşık 10 m'dir; iç kısmı oyuk ve oldukça aşağıdadır ve yarım daire şeklinde görülüyor. Daha dar kemerler yaklaşık 4,5 m genişlikte ve sağdaki – ana cephe olduğu düşünülen ön cepheye yukarı doğru bakıldığında – alt bölümüne yakın bir yerde binanın temel bir yapı elemanı gibi gözüken ve kemerin ortasında biten, kemerin üst kısmını açıkta bırakan ve arasından herşey gözüken bir duvarla çevrilidir. Bu iki kemer de aynı şekilde yarım daire biçiminde görünüyor.

Bu üç kemeri her biri 2,5 m genişlikte dört adet dört köşeli sütun çevreliyor. Bu dört köşeli sütunların büyüklüğü veya binanın yan tarafı 4 m'dir ve sağ yandaki yarı kapalı kemerin yanında aralarındaki boşluk 3 m'dir, duvar kalınlığı kalan 1 m'yi içine alıyor ve alt bölümü çevreliyor.

Merkezdeki kemerin üzerinde kamalı bir korniş ve bazı iyi korunmıuş parçalar hala görülebilmektedir; bu mermerin üzerinde sözü edilen ve tüm zafer taktlarında görülen ön cephedeki üçgen yükselmektedir, bunun yanında merkezde bulunan kemerin dört köşe sütunlarının üzerinde kemerin kaidesinin altındaki köşede bir zamanlar burada duran korniş veya friz parçasına benzeyen Pharos mermerinden incelikle işlenmiş parçalar görülebilir.

Tüm yapı simetrik ölçülerde, zevkli ve zarifçe orantılandırılmıştır, oldukça alışılmamış bir görünüme sahiptir. Büyük ve güzel bir şekilde biçim verilmiş beyaz mermer parçalarından yapılmıştır. Öndeki büyük harabe yığını içerisinde Pharos mermerini anımsatan daha kaliteli bir mermerin irili ufaklı parçaları bulunmaktadır; bunların içerisinde birçok sağlam durumda deniz kabukları bulunmaktadır, bunlar bir şekilde biraraya gelmiş ve taşlaşmıştır, ancak öyle ki kabukların bir çoğu kırılarak ayrıldığında kırık yerinden deniz kabuğunun şeklini izlemiş böylece hasar görmemiş kavisli yüzeyleri korunmuştur.

Yapının sol yanında büyük dört köşeli sütunlarla ayrılan dokuz adet kemer görülür. İki dört köşeli sütun arasındaki mesafe 3,5 m'dir, enleri ve boyları 1,20 m'dir. Onlar da aynı şekilde geniş ve havaleli mermer parçalarına işlenmiştir ve kemerlerin kendileri de arkalarında üzerlerine dayanan muazzam büyüklükte duvarla ve yukarıda açıklamış olduğum karşı tarafla uygun bir şekilde aynı mermerden oyulmuştur. Merkezdeki kemer bir şekilde diğer sekiz kemerden daha dardır, bunlardan birincisi ayrıntılı olarak tanımladığım gib özellikle çok geniş bir kemerdir ve harap durumdaki ön cepheye yakındır. Yapının daha ileride başka harap olan bölümlerinin olup almadığını söylemek imkansızdır.

Uç kısımda ön cephenin zıt yanında, duvar bir şekilde içe doğru döndükten ve söz konusu dokuz kemerle bir hizaya geldikten sonra üç benzer tipte kemer daha görülüyor ve sonuncusunun gerisinde sözü geçen zıt kenar aynı yan duvara dik açıyla bağlanıyor. Yapının sol duvarında tarif ettiğime benzer şekilde bu kenarın da ortasında biri çok büyük ve iki tane de daha küçük ve kenarlara yakın geçit görülüyor, bu üç kapının aralarında beşer adet de kemer bulunuyor. Ancak, onlar iki dört köşeli sütun arasında açılırken, bunlar taban seviyesine yakın bir yerde yapıya bitişik bir duvarla kapanıyor ve bu duvar yerden tam kemer seviyesine kadar uzanıyor. Geçitlerin her biri 25 m genişliğinde, tüm yan duvar genişliği ise 70 m'dir.

Bu duvardan önce aynı zamanda yapı içerisinde yanlamasına düzenli aralıklarla duvar kalıntıları veya geniş pilastrların yanısıra üzerlerindeki kemer ve duvarların yapımında kullanılan büyük taş yığınları ve tonoz kalıntıları görülüyor, bunlar burada daha önce portiko olduğunu gösteriyor, çünkü yer yer söz konusu tonozlara ve içeri dönük sıradışı bir kemerin başlangıcına benzerlikleri görülebiliyor.

Yaklaşık olarak yapının ortasında, dikdörtgen şeklinde geniş bir mekan görülüyor ve her bir yanında dört köşeli sütunun kaidesine açılan bir kemer var; ancak ayrıntılı olarak tarif ettiğim kemer -bu ilk büyük nesnenin yakınında ve tam olarak yakında bulunan büyük kemerin yarısına karşılık geliyor- çok daha küçük, ancak bunun karşısında bulunan kenarlardaki iki kemerden çok daha büyüktür. Bu kemerlerle aynı hizada olası bir tünelin başlangıcı gibi bir şey görülüyor. Her şekilde bu yer iç mekanın tam planını tanımlamayı olanaksız kılan büyük kalıntılarla doludur.

Sol yandan kısa bir mesafede binanın yanı boyunca uzanan bir duvar veya dört köeli sütunun kalıntıları görülüyor ve harabeler yerin daha alçak olduğu yerlerde ön cephenin kenarında daha çok ön plana çıkıyor ve alçak konumda bir kemer görülüyor; burası olasılıkla önceden ya tonozlu bir mahzen veya bir altyapıydı[5] veya aynı binanın iskeleti içerisinde başka bir şeydi. Önceden sözü edilen granit direk buraya yakın bir noktada bulunmuştu.

Tüm bunlar dikkate alınarak burada bir zamanlar görkemli bir tapınak, saray veya başka bir yapı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ancak, bir harabeye dönen şehirden çok az söz eden ve sadece tarif edilen anıtın şehrin kapıları gibi en güzel yanlarının anlatıldığı yazılı kaynaklar kesinlikle hatalıdır. Büyük kemeri çevreleyen tüm bina kesinlikle bunun tersini kanıtlamaktadır ve konumu da bu yorumu desteklemektedir: şehrin girişinde değil, sahil tarafında yer almaktadır, ilk duvarlardan ve kesintisiz bir kalıntı serisinden yaklaşık üç kilometrenin üzerinde bir mesafede uzaktadır, etrafında bir duvardan eser yoktur ve büyük miktarda her türden kalıntı çevresine yayılmıştır.

Bu anıtın tam olarak ölçümlerinin ve haritalarının yapılması, kesin planı ve yüksekliğinin çıkarılması elimizde olan zamandan çok daha fazlasını gerektiriyordu aynı şekilde büyük giderler gerekiyordu. Bu nedenle sadece küçük bir taslağını çıkarabildik, ancak yeteri doğrulukta değil ve bakırdan bir gravürünü yapmaya değmez.

İkinci eser de aynı derecede muazzam ve bu harika kentin rehberimizin bizi götürdüğü bir zamanlar tiyatro olan yerin kalıntılarında belli belirsiz sezinlenen müsrifliğinin mutlak bir göstergesi denilebilir. İlk girişinin yakınında bir zamanlar sahnenin önünü destekleyen düz bir tonozun kalıntıları görülebilir. Bu tonozun iki ucu yerinde duruyor; biri iki kocaman mekana girer gibi: bu büyük mekanı çevreleyen iç duvarlar arasındaki mesafe kabaca 80 m’dir, genişliği ise 5,5 m civarındadır. Orta kısmı ve basamaklar yıkıkların altında kalmıştır. Ancak, etrafındaki her şey merdivenin nerede olduğunu ortaya koyuyor; kenarları konik bir yapı şeklinde yukarıya doğru daralırken, göz erimine göre 30-40 derecelik bir eğimle kesintiye uğruyor, bir tarafındaki yıkıntıların arasında aşağıda basamakların kendini de destekleyen tonozun oluşturduğu büyük yarım daire şeklindeki geçide giden bir giriş görülebilir. Yukarı bakıldığında bazı yerlerde yarı kaplı, oldukça geniş ve mermer bloklardan oluşmuş basamaklar ve oturma yerleri görülebilir, bu da bu alanda temizlik yapıldığında hasar görmemiş bir merdivenin ortaya çıkacağını düşündürmektedir. Bu temizlik işlemi, üzerinde görünen az miktardaki toprak ve kayalara ve dairesel eğimin düzenli şekline bakarak çok fazla çaba sarfetmeden yapılabilir. Bu merdivenin eğiminin uzunluğu yukarıdan aşağıya doğru bakıldığında yaklaşık 36,5 metredir, molozun altında kaldığı düşünülse bile zeminin gerçek seviyesi birkaç metre daha altta olabilir. Üst kısıma doğru dış kenar boyunca 131 m civarında gelen tüm yarım-dairelik alan yürünebilir.

Daha az önemdeki, ancak dayanıklı ve güzel diğer eserler arasında iki farklı yerde bulunan iki binanın oldukça iyi korunmuş iç kısmından söz edilebilir. İlki bir çeşit dört kenarlı bir bina gibidir, dış cepheleri düzgün ve basit, ancak bu harika mermer eserlerin formu nedeniyle muhteşem özellikteki büyük dikdörtgen taş parçalarından yapılmıştır. Bu yapının tonozlarının neredeyse tamamı korunmuş durumdadır. Kalıntılara erişmek için yapının dışından tırmanmak gerekir, üzerlerinde sanki terasta yürür gibi yürünebilir. İlk girişin yakınında büyük bir kare mekan gözükür; odanın dört tarafı tamamı düşük

5 Temel bir bayırda yapılmış olan büyük bir duvardır, büyük yapıların yakınındaki ve altındaki toprağı desteklemek için inşa edilir.

duvarlarla kapatılmış dört kemerle sonlanmaktadır. Giriş kapılarının dışında diğer uçta kapıya benzer bir şey vardır, çok daha alçak bir çeşit koridora açılır, tüm binayı kaplayan teras bozulmamış düz bir yüzey oluşturduğundan üzerinde başka bir zemin bulunur.

Harabenin yan tarafının uzunluğu yaklaşık 28,5 cm iken, mekanın yan tarafı 9,7 cm, koridorun genişliği 15 cm, uzunluğu ise 15,8 cm'dir. Mekanın yan taraflarında ve koridorun her iki tarafında çok miktarda toprak birikmesinin yanısıra büyük mekan ve deve pisliği nedeniyle girişleri görülmeyen başka mekanlar olmalıdır. Yakınlarda gördüğümüz için develer ve kullanıcıların zaman zaman burada barınmış olma olasılığı yüksektir.

Terasta bahsedilen koridorun yaklaşık olarak sonuna denk gelen yerde daha önce kısaca bahsetmiş olduğumuz ikinci kata giriş yapılabilecek olan bir açıklık görülebilir. Sonunda üstü bir kemerle sonlanan ve ilk büyük mekana yukarıdan bakan bir çeşit pencere görülmektedir. İlk cephenin ters tarafında terastaki deliğe yakın destekleyici duvarda, geniş bir pencere veya parmaklığın veya eşit aralıklarla açılmış bazı deliklerin olduğu ve yan sütunların tabanının da eşit aralıklarla yerleştirildiği buna benzer tabanına yakın bir şey görülebilir. Duvarın kendisi yaklaşık 1,5 m kalınlığındadır ve bir çeşit merdiven oluşturan az sayıda çıkıntısı vardır, bu çıkıntılar belki de kapalı pencereler veya onu süsleyen çerçeveler gibi gözle görülür özelliklerin, belki de diğer cephelerin etrafında dolaşmaktadır.

Bu yıkıntılardan bahsederken, bazıları kule olduğunu söyler, ancak yüksekliği cephesinin uzunluğundan önemli oranda daha küçüktür, bu da bunu söyleyenlerin yanlış olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca saçak silmesi üzerinde görünür durumda olan pencelerle ilgili tartışmalar da vardır. Ancak, bunlar pencere olamaz çünkü uç kısımları binanın temeli işlevi gören temel duvarın aynısıyla kapatılmış olup, birazcık girintili olmasına rağmen diğer tüm duvarlarla bağlantılıdır. Mazgallı siper oluşturacak herhangi bir dış çıkıntı yoktur; onun yerine, içeriye dönüktürler veya bahsedilen çıkıntıların parçasıdırlar, yukarıda bahsi geçen birkaç basamaklı merdiven de binanın sonundadır.

Bahsedilen iki anıtın ikincisi birincisinden çok daha az korunmuş durumdadır, ancak sağlam tonozlu bir mekan da görülebilmektedir. Bu anıt yaklaşık 4 m genişliğinde ve 11 m uzunluğundadır, ancak bu uzunluk bir çeşit duvarın arkasında kalan koridorla 3, 3.5 m civarında azalmaktadır, tabanında iki basit dört köeli sütunla birbirinden ayrılan üç kapı vardır; ortadaki çok dar olan diğer iki kapıdan belirgin şekilde daha geniştir. Bu nedenle, iki tarafta tonoz çaprazlama uzanan iki kemere eşit iki aylama ile oluşturulduğundan uzunluğu genişliğinin iki katı olan bir boşluk kalmaktadır. Giriş, küçük bir kapının olduğu bu iki yan taraftan birindendir, sonunda daha da küçük bir kapı ve küçük bir pencere, üstte [büyük] kapıların öbür tarafında sadece çok az ışığın girmesine imkan veren küçük bir koridor vardır. Bu üç kapının karşısında ilk mekana benzer bir mekan olduğu ya da belki de yan duvarları halen görülmekte olan bir mekanın devamı olduğu açıkça bellidir; tonoz kalıntıları ortadaki yığının altındadır. Birinci mekana girişin olduğu taraftaki duvar bununla bağlantılıdır. Her ikisinden belirli bir mesafade portikonun genişliğine eşit bir mesafede ortada bir çok yığının olduğu bazı duvar kalıntıları görülebilir, bu kalıntılar ilk mekanın diğer tarafında da devam eder ve her ikisine paralel gider.

Başka bir yerde tonozlarının hiçbiri ayakta kalmamış olan, ama özellikle olağanüstü olduğu belli olan bir anıt bulundu. Birbirine paralel giden çeşitli duvarların temelleri halen durmaktadır, bunlardan biri ayaktadır: yaklaşık 5,2 m uzunluğunda ve 3,6 m genişliğindedir ve iki açık kemer içerir; aralarında bir niş yer alır, ayrıca kemerler ile duvarların sonları arasındaki her iki uçta iki niş daha vardır. Dört köşeli sütunlar arasındaki genişlik 3 m'dir, yarım daire şeklindeki nişler ise 1,5 m'dir ve birbirleri arasındaki mesafe benzerdir. Önde ve arkada alanın tümü yıkıntılarla doludur ve ilk duvardan sonuncusuna kadar bu binanın uzunluğu 33,5 m'dir ve diğerleri gibi çoğunlukla büyük dikdörtgen şekilli taşlarla kaplıdır.

Başka bir çok yerde büyük mekanlara ait kalıntılar saptandı, orada burada bir kemer, bir duvar kalıntısı ya da kısmen çökmüş, kısmen sağlam durumdaki bir tonozla bir duvar başlangıcı vardı. Başka yerlerde mahzen, bir yerde ise yıkıntıların dibinden 2,74 m yüksekte bir tonoz parçası görülebilir; bu yıkıntılar

daha ayrıntılı keşif yapılmasına ve uzunluğunun ölçülmesine engel olmaktadır. Başka bir yerde ise 4,26 m genişliğinde ve yaklaşık 55 m uzunluğunda tonoz bulunmaktadır. Mekanlara giden bazı delikler göze çarpmaktadır; bir tanesi çok derindir – içine birkaç çakıl taşı attığımızda yere çarpma sesini duymamız uzun zaman aldı.

Denize doğru küçük bir koy ya da geniş bir hendek ya da belki de nehir yatağına yakın bir şey uzanmaktadır; tepeye doğru yükselir ve yükseldiği yöne bakıldığında sol tarafta büyük şehrin dış duvarı olabilecek bir şey izlenir. Bu duvardan hendeğe doğru inildiğinde sanki üst katları desteklemek amacıyla yapılmış alt yapılar gibi gözüken, birbirine paralel ve kaburga şeklinde takviyeleri olan daha fazla duvar görülebilir. Büyük bir duvar, bahsedilen hendek yönünde dik doğrultuda onu denize ulaşmadan önce keserek neredeyse plaja kadar uzanır; bu arada, bu duvarın ortasında belki de bazı düzenlemeler yoluyla fazla suların – eğer farklı kullanım amacıyla yukarı mecrasına yakın bir yerde durdurulabilecek olan bir nehirse- sonuçta denize yönlendirilebileceği bir açıklık vardır. Bu hendek veya nehir yatağının üst kısımları şu anda iyi korunmuş durumdadır. Hiç suya rastlamadık, ama rehberimiz kışın, en azından yağmurlu dönemlerde bol su olduğunu söyledi.

Aynı şekilde, diğerleri gördüklerini iddia etmiş olsa da, herhangi bir insan kemiği kalıntısı ya da mezara rastlamadık. Ayrıca, diğerlerinin iddialarının tersine tek bir Yunanca yazıt görmedik; yazıtların hepsi daha yakın dönemlere aittir çünkü Yunanca yazılmış olsa da Latin harfleri kullanılmıştır. Boynuz biçimli bir süslemenin ucuna benzer şekilde göbek deliğinden yukarıya doğru bir çeşit filizin yükseldiği bir kadını betimleyen güzel Pharos mermerinden yapılmış küçük bir heykelcik bulduk. Kadının göğüs kısmı ve kolları, sıkıca tutunduğu bir yaprağın üzerinde duran yumruklarından biri gibi iyi korunmuş durumdaydı. Diğer yumruğu yoktu, ancak ilkiyle aynı pozisyonda olması olasıdır, ayrıca başı da vardı. Bu eseri Venedik'e götürmek üzere aldık, ayrıca yola çıktıktan sonra gemimizi kullanarak öngörülen taşıma başarılı olursa Roma yazıtları korunmuş eserleri de götürme düşüncesi vardı.

Ayrıca dört adet küçük madalya bulundu, üçünün üzerinde Roma harfleri vardı, dördüncünün üzerinde ise Türkçe dışındaki bir Doğu alfabesi vardı.

Ziyaret ettiğimiz ve tümü bir çok güzel bina kalıntısı ve aynı zamanda değerli mermer eserlerle kaplı alan, yaklaşık 10 km'lik bir alana yayılmaktadır ve Türkler buraya "Eschi Stambol" yani Eski Şehir adını vermektedir. Bize çok daha geniş bir alanın tamamen harabelerle kaplı olduğu söylendi. Bize ayrıca yeni Truva'yı Strabon'un açıkladığı gibi Romalıların kurduğu söylendi[6], buna daha sonra kısa bir yayında da denk geldim. Yunanlıların yıktığı eski Troya'da bu harabelerin arkasında şimdi Kara Menderes (Scamander) olarak adlandırılan biraz küçük bir nehrin yakınlarında kilometrelerce araştırma yapılması gerekir. Bu yerin neresi olduğunu çıkaramadık, ayrıca birbirine bu kadar yakın iki yerin dış mahalleleri de içeren tek bir geniş kent oluşturup oluşturmadığını anlayamadık. Bildiklerimize veya gezginlerin yazılarına veya coğrafyacılara dayanarak hepimiz bu yıkıntılarla ilgili söylenenlerin eksik olduğunu düşünüyoruz. Bu yerleşimin gerçekten eski Troya olup olmadığı konusunda bir tartışmaya girmek için kesin bir kanı veya sağlam temelleri olan varsayımlar kurabiliriz.

Romalıların burada değinmeye değer anıtlar dikmiş olduklarına hiç şüphe yok. Ilk önce yıkılmış eski Troya'yı aynı yerde yeniden inşa etmeye çaba gösterdikleri ve eğer varsa diğer yıkıntıların tek bir şehire ait olamayacak kadar çok uzakta olduğu mantıklı gözüküyor. Bunlar Bergama veya bazı başka eski ya da çağdaş kenti ait olabilirler. Daha önce bahsettiğimiz nehir yatağı Troya'nın iki nehrinden (Xanthos veya Simoeis) birine aittir, diğeri ise şu anda yağmur sularını denize boşaltmaya yarayan karşı taraftaki hendeklerden biridir. Nehirler, özellikle bu ikisinin olduğu gibi küçük olduklarında, yüzyıllar içerisinde güzergahlarını sıklıkla değiştirdiğinden böyle bir durum olasıdır.

6 Yıllarca bu raporu yayınlamayı aklımdan geçirmedim, or so many years I didn't think about publishing this report, until now, when I have the opportunity to offer the Italian original about my journey, which followed after only a few months, to the Italian public. I have never conducted archaeological research on these matters and, since I'm currently busy with completely different issues that science is trying to prove, I will not offer anything except passing notes in the appendix.

Virgil'in sözcükleri kesinlikle bu yere uyar:

Est in conspectus Tenedos, notissima fama

Insula, dives opum, Priami dum regna manebant;

Nunc tantum sinus, et statio male fida carinis.[7]

Bozcaada'nın karşısındaki istenilen her yere demir atılabilen, ama bir liman değil de körfez-benzeri bir hendek ve hendeğin kendisini oluşturduğu bu kalıntıların değişik rüzgarlara maruz kalmış olması ve nehir gibi gözükebilecek çok hızlı bir akışa sahip olması olasıdır. Aynı şairin başka bir pasajı da bu geniş alana uyar: Et campos, ubi Troja fuit[8]. Bu büyük alana artık yalnızlık ve korku hakim. Tahıl hasadından hemen sonra samanları gördük; hoş mermer parçaları sabanla ve pullukla yerinden oynatılmış ve susuzluğumuzu gidermeye yetecek kadar bile su bulamadığımız genel susuzluğa meydan okuyarak yakıcı güneşle sertleşip bu muhteşem yapıların eşsiz kalıntıları arasında samanlar bitivermişti. Kalıntılar arasında çok sayıda yeşil meşe ağacı vardı. Karşılaştığımız canlıların çoğu kaplumbağalardı. Gördüğümüz develerin uzun yolculukları sonrasında dinlenmek için burada mola veren gelip geçen insanlara ait olduğu anlaşılıyordu; çoğunun sırtında yük vardı ve hareket halindeydi.

KALINTILAR ÜZERİNE; EK

Giriş bölümünde M. de la Martinière'in Troya başlıklı girişiyle ilgili sözleri vardı. Bu metinden anlaşıldığı üzere Yunanlıların yakıp yıktığı eski Troya civarında ilk yerleşimin çok yakınına yeni bir yerleşim daha kurulmuştu. Cellario da iki Troya arasında ayrım yapar. Birine "Eski Ilium", diğerine "Yeni Ilium" der ve yenisini eski Troya'dan 30 stadyum[9] uzaklıkta bir mesafeye koyar. Sekiz stadyumun yaklaşık 1,5 kilometreye eşit olduğu tahmin edildiğinde, bu mesafe yaklaşık 6,5 kilometreye denk gelir. Bu Ilium'da Minerva'ya adanmış bir tapınak vardı. Büyük İskender Granikos Muharebesi'nden sonra buraya kurban sunmaya gitmiş, ayrıca tapınağı süsleyip hediyelere boğarak basit bir köyü kente dönüştürmüş. Aynı yazar söz konusu İskender'in ölümünden sonra Lysimachus'un bahsi geçen kenti geliştirerek kırk stadyumluk ya da sekiz kilometrelik bir duvarla çevirdiğini ekler. Titus Livy, Strabon, Plinius ve başkaları da bu tapınakla ilgili bilgiler vermiştir. Martinière yeni Troya'yı inşa etmeye İskender'in başladığını, Lysimachus'un tamamladığını ve sonrasında bir Roma kolonisi haline geldiğini iddia eder. Ayrıca, Augustus'un bunu gerçekleştirdiği [koloni haline getirdiği] ve Romalıların kenti daha da üne kavuşturduğu bilinmektedir.

Bu nedenle, ziyaret ettiğimiz bu muhteşem harabelerin Martinière'in iddia ettiği gibi eski Troya'nın kalıntıları değil, ancak meşhur seyyah Pietro della Valle'in sonuç çıkardığı gibi İskender tarafından kurulan ve sekiz kilometrelik bir duvarla çeviren Lysimachus tarafından tamamlanan, daha sonra da Romalıların güzelleştirdiği yeni Troya olduğu anlaşılmaktadır.

Martinière harabelere yaklaşıldığında sahil boyunca çok sayıda kırık mermer direkler, duvarların parçası olan temellerin görülebileceğini söyler; yani hiç bir şey sağlam kalmamıştır, daha az hasar gören kısımlar havayla ve tuzlu rüzgarlarla aşınmış olarak denize yakın bulunmuştur. Biz de aslında sağlam hiç bir şey görmedik, ancak diğerleri arasında daha önce ayrıntılı bir şekilde anlattığım zafer takına benzeyen muhteşem anıt gibi daha az hasar görmüş çok sayıda kalıntı vardı. Martinière sahil boyunca ilerlendiğinde kalıntıları tabanında görünen, büyük bir olasılıkla bir çok sütunu olan, geniş bir duvarın yanında günümüzde gömülü durumda bir liman olduğunu söyler ve limanın yarıçapının yaklaşık 2,4 km olduğunu iddia eder. Burası size anlattığım yer olmalı. Ancak, bu büyük duvarın, bu alanın ve anlattığım herşeyin liman alanından oldukça farklı olduğunu düşünüyorum. Tırmanışın sonunda çabucak etrafa

7 Çeviri: Ufukta Bozcaada'nın görüntüsü, bir ada ki ünlü,/ ve bereketi boldu krallığında Priam'ın,/ şimdi sadece bir körfez ve güvensiz limanı gemilerin çıpalarının.

8 Çeviri: Bir zamanlar Troya'nın olduğu topraklar.

9 Çevirmenin notu: Eski bir Yunan ölçü birimidir, tam ölçü uzunluğu tartışma konusu olarak kalmaya devam etmektedir, ancak genellikle 177 ile 192 metre arasında olduğu düşünülmektedir.

bakınmak dışında bir şey yapamadık, bu kapalı alana giremeden bütününü görebilmek için çok kısa bir süre kenarında durabildik. Saat geç olduğu için o tarafta daha ileriye gidemedik; bu alanda Spon'dan[10] sonra Martinière de mezar gibi görünen her biri biri 9,14 m uzunluğunda iki sağlam direk, bir başkası ise 10,6 m uzunluğunda ve 1,4 m kalınlığında üç parçaya ayrılmış direkten bahseder; ayrıca limana su taşıyan bir su kemeri kalıntılarını andıran birşeyden bahseder. Martinière'in anlatımını dayandırdığı Spon'un bu tarafta yer alan herşeyi incelemeye de daha fazla zamanının olduğu kesindir.

Burada yer alan muhteşem harabeleri birkaç kelimeyle anlatır, bunları detaylı bir şekilde yazmıştım. Bununla ilgili paragrafın çevirisi şöyle: "Kentin en yoğun yaşanan kısmının kıyıdan gözükmeyen denize yaklaşık 3 km uzaklıkta tırmanarak çıktığımız bir tepenin üstüne yakın olduğu görülüyor. Tapınağa ait çok sayıda kalıntı görülüyor, hepsi büyük ve gösterişli bir yapının kalıntıları olan büyük bir duvara ait parçalar var, binanın güzel konumu ve büyüklüğü kentin en önemli sarayı olduğunu ortaya koyuyor. Spon bu konuda Troya'nın etrafında yaşayanların bunun Kral Priam'ın sarayı olduğu iddiasına inanmak istemiyorum çünkü ilk Roma imparatorlarının zamanından daha öncesine ait olduğunu düşünmüyorum diyor. Bu saray tamamen mermerden yapılmış olup, duvarları yaklaşık 3,6 m kalınlıktadır. Birtakım tonozlarla da desteklenen bu kemerlerin ön tarafında üst üste yığılı devasa miktarda mermer parçası bulunmaktadır, bunlar söz konusu sarayın büyüklüğü ve muhteşemliği konusunda sonuç çıkarmamıza olanak sağlar." Bunun size daha önce bahsettiğim ve ayrıntılı olarak anlattığım yapı olduğu kesin, gerçi tek başına duran bir zafer takını andıran üç kemerin bir tonozu desteklemek için kullanıldığını sanmıyorum.

Ayrıca, bunun öncesinde size daha önce aktardıklarımdan bahsediyor: "Çok önemli kalıntılar gözüküyor, bu da bize kentin büyüklüğü konusunda fikir veriyor. Bir tiyatro, bazı tapınak temelleri ve birtakım tonozların toprağın altında kaldığı bir saray var. Biraz küçük, yuvarlak tapınağın bir kısmı hala ayakta, içerde mermer bir pervaz olduğu görülüyor. Onun yanında sunak veya yazıtlı sütun tabanı şeklinde mermerden yapılmış üç kare parça var, yazıtların VIC. VII, VIC. VIII, VIC. IX şeklindeki son harfleri dışında hepsi birbirinin aynı." Yazıtların birini karakter karakter çevirmiş, burada tekrar vermiyorum, ancak sadece benim çevirim ile Pasquali[11]'nin 1731'de Venedik'te yayınladığı çeviri arasındaki farklılıkları belirteceğim.

Bu anıtlar benim de anlattığım iki anıt [yazıtlı olanlar], ancak yakındaki tapınağın kalıntılarını fark etmedim ya da en azından dikkatimi çekmedi. Martinière 1730 yılından önce yazmış, bu nedenle söz konusu tapınağın aradaki sürede çökmüş olması olası. Aynı şekilde, üç anıt daha önceki yerlerinden taşınmış. Bunların birini [üçüncüsünü] çoğu toprağa gömülü durumda bulduk. Toprağı temizlediğimizde diğerine o kadar yakındı ki üzerindeki toprağı iyice temizlememize rağmen yazıtı okumamız mümkün olmadı. Aynı şekilde, bu yıkıntılar, çok ağır olanları bile yerlerinden çıkarılıp başka yere taşınmış olduğundan ikincisinde de neredeyse iki aşınmış satır yoktu. Bu uzun süre içerisinde okumuş olduğumuz bu iki yazıttan birinin soluklaşmış satırlarının da hasar görmüş olması mümkündür. Belki de çok kısa bir mesafedeki tapınak kalıntıları birilerinin aynı şekli koruyan sunakla benzerliğine dikkatini çekti. Ancak, yazıtlar bunların kesinlikle sunak olmadığını göstermektedir. Heykel kaidesi olabilirler, ama üst yüzeylerinde delik ya da heykellerin üzerinde durduklarını gösteren başka herhangi bir işaret yoktur. Bu nedenle, bunların normal yazıtlı abideler olduğuna eminim.

Yazıtların formu raporu yazanlar, Martinière'in kendisi ya da belki de baskıyı yapanlar tarafından bozulmuş durumdadır. Yani, burada basılan çeviri ile benim sahada dikkatli bir şekilde yaptığım ve maiyetimizdeki başka bir üyenin yaptığı ile karşılaştırdığım çeviri arasında başka bir çok farklılıklar söz konusudur, çünkü tek bir fark dışında bu çeviriyle birbirini tutmuş durumdadır: bir yerde VIC VII, başka bir yerde VIC VIII şeklinde not almışım, o ise her ikisinde de VIII yazmış. Ancak, ben bu ayrımı fark etmiştim, burada da [Martinière'in metninde] buldum, göremediğimiz üçüncü yazıtta ise VIC IX yazıldığı iddia ediliyor. Daha sonra farkettiğim üzere, bu gerçekten ağır mermer parçalarının bunların nakledileceğini anlarlarsa Türklerin karşı çıkacağına dair endişeler söz konusu olduğu için Venedik'e

10 Çevirmenin notu: Büyük bir olasılıkla Fransız fizikçi ve arkeolog, klasik dönem anıtlarının incelenmesinde öncü Jacob Spon (1647–1685).
11 Çevirmenin notu: Büyük bir olasılıkla akademik metinler yayınladığı bilinen önde gelen Venedikli bir yayıncı olan Giovanni Battista Pasquali (1702–1784).

taşınmamasına üzüldüm. Bu büyüklükteki taş parçaları çok sayıda insanın yardımı olmadan ve çok emek harcanmadan uzağa götürülemez, denense gece seyyahlarının dikkatini çekebilir veya duyulabilirdi. Eğer [sultanın] mahkemesi birtakım hazinelerin bulunduğunu ve alınıp götürüldüğünü duysaydı, bunun için ne kadar para talep edeceklerini Tanrı bilir. Bundan korkulmasaydı, büyük bir olasılıkla kazıyla hem burada hem de bu dökük köylerdeki binlerce başka yerde çok sayıda heykel ve yazıt ortaya çıkardı. Bu eserler nakledilebilseydi, çevirimi bir kez daha karşılaştırma olanağım olur ve benim çevirimle bahsedilen basılı metin arasındaki açıklayacağım farklılıkları teyit edebilirdim.

Basılı çevirilerde tüm sesli u harfleri U şeklinde geçer, gerçekte antik yazıtlarda böyle değildir, bu durum yazıtın yaşı konusunda şüphe uyandırmaktadır. Ancak, gerçekte u harfi yoktur çünkü her yerde sadece V kullanıldığını farkettim. Basılı çeviride bir sürü J harfi görülüyor, hiç I harfinin yerine geçmez, benim çevirimde tıpkı gerçeğinde de olmadığı gibi bu harflerin hiçbiri yok. Buradaki sözcüklerde ilk harflerin neredeyse hepsi daha uzun, bu yüzden de diğer harflerin seviyesinin üzerinde duruyorlar ve satırların başlangıçları satır uzunluklarına ve her satırın ortalanma şekline bağlı olarak aynı hizaya gelmiyor. Gerçekte, burada da [basılı metinde] görüldüğü gibi, satır başlangıcında böyle bir fark yok, harflerin hepsi aynı büyüklükte, her satırın başı diğerleriyle aynı hizada ve her satırın sonunda uzunluk açısından farklılıklar olduğu görülüyor. Ayrıca burada sözcüklerin bariz bir şekilde tamamlanmadan kısaltıldığı bazı yerler görülüyor. Çeşitli eski yazıtlarda biten kelimelerin sonunda nokta olur, biten veya kısaltılmış sözcüklerin sonunda nokta görmedim. Olmasına rağmen bu noktaları kaldırdığım için hata yaptığımı düşünüyorum, ancak bunları şüpheye yer bırakmayacak kadar iyi hatırlamıyorum [hafızaya dayanarak doğru bir şekilide dönüştürme konusunda].

En önemli farklar aşağıdaki gibidir. Üçüncü satırın başında, burada VOLT görüyorum, ben VOIT diye kaydetmiştim ve mümkün olan en doğru kayıtları almak için olağanüstü özen göstermiş olduğumu biliyor olmam bir yana, buna kesinlikle bir çok kez ve çok dikkatli bakmış olduğumu anımsadığımı sanıyorum çünkü sözcüğün ne anlama gelebileceğini bilmiyordum. Dördüncü satırın sonu notlarıma göre CLA PRENS, oysa burada tek bir sözcük olarak CLAPRENS yazılı olduğunu görüyorum. Beşinci satır bendeki kayıtta COL IVLI PHILIPPENSIS, baskıda görülen COL. IUL. PHILIPPENS, yani sonunda nokta yok. Altıncı satırda bende görülen EORVNDEM PRINCIPI ET, ancak burada EORUNDEM ET PRINCIPI ITEM yazılmış. Yedinci satırda fark yukarı doğru uzatılmış olan bir ve üçüncü sözcüklerin başharflerinde, IVL yerine JUL ve benim yazmış olduğum EPARIANAE yerine PARIANÆ –E yok olmuş ve ses bağı tek bir harfte birleştirilmiş ancak klasik dönem yazıtlarında normal olarak AE yazılıdır. Bu rakamların üzerinde kaydettiğim doğru çizgi sekiz ve dokuzuncu satırlarda yok. Benim metnimde her rakamın üzerinde simgeler vardır ve oralarda olduklarından eminim, ancak burada yoklar [basılı metin]. Sekizinci satırın sonunda bitmemiş bir sözcük olduğunu gösteren bir tire var, bir sonraki satırda N - ile bitiyor, o sırada genel uygulama değildi, ancak son zamanlarda yarım bir sözcükle biten satırlarda kullanılıyor. Onuncu satırda, benim kaydıma göre GEM olanı o burada GERM, PRAEF yerine PRÆF, ALAE yerine ALÆ yapmış ve aynı zamanda sondaki iki satırı, o zamanlar açıkça not etmiş olduğum bir şekilde kesikli olanları tek satıra dönüştürmüş. O, benim not ettiğim SCVBLVLORVM yazıtındaki iki V harfini yuvarlamış I üzerindeki noktaları ve benim üzerindeki çizgiyi yok etmiş.

Bu şekilde bir çoğu çok küçük de olsa bütün farkları not ettim, böylece klasik dönemden anıtların mermerden kaydedilmiş sonra da baskıya verilmiş bu tip kayıtlarına ne kadar güvenemeyeceğimizi anlamış oluyoruz, özellikle bazı biçim ve ifadeleri dikkate aldığımızda, bir anıtın gerçek olup olmadığına veya gerçek sayılmasına veya aslında daha geç bir tarihe ait olup olmadığına karar vermek açısından bu ayrıntılar önemlidir. Bu ayrıntılarda benim de bir iki yanlış yapmış olma olasılığım var ancak yaptığım işe göstermiş olduğum özen kadar bize eşlik edenlerden bir başka üyenin yaptığı versiyon ile karşılaştırması beni hataların çoğunluğunu basılı transkripsiyonların hesabına geçirme yönünde harekete geçiriyor ve bunca yıldan sonra bunu o zamanlar da düşünmüş olduğumu hala anımsıyorum [harabeleri ziyaret ettiğimde].

Onun kısaltılmış bir versiyonu olan tüm metnini incelemekle veya belirsiz ya da kuşkulu herşeyi anlatmakla zamanımı kaybetmek istemiyorum. Martinière bu işi hızla çözümlüyor; işte sözlerinin

bir çevirisi: "bu yazıtlar Voltinia kabilesinden Marcus oğlu, Julius ve Augustus Caesar'ın rahibi, Claudius'un Apri[12] kolonisine lider olarak atadığı ve Julius'un Philippi kolonisine[13] Paros'a lider olarak atadığı ve XXXII.nci Gönüllü Kohortu ve subayı (Latincede Tribunus Militum, Fransız ordusundaki Mestre de Camp rütbesine karşılık gelir), Carmina adlı XIII.cü lejyonun kumandanı ve Scubula süvari birliği yüzbaşısı Gaius Antonius Rufus onuruna yapılmıştır. Bu üç yazıtın her birinin son satırının yorumlanması zordur. M. Spon kesin olarak VIC. VII, VIC. VIII, ve VIC olduğuna inanmıştır. IX: Vicus Septimus, Vicus Octavus, ve Vicus Nonus anlamına gelir, yani Yedinci, Sekizinci ve Dokuzuncu Yol bu heykellerin eskiden durduğu yerdir, Roma'daki yollara özenilmiştir. Romalı kolonisi Troya yani Augustus'un kolonisine Colonia Augusti Troas denmiştir, olasılıkla kendi ilçeleri, (tribi) kavimleri vardı tıpkı Roma şehri gibi."

Bu yorum onun bu üçü de VIC'yi takip eden rakam hariç, birbirinin tıpatıp aynı olan üç yazıtı incelemesine ve eksik olan boşlukları doldurarak bütünü yorumlama biçimine dayanmaktadır, bunların söz konusu subayın onuruna dikilen heykellerin kaidesi olduğunu tahmin etmektedir ve onları üç farklı yola yerleştirmektedir ancak belirttiğim gibi bunlar aslında heykellerin dayanak veya kaidesinden ziyade basit yazıtlar gibi görünüyorlar. Bu ifade, üç heykel yerine, yanlarında bu çok basit yazıtların durması gerekli olan üç yolun varlığını yadsıyan bir ifade değil. Ancak, bana öyle geliyor ki bu üç çok ağır mermer parçanın tek bir yerde biraraya getirilebilmesi çok zor olmalı. Neden biri bu üç yazıtı şehrin farklı yerlerinden bir yere getirsin?

Bu sorun bu yazıtların anlamını sorduğum mükemmel bir edip/bilge tarafından önerilen farklı bir açıklamayı kabul edersek artık sorun olmaktan çıkacak. Bana yazılı olarak verdiği yanıt şu şekildeydi:

"Yazıt

DIVI IVLI FLAMINI

şeklinde başlayamaz. Ya bu bilgi, kimin için geçerli ise, o kişinin adının geçtiği satır yok, veya ikinci bir yazıtta o isim geçiyordu, olasılıkla bu iki yazıt bir bütün oluşturuyordu ve bu şekilde yazılmıştı.

Sanıyorum üçüncü yazıt I Magistri[14] adlarını içeriyor olabilir çünkü Vicorum[15] bu şekilde anılıyordu, muhtemelen ilk yazıtı Julius'un flamen[16]'i adına dikmişti ve diğerini de Augustus'un Voltinia kabilesi flamen'i adına dikmişti. Bu nedenle VIC , şehrin bölündüğü şekilde Vicorum, yani Magistri Vicorum VIII olarak çevrilmelidir. Sanıyorum burada daha iyi bir yorum yapılamazdı."

Ancak eminim ki suretini çıkardığım iki yazıtta birindeki iki aşınmış satırdan başka eksik olan bir şey yoktu ki orada tamamen korunmuş olan yazıtta olduğu gibi aynı iki satır bulunacaktı. Bu satırlar sona yakın değildi, ancak hasar görmemiş olanların arasındaydı ve kalan harfler açıkça aynı sözcüklerin o satırlarda yazılmış olduklarını gösterdi. Iyi korunmuş olan yazıtta bu yan tamamen sağlam durumdaydı, eksik veya hasar görmüş bölüm yoktu. Anıtın yazıtın etrafındaki bölümü o kadar iyi korunmuştu ki yazıt DIVI IVLI FLAMINI ile başlıyor olamazdı ve burada bilginin verildiği söylenen söz konusu isim de bu yorumla ters düşüyor çünkü ne bu yazıtta ne de diğerindeki aşınmış satırlarda görülmüyor ve suretini almış olduğumla [birincisiyle] tek bir bütün de oluşturmuyor. Üstüne üstlük üçüncü yazıt da Martinière'in yazıtların okunabildiği bir zamana ait bir rapor yoluyla öğrenmiş olduğu söylenen isimleri içermiyor, bu da şu anlama geliyor, üçü de VIC. VII, VIC. VIII ve VIC. IX'daki farktan ayrı olarak çok benzerdi. Buna bu kadar kafa yorduktan sonra açık bir şekilde gördüğüm VII ve VIII arasındaki aynı fark harabeye dönüşmüş olan şehrin bölünmüş olduğu ilçelere ait numaralar olmadığını kanıtlamaktadır.

12 Çevirmenin notu: Aprus veya Apros olarak da bilinir, büyük bir olasılıkla şu anda Türkiye'de Kermeyan köyünün bulunduğu yerde Roma'nın Avrupa eyaletinde bir koloni.

13 Çevirmenin notu: Yunanistan'ın Makedonya bölgesinde bulunan bir şehir; harabeler Filippoi köyünün yakınlarındadır.

14 Çevirmenin notu: Boscovich'in yazıştığı kişi İtalyanca Maestri adını kullanıyor, o da daha sonra Latince'ye çevirerek Magistri (İngilizce: Öğretmen, Usta veya Sulh Yargıcı) diyor.

15 Türkçe çevirisi: Vicus eski Roma'da bir semt veya yerleşimdi.

16 Çevirmenin notu: Flamen eski Roma dininde rahiplere verilen addı.

Bu alanda en ileri gelen bilim insanlarından birinin araştırmasını devam ettirmektense bu mermer parçaları ile ilgili tutarlı bir yorum sağlamaya kalkışırken karşılaşmış olduğu bu güçlüğü gördükten sonra bu sorunu bu çalışmalarla daha çok ilgilenenlere bırakıyorum; İtalya onlarla dolu. Not etmiş olduğum herşeye dayanarak belki de sorun benim alanımdaki üç cisim probleminden[17] yani, matematiksel olarak açıklanamayan ve birçok tartışmaya konu olan bir olgudan daha az zor olmayacaktır.

17 Çevirenin notu: Klasik mekanikteki üç cisim probleminden söz ediyor.

ON THE RUINS OF TROY

***Report on the ruins of Troy**, according to the observations of the company of His Excellency, Sir Knight Pietro Correro who, as bailo in Constantinople, personally went to examine the ruins in September 1761,*

by Abbot Roger Joseph Boscovich.

The journey that is the subject of my previous report was undertaken on my way back from Constantinople, when I had the opportunity to observe the ruins as we were setting out and write a short report about them. I add it after my report [on my journey from Constantinople to Poland] because it is shorter and less interesting, even though it was written a little bit earlier[1].

At this time, the Venetian bailo[2] , with one or two large Venetian warships, was approaching the strait near Tenedos[3] , where he and a part of his entourage crossed over onto two Turkish galleys that the Great Lord had sent to greet him, sailing ahead of the rest and the large crews on some merchant ship. Therefore, due to the mentioned crossing, we stayed for three days in the strait near this island, which was famously mentioned by Virgil regarding Aeneas's flight. Opposite of it, on the shores of Asia, starting from the sea and reaching several miles inland, one can see the grand remains usually called the ruins of Troy, which became so famous due to its fall after a ten-year siege and was located – according to the writings of this greatest among Roman poets – precisely opposite of this island: Est in conspectus Tenedos, Notissima fama Insula.

Our break was used for seeing these, as we shall see, despite everything, still grand ruins. There were travellers and writers who believe that they belong to ancient Troy itself; however, it seems apparent that they belong to some newer, much later erected [Troy], raised near the ancient one. About this location, and for the ruins themselves, one can consult the great Dictionary of M. de la Martinière, under the entry Troy, about which I will say something after the report on what we saw.

We landed together with our guide and set forth towards the ruins. The bailo himself went with us on one of these two days: we looked around for several hours, observing and measuring this and that, and the Lord Marquis Gio[vanni] Antonio Galezzo Dondi Orologio took notes. He is a member of the company, a very gifted knight, a lover of fine arts, a great erudite, and he made the greater part of these measurements, and his measurements are also the most accurate. This short reminder, recorded on the spot, which has partially been preserved by him and partially by me, kindled our newly received impressions, which were preserved in our imaginations – I wrote this shorter report over the next few days on that Turkish galley.

For the creation of that plan and veduta, with precise measurements of many of the remains of these monuments that deserve this labour, one would require much more time, the appropriate tools, and a skilled artist. Some young man, who was with us, made a sketch of one of the most important monuments by hand, but it turned out too vague and didn't accurately represent the monument. When smaller measurements were in question, we used a twenty foot long measuring instrument; larger distances were measured by pacing – a certain number of paces was estimated to be equal to the appropriate number of paces on the measuring device.

1 Translator's note: This report was originally published as an addendum to Boscovich's journal from his journey from Constantinople to Poland, published in 1784, 22 years after it was written.
2 Translator's note: Bailo (Venetian), the name of the Venetian ambassador to the Ottoman sultan.
3 Translator's note: Tenedos is an island dear the ruins of ancient Troy.

Thus I relate the story about something that was impossible to determine in such a short time and without any assistance, but truthfully[4] , inserting here and there some reflection or supposition, so as not to replace a true story with an ideal novel, as some antiquarians are wont to do, using their imagination to compensate for that which they cannot see, thus offering completely arbitrary interpretations with almost no basis in facts.

On this whole very extensive area, and it goes on for many miles, one can see pieces of stone everywhere, formerly parts of buildings or constructions, sometimes in heaps, sometimes scattered about. There one finds a great many fragments of marble, some of them quite fine, and we found without digging many irregularly shaped pieces and tablets of ancient yellow and green African and crimson red granite. It is easy to get the impression that previous curious travellers, passing through here in ages past, had taken the greatest part of these remains, as samples; we also took many. We found marble from Paros everywhere; it was of varying firmness and was used to shape a great number of frames, capitals, and friezes of very fine manufacture.

Partly standing, and partly fallen, one can find a very large number of columns in many places. Most are around one foot in diameter. We saw hundreds of these columns, completely uncovered or partially buried, and there were many larger and bulkier ones, made from beautiful Eastern granite. One appeared completely intact – 27 feet long, approximately 3.5 feet thick, it was splendid despite being completely exposed to the weather. Another was found on the side; it was found by a soldier from the entourage who had moved away from us – he measured its length as 50 of his feet. In one place we found a large pilaster of very fine granite; it looked like a mirror, had a square base, and was still in one piece. In another place we saw large pieces of some huge grooved column made from Paros marble. In a third place we saw three large supports, or monuments with square bases, with ancient Roman inscriptions of beautiful and rather big letters. The inscriptions on two of them were almost completely identical – one was perfectly preserved, while the other had lost two lines, dissolved with the passage of time. Two or three lines were visible on the third of these monuments, while the rest of it was buried. We dug out the earth covering it. Although it was clear that the letters were undamaged, we didn’t manage to read it due to the proximity of the second monument, which lay right next to it, and also because we lacked water to wash the inscription.

The inscription we managed to read in full went as follows:

DIVI IVLI FLAMINI

C ANTONIO M F

VOIT RVFO FLAMINI

DIVI AVG COL CLA PRENS

ET COL IVLI PHILIPPENSIS

EORVNDEM PRINCIPI ET

COL IVL EPARIANAE TRIB

4 This introduction has been partially written so many years later, when this short report is being printed, and which contains everything from the other, even shorter report. Into this text I have inserted data that belonged to Lord Marquis Orologio, which used to be written in notes. In the report that follows, we have only changed the occasional word or expression. At the end we shall add an appendix about the two Troys and about what Martinière has to say about these ruins. I add this note since I have already shown this report to some of my friends, in the form it was written back then, and I then found out it had already been used for printing, but I don’t know whether a part of the text has been printed, or only a summary. I have never seen these printed texts and neither could I find them, and thus wasn’t able to compare them to this original document. I can guarantee that the whole story, barring – as I have already noted – a few words that don’t influence the meaning of the text, I haven’t changed anything other than what I already noted down when it was fresh in my memory.

MILIT COH XXXII VOLVN

TAR TRIB MIL LEG XIII

GEM PRAEF EQVIT ALAE I

SCVBVLORVM

VIC VII

These two final and shorter lines were indented, so they were in the middle compared to those above them. On the monument whose inscription had been partially destroyed, it was clear that the inscription was VIC VIII, not VII, and that this was the only difference we discovered between these two monuments.

Furthermore, a large amount of remains of characteristic monuments were found partially or completely destroyed, though they're still beautiful. The most important among these monuments was some sort of square building, whose left side and the side opposite the entrance still stand; the remains of the right side are also visible, as is a huge pile of very large stones, within that area and all along the ruined facade.

Behind the ruins of this facade one can see, far better preserved than the sides, some kind of large triumphal arch, which used to stand within the building, near the facade. Its front is around a hundred feet long, and consists of approximately three converted arches between pilasters, most of which are known to be buried under the ruins. The central arch is significantly taller and wider than the other two. Its width from pilaster to pilaster is 34 feet; it is porous and opens quite low, and appears semicircular. The narrower arches are around 15 feet wide and the right one – viewed from a position looking upon the facade that appears to be the main one – is enclosed by a wall near its lower part, which seems to be a constituent part of the building and ends at the midpoint of the arch, leaving the upper part of the arch open and everything visible through it. These two arches also look semicircular.

Four pilasters surround these three arches, each being eight feet wide. The size of these pilasters, or the flank of this building, is 13 feet, and the open space within them, next to the half-closed arch on the right side, measures 9.5 feet, while the thickness of the wall takes up the remaining 3.5 feet, and encloses its lower part.

Above the central arch is a cornice of wedged marble, and some well-preserved pieces can be seen even today; above this marble rises the mentioned front gable, seen on all triumphal arches, while on the pilasters of the central arch, in the corner below the base of the arch, one can see two very finely-worked pieces of marble from Paros, looking like a part of some cornice or frieze that once stood there.

The entire structure is in equal measure delightful and elegantly proportioned, offering a very peculiar view. It was built of large and beautifully-shaped pieces of white marble. In the large pile of ruins that lies in front, there are many large and small pieces of some finer marble, which is reminiscent of the white marble from Paros; they contain many intact sea shells, accumulated in every possible way and petrified, but in such a way that many of the shells, when broken away, the break follows the shape of the shell, preserving their undamaged and curved surfaces.

On the left flank of the building, one can see a total of nine arches, divided by large pilasters. The space between the two pilasters is 11 feet, while their width and length equal four feet. They, too, are built of large and bulky pieces of carved marble, and the arches themselves have been carved from the same marble in the appropriate manner, as has the huge wall that leans upon them, and the whole opposite side, which I have already described. The central arch is somewhat narrower than the other eight, the first of which approaches the ruined facade with a particularly large arch that I have already described in detail. It is impossible to tell whether there are any other ruined parts [of the building] farther on.

At the end, on the opposite side of the facade, after the wall turns somewhat inward and in line with the mentioned nine arches, one can see three more, similar arches and, beyond the last of them, the mentioned opposite side joins the same flank under a right angle. In the middle of that side, once can see a huge gate, and two only slightly smaller ones, nearer to the corners, while there are five arches between each of these three gates, similar to how I have described the left flank of the building. However, while those open between the two pilasters, these are closed near the floor by a wall, which is integrated into the building, and this wall rises from the floor to the entire extent of the arch. Each of the gates is 80 feet wide, while the width of that entire flank of the building is 230 feet.

Before that flank, and also laterally within the building at regular intervals, one can see the remains of walls or large pilasters as well as large piles of stones similar to those used to build the arches and the walls above them, and the remains of vaults, suggesting that there were once porches here, because one can see here and there similarities to the mentioned vaults and the odd beginning of an inwards-turned arch.

Approximately in the middle of the building, one can see a large room shaped like a rectangle, and at each of its sides is an arch open to the foot of the pilaster; but the arch I described in detail and that is located near the first large object and corresponds to exactly half the large arch, which is close by, is far smaller, but the one opposite it is significantly larger than the two arches on the sides. In line with these arches, I one can see what seems like the beginning of a possible tunnel. In any case, this locality is full of large ruins, which make it impossible to determine the precise layout of its interior.

A short distance from the left flank, one can see the remains of a wall or pilaster, which used to run along the flank itself, and the ruins are more prominent on the side of the facade where the ground gets lower, and one can see some sort of lower arch; it's possible that this used to be a vaulted basement or understructure[5] , or something else within the frame of the same building. That aforementioned granite pillar was found close to this place.

It is obvious from all this that there used to be a sumptuous building here – a temple, palace, or other building. However, all those printed reports that speak very little about the ruined city and only mention the most beautiful part of the described monument – such as the city gates – are surely in error. The entire building that surrounds the large arch surely proves otherwise, and its location also supports this interpretation: namely, it is not located at the entrance of the city, but on its coastal side, more than two miles from the first walls and an uninterrupted row of ruins, without any trace of a wall nearby and with a large amount of all sorts of ruins all around.

This monument would require much more time than we had available as well as great expenses for its precise measuring and mapping, and also the creation of a precise floor plan and elevation. This is why we sketched a small plan of it, but it isn't precise enough and it's not worth making a copper engraving of it.

The second object, also very magnificent and a sure indicator of the extravagance of this great city, is the one looming in the remains of the once-great theatre, where our guide took us. Near its first entrance, one can see the ruins of a flat vault that once supported the front of the stage. Two ends remain of this vault; one enters them like two huge rooms: the distance between the inner walls that surround that great hall was measured at roughly 260 feet, while their width is 19 feet. The central part and the stairway are buried under ruins. However, everything around suggests where the stairway was positioned; its edges narrow towards the top in the form of a conical structure, interrupted by a slope of around 30 to 40 degrees in relation to the horizon and, low among the ruins of one flank, one can see an entrance into a large semicircular passageway formed by the vault, which also supports the stairway itself. Looking

5 An understructure is a large wall made on a slope, built to support the ground near and below large buildings.

upwards, one can see in some places stairs or seats, half-uncovered, quite wide, and formed of marble blocks, which suggests that clearing this area would reveal an undamaged stairway. This clearing could be performed without much effort, counting on the small amount of earth and rocks that are visible above it, and the regular shape of the circular slope. The length of this stairway slope, from top to bottom, is approximately 120 feet, even though the actual level of the ground might lie several feet lower, if we assume it is buried under rubble. Near the top, one can walk down the entire semicircular stretch, which measures around 430 feet along the outer edge.

Among other monuments, of lesser importance, but also of great durability and beauty, are the rather well-preserved interiors of two buildings located in two different places. The first is some sort of four-sided building, made of large rectangular pieces of stone whose outer facades are smooth and simple, but magnificent due to the form of these great pieces of marble. The vaults of this structure have been almost completely preserved. In order to access the ruins, one must climb the structure from the outer side, and one can walk on them as if on a terrace. A large square room is visible near the first entrance; its four sides end in four arches completely closed by low walls. Apart from the entrance gates, there is also something that looks like a door at the other end, and it leads into some sort of much lower corridor, while another floor is found above it, since the terrace covering the entire building forms an intact flat surface.

The length of the side of the ruin is 94 feet, while the side of the room is 32 feet, the width of the corridor 15 feet and its length 52 feet. There one can see that on the sides of the room, and at both sides of the corridor, there must be other chambers whose entrances aren't visible due to the large amount of accumulated earth, and also because the large room is full of camel droppings. It is likely that camels and their drivers occasionally take shelter here, because we saw many of them nearby.

On the terrace, at the place that approximately matches the end of the mentioned corridor, one can see an opening through which one enters the second floor, which we have already briefly mentioned. At its end is some kind of window that ends in an arch at its upper side and looks upon that first large room. On the supporting wall, near that hole in the terrace, at the opposite side of the first facade, one can see something akin to the base of a large window or fence, or whatever, in which there are some evenly spaced holes, and the bases of the side pilasters are also evenly spaced. The wall itself is around five feet thick and has a small number of protrusions forming a stairway of sorts, which perhaps ran all around with visible features such as closed windows or frames that adorned it, and perhaps also other facades.

Some, speaking about that ruin, call it a tower, but its height is significantly smaller than the length of its facade, which proves that these people are wrong. There is also talk about windows, which are visible on its cornice. However, these cannot be windows because their ends are closed by the same primary wall that serves as the base of the building and is connected to all other walls, albeit slightly recessed. Neither is there any sort of external protrusion that would form a battlement; instead, they turn inwards, or are part of the mentioned protrusions, and the above mentioned stairway with several steps is the end of the building.

The second of the two mentioned monuments is far less preserved than the first, but one can also see a room with an intact vault. It is 13 feet wide and 36.5 feet long, but this length is reduced by 10 or 11 feet by some kind of corridor that stays behind a sort of wall, with three doors at its base, which are separated by two simple pilasters; the ones in the middle are noticeably wider than the remaining two, very narrow doors. Therefore, there remains a space whose length is twice its width, since the vault on two sides is formed by two lunettes, equal to the two transverse arches. The entrance is located at one of these two sides, where a small door stands, and at its end is a small window with another, even smaller door, which remains in that small corridor, at the top, opposite the [larger] doors, and which could allow only a little light in. It is obvious that a room once existed opposite these three doors, similar to the first room or perhaps a continuation of the one whose

side walls are still visible; the ruins of a vault lie piled in its middle. Its wall, on the side with the entrance to the first room, is connected to it. At a certain distance from both of them, at a distance that could equal the width of the porch, one can see the remains of some wall with a lot of ruins in the middle, which continue on the other side of the first room, and are in line with both of them.

A monument, none of whose vaults have been preserved, but which must have been particularly magnificent, was found in another place. There still exist the foundations of various parallel walls, one of which is still standing tall: it is 17 feet long and 12 feet wide, and contains two open arches; a niche is between them, and two more niches are located at both ends between the arches and the ends of the wall. The width of the arches between the pilasters measures 10 feet, while the semicircular niches measure five feet and are similarly spaced one from another. The entire area, in front and behind, is full of ruins, and the length of this building, from the first to the last wall, measures 110 feet and, like the others, it was mostly covered in large rectangular shaped stone.

In many other places, the remains of large buildings were found, and here and there an arch, or the remains of a wall, or the beginnings of a wall with a partially collapsed and partially intact vault. In other places, one can find cellars and, in one place, for example, there stands a part of a vault standing nine feet from the foot of the ruins; these ruins prevent further exploration and measurement of its length. In yet another place, the vault is 14 feet wide and 180 feet long. It seems that some holes leading to chambers have been found; one is very deep – we threw in some pebbles and it took a long time until we heard them hit the ground.

Towards the sea, there lies something akin to a small bay or wide ditch, or perhaps a riverbed; it rises towards the hill and, looking in the direction of the ascent, on the left hand side it follows something that could be the outer wall of the large city. Descending from that wall towards the ditch, one can see more walls, parallel and with rib-shaped reinforcements, as if these were understructures built to support upper floors. A large wall reaches almost to the beach, perpendicular to the direction of the mentioned ditch, which cuts it off before it reaches the sea; among other things, this wall has an opening in its middle through which excess water – if this was a river that could be stopped near its upper course for different use – could eventually be directed into the sea, perhaps even with the help of some regulation. Currently this ditch or riverbed is well-preserved, especially its upper parts. We failed to find any water, but our guide told us that there's a lot in winter, at least in rainy periods.

Similarly, although others claimed to have seen them, we didn't find any remains of human bones or graves. Furthermore, we didn't find a single Greek inscription even though others claimed to have done so; all inscriptions come from more recent times because, while written in the Greek language, they use the Latin script. We found a small statue of nice marble from Paros depicting a woman, emerging from some kind of bud from her navel upwards, similar to the end of a cornucopia. Her breasts and arms were well-preserved as was one of her fists, resting upon the top of a leaf, which she was hanging onto tightly. The other fist was missing, but was likely in the same position as the first, and there was also a head. This piece we took in order to bring it to Venice, and there were also ideas to take the monuments with preserved Roman inscriptions there, should the envisioned transportation using our ship succeed, after we depart.

Four small medals were also found, three with Roman letters, the fourth with some Eastern letters, which aren't Turkish.

The area we visited – all covered with pretty remains of buildings and pieces of marble that's also precious – covers a radius of over six miles, and the Turks call it Eschi Stambol, i.e. Old City. We were told that a much larger area is completely covered in ruins. We were also told[6] , and I found this a bit later in some short

6 For so many years I didn't think about publishing this report, until now, when I have the opportunity to offer the Italian original about my journey, which followed after only a few months, to the Italian public. I have never conducted archaeological research on these matters and, since I'm currently busy with completely different issues that science is trying to prove, I will not offer anything except passing notes in the appendix.

published report, that this is the new Troy built by the Romans, which was described by Strabo. For ancient Troy, which was destroyed by the Greeks, one should explore several miles behind these ruins, near some small river that they now call Scamander. We couldn't identify this place and we didn't see whether this place is so close that these two would, together with their suburbs, form a single spacious city complex. According to what we know or according to travel writers, or geographers, we all believe that what is said about these ruins is imprecise or incomplete. We can form a firm judgment or well-grounded suppositions for entering a discussion about whether this is the site of the real, ancient Troy.

What is beyond doubt is that the Romans have erected monuments worth mentioning here. It appears reasonable that they first intended to rebuild the devastated ancient Troy in the same location and that those other ruins, if they even exist, are too far away from these to have belonged to a single metropolis. They could have belonged to Pergamum or some other ancient or contemporary city. The riverbed that we have mentioned before belonged to one of Troy's two rivers, Xanthos or Simoeis, while the other is now one of the smaller ditches on the opposite side that now serve to drain the rainwater into the sea. This is also likely because rivers, especially when they're small as those two are known to have been, often significantly change their courses over the centuries.

Virgil's words certainly fit this locality:

Est in conspectus Tenedos, notissima fama

Insula, dives opum, Priami dum regna manebant;

Nunc tantum sinus, et statio male fida carinis.[7]

It is likely precisely these ruins opposite Tenedos, which forms a bay-like ditch, not a harbour, and the ditch itself, even though one can anchor anywhere in it, is exposed to various winds and has a constant current so fast that it can seem like a river. Another passage by the same poet also fits this broad area: Et campos, ubi Troja fuit[8] . Now only loneliness and fear reign in this large space. We saw straw immediately after the grain harvest; it had sprung up among the precious remains of these magnificent buildings, fragments of rich marble moved about by plough and hoe and in defiance of the general lack of water, of which we didn't even find enough to quench our thirst, made severe by the burning sun. A large number of green oak trees are among the ruins. Most of the living creatures we met were tortoises. It appeared to us that the camels we saw belong to people passing through, who stop here to rest after long journeys; many were burdened and on the move.

ON THE RUINS; APPENDIX

In the introduction, there was word of M. de la Martinière's entry entitled Troy. It is clear from this text that, near the ancient Troy that was burned by the Greeks, a new one was built very near the original settlement. Cellario also distinguishes between two Troys. He calls one Old Ilium, and the other New Ilium, placing it 30 stadions[9] away from ancient Troy. Estimating that eight stadions equal one mile, this puts the distance at four miles. In this Ilium there was a temple to Minerva. Alexander the Great went to offer a sacrifice there after the Battle of the Granicus, and also decorated the temple and enriched it with his gifts, transforming what used to be a simple village into a city. The same author adds that Lysimachus, after the death of the mentioned conqueror, improved the mentioned city and enclosed it

7 English translation: Tenedos is within sight, an island known to fame, / rich in wealth when Priam's kingdom remained, / now just a bay and an unsafe anchorage for boats.
8 English translation: And the fields where Troy once was.
9 Translator's note: An ancient Greek unit of measurement, its exact length remains a subject of debate, but is usually thought to be between 177 and 192 metres.

with a wall of forty stadions, or five miles. Titus Livy, Strabo, Pliny, and others also wrote about this temple. Martinière claims that Alexander began building this new Troy, that Lysimachus completed it, and that it later became a Roman colony. It is also known that Augustus made it [a colony], and the Romans made it even more famous.

Therefore, it seems certain that these grand ruins that we visited are the remains not of ancient Troy, as claimed by Martinière, but – as concluded by the famous traveller Pietro della Valle – the new one, founded by Alexander and completed by Lysimachus, who enclosed it with a five-mile wall, and later made beautiful by the Romans.

Martinière says that, as one approaches the ruins, one can find a large number of broken marble pillars, a part of the walls, and foundations along the coast; that there's nothing intact, that the less damaged parts are found near the sea, corroded by the air and eroded by the salty winds. We, in fact, didn't find anything intact, but there were many less-damaged remains such as, among others, that great monument resembling a triumphal arch, which I have described in detail before. He says that, moving along the coast, we find a harbour, today buried, next to which is a large wall, which probably had to have had many columns, whose remains are visible at its foot, and he claims that the harbour's radius equals 1.5 miles. This place must be the one that I have described. However, I think that this large wall, this space, and everything I have described are significantly different than the harbour area. We couldn't do anything but quickly look around the place at the end of the climb, stopping briefly at its edge in order to observe it as a whole, not even entering this enclosed area. We couldn't advance further down that side because it was getting late; there Martinière, following Spon[10] , places what look like graves, two intact pillars lying on the ground, each 30 feet long, and another 35 feet long and 4.5 feet thick, broken into three pieces; also something that resembles the ruins of an aqueduct, which brought water to the harbour. Spon, upon whose account Martinière relies, surely had more time to examine everything on that side as well.

He uses few words to describe the great ruins that lie there, and I have written about them in more detail. Here's a translation of his paragraph: "It appears that the most densely populated part of the city lay near the top of a hill – which we climb unnoticed from the shore – approximately two miles from the sea. A large amount of temple ruins is visible there as are parts of a large wall, which are all that remains of some proud edifice, whose favourable position and size suggest that it was the most important palace in the city. I don't wish to believe, says Spon, what those from the surroundings of Troy claim, that this was the palace of King Priam, because I don't believe it is older than the time of the first Roman emperors. This palace was almost entirely made from marble, and its walls are 12 feet thick. In front of these arches, which also supported some vault, there lies a huge amount of marble pieces, piled one upon another, and these allow us to draw conclusions about the size and beauty of this palace." This is certainly the monument that we have mentioned earlier and that I talked about in detail, though I don't believe that the three arches resembling a lone triumphal arch used to support a vault.

Furthermore, before that he spoke about that which we have already described: "Very significant ruins are visible, showing us the size of the city. There's a theatre, some temple foundations, and a palace with some sort of vaults beneath the surface of the earth. A part of some small, round temple is still standing, which has a marble cornice on the inside. Next to that are three square pieces of marble in the form of altars or inscribed pedestals, which don't differ according to anything except their final letters, which are VIC. VII, VIC. VIII, VIC. IX." He fully transliterates one of the inscriptions, which I won't repeat here, but will only state the differences between my transcription and the one in that dictionary, published by Pasquali[11] in Venice in 1731.

10 Translator's note: Probably Jacob Spon (1647–1685), French physician and archaeologist, pioneer in exploring monuments from classical antiquity.
11 Translator's note: Probably Giovanni Battista Pasquali (1702–1784), a leading Venetian printer known for publishing scholarly essays.

These monuments are those two [with inscriptions] that I have also described, but I didn't notice the remains of that temple nearby, or it at least didn't catch my eye. Martinière wrote before 1730, so it's possible the temple has collapsed in the meantime. Similarly, the three monuments were moved from their previous position. We found one of them, [the third one], mostly buried. Once we had cleaned away the soil, it was so close to the other that it would have been almost impossible to read the inscription even had we thoroughly cleaned the soil from it. Similarly, the second one almost completely lacked two corroded lines because these ruins, even those very heavy pieces, had been thrown about and moved. It's possible that, during this long period of time, these two faded lines of one of these two inscriptions that we had read had also been damaged. Perhaps an idea regarding the remains of the temple found only a short distance away inspired someone to note their similarity with the altar, which has also remained similarly shaped. However, the inscriptions show without a doubt that these weren't altars. They could have been the pedestals of statues, but there were no holes on their upper surfaces or other indicators that statues once stood upon them. Therefore, I absolutely believe they are memorials with normal inscriptions.

The form of the inscriptions has been distorted by the authors of the report or by Martinière himself, or perhaps by the printers. Namely, there are many other differences between the transcription that has been printed here compared to the one I carefully made on that spot, and which I later compared with one made by another member of our company, because it matched that transcription, except for one difference: where I noted VIC VII in one place and VIC VIII in another, he put VIII in both places. However, I was certain I had noticed that difference, which I also find here [in Martinière's text], while the third inscription, which we couldn't see, is claimed to have contained VIC IX. I regret that, as I later found out, these truly heavy pieces of marble haven't been transported to Venice because there were concerns that the Turks would oppose this should they notice the attempt to transport them. Such huge pieces of stone couldn't be taken far without the help of a great number of people and a lot of effort, and the attempt could be noticed or heard by some night traveller. Had the [sultan's] court heard that some treasure had been found and taken away, God knows how much would they have demanded for it. Were there no fear of this, it's likely that digging would have led to a large amount of statues and inscriptions, both here and in a thousand other places in those run-down villages. Had these monuments been transported, I could have once again compared them to my transcription and confirmed the differences between it and the mentioned printed text, which I shall describe.

The printed transcription all u vowels are expressed as U, which is never the case in truly ancient inscriptions, and so this could cast doubt on the age of the inscription. However, in reality there is no u, because only V is used everywhere, as I have noted. In the printed transcription I see a series of the letter J, which is never found instead of the letter I, and there are no such letters in my transcription, just like there were none of them in reality. Almost all first letters in the words here are longer, so that they stand above the level of the other letters, and the beginnings of the lines aren't aligned, depending on the length of the lines and how each line is centred. In reality, there is no such difference in the beginning of the line as is visible here [in the printed text], all letters are the same size, the beginning of each line is aligned with the others, and the differences in length are seen at the end of each line. And here there are some places where words have been visibly abbreviated without being finished. In various ancient inscriptions, one can find a period after each word if it is finished, but I have recorded no periods after any finished or abbreviated words. I believe I have erred because I omitted these periods, even though they exist, but I don't remember them so clearly as to have no doubts [about transcribing them correctly by memory].

The most important differences are as follows. At the beginning of the third line, I see here VOLT, while I recorded VOIT and, apart from knowing that I had used all my diligence to be as precise as possible, I think that I remember looking at that I many times and very carefully, precisely because I

didn't know what the word could mean. At the end of the fourth line I have CLA PRENS, whereas here I see CLAPRENS written as a single word. In the fifth, I have COL IVLI PHILIPPENSIS, while my print shows COL. IUL. PHILIPPENS, without a period at the end. In the sixth line I have EORVNDEM PRINCIPI ET, while here I find EORUNDEM ET PRINCIPI ITEM. In the seventh line the difference is in the initial letters of the first and third words, which are elongated upwards, into JUL instead of IVL, and PARIANÆ instead of my EPARIANAE – the E is missing, and the diphthong has been combined into one letter, but inscriptions from classical antiquity normally record it as AE. The straight line, which I have recorded above those numbers, is missing in the eight and ninth lines. In my text there are tittles above every number I, and I am sure they were there, but they're not present here [in the printed text]. At the end of that eighth line there exists a hyphen that signifies an unfinished word, which continues in the next line with N -, which wasn't common practice at that time, but is nowadays used in lines that end with half a word. In the tenth line, I record GEM instead of his GERM, PRAEF instead of his PRÆF, ALAE İ instead of his ALÆ I, and he also combined the two lines at the end into only one line, the somewhat indented ones, as I had explicitly noted back then. He rounded two Vs from my SCVBLVLORVM and omitted the tittles above two Is and the line above myVİİ.

Thus I have carefully noted all these differences even though many are very small, so that we can see how little confidence we can place in such transcriptions of monuments from classical antiquity, transcribed from marble and then printed, especially when we look at some details in forms and expressions, because it is these details that are key to judging whether a monument is real, or presumed real, or actually dates from a later time. It is possible that I have also made a mistake or two regarding these details, but the diligence I applied to my work as well as the comparison with the version made by another member of our company, prompt me to ascribe most errors to the printed transcription, and I still remember after all these years that I had thought about this even back then [when I visited the ruins].

I will not linger so long as to analyse his entire text, which is found in an abbreviated version, or to explain everything that is unclear or questionable. Martinière resolves this hastily; here is a translation of his words: "These inscriptions were made in honour of Gaius Antonius Rufus, son of Marcus, from the Voltinia tribe (tribus), priest of Julius and Augustus Caesar, whom Claudius appointed as leader of the Apri[12] colony, and Julius as leader of the Philippi colony[13] and on Paros, and military officer (Tribunus Militum in Latin, which is equivalent to the rank of Mestre de Camp in the French army) of the XXXIInd Volunteer Cohort, commander of the XIIIth legion named Carmina, and captain of the cavalry wing Scubula. The final line of each of these three inscriptions is difficult to interpret. Certainly, M. Spon believed that VIC. VII, VIC. VIII, and VIC. IX mean Vicus Septimus, Vicus Octavus, and Vicus Nonus, i.e. Seventh, Eighth, and Ninth Road, where these statues used to stand, emulating the roads in Rome. The Roman colony Troy, i.e. Augustus's colony, which was named Colonia Augusti Troas, probably had its districts, its tribes (tribi) like the city of Rome."

This interpretation depends on his examination of these three inscriptions, which are completely identical, except for the number following that VIC and, in his manner of compensating for anything that's missing and interpreting the whole, he assumes that these were the pedestals of statues, erected in honour of that officer, and places them at three different roads but, as I have said, they actually appear to be simple inscriptions rather than supports or pedestals for statues. This doesn't negate the existence of the three roads, along which such simple inscriptions could have stood, instead of three statues. However, it seems to me that assembling these three very heavy pieces of marble in one place would have been quite difficult. Why would someone bring these three inscriptions from various parts of the city to one place?

12 Translator's note: Also known as Aprus or Apros, a colony in the Roman province of Europa, probably where the Turkish village of Kermeyan now stands.
13 Translator's note: A city located in Greek Macedonia; its ruins are located near the village of Filippoi.

This problem would cease to exist should we accept another explanation, offered by an excellent literatus, whom I asked about the meaning of these inscriptions, and he answered me in writing: "The inscription couldn't have begun with

DIVI IVLI FLAMINI

Either one line containing the name of the person to whom this post applies is missing or it used to be found on the second inscription, which seems to have formed a single whole with that which has been transcribed.

I believe that the third inscription could have contained the names of the *Magistri*[14], as the *Vicorum*[15] were called, who probably put up the first inscription in honour of Julius's *flamen*[16], and the other one in honour of the Voltinia tribe of Augustus's flamen. This is why that VIC ought to be translated as Vicorum, i.e. as Magistri Vicorum VIII, into which the ruined city should have been divided. I believe that no better interpretation can be given here."

I am certain, however, that nothing was missing from the two inscriptions I have transcribed save for the two corroded lines on one of them, where the same two lines as on the inscription that had been completely preserved would have stood. These lines weren't near the end, but between the undamaged ones, and the remaining letters clearly showed that the same words used to be written in these lines. On the well-preserved inscription, that side was completely intact, without any missing or damaged parts. The part of the monument around the inscription was so well preserved that the inscription couldn't have begun with DIVI IVLI FLAMINI, and the supposed name that post referred to also speaks against this interpretation because it doesn't appear either on that inscription or on the one with two corroded lines, and that one certainly didn't form a single whole with the [first] one I transcribed. Furthermore, the third inscription also doesn't contain the supposed names Martinière received via a report from a time when all three inscriptions were legible, which means that all three were very similar apart from the difference in VIC. VII, VIC. VIII, and VIC. IX. That same difference between VII and VIII – which I clearly saw, and after giving this much thought – proves that these aren't the numbers of the districts into which the ruined city should have been divided.

Seeing the difficulty faced by one of the foremost literati in this field when attempting to provide a consistent interpretation of these pieces of marble, instead of continuing this research, I leave this problem to those who are more involved in these studies; Italy is full of them. Based on everything I have noted, perhaps the issue will be no less difficult than the three-body problem in my field[17], i.e. a case that cannot be explained mathematically and that is the subject of many debates.

---

14 Translator's note: Boscovich's correspondent uses the Italian word Maestri, which he later translates into Latin as Magistri (English: Teachers, Masters, or Magistrates).
15 English translation: A vicus was a neighbourhood or settlement in ancient Rome.
16 Translator's note: A flamen was a priest of the ancient Roman religion.
17 Translator's note: He is referring to the three-body problem in classical mechanics.

RELAZIONE

DELLE ROVINE DI TROJA,

ESISTENTI IN FACCIA AL TENEDO,

Secondo le osservazioni del Seguito di S. E. il Sig.

CAV.[R] PIETRO CORRER,

Mentre nel Settembre del 1761. andava BAILO a COSTANTINOPOLI, essendosi portato egli medesimo a riconoscerne una buona parte in persona,

DELL' ABATE

RUGGIERO GIUSEPPE BOSCOVICH.

DELLE

ROVINE DI TROJA.

1. IL viaggio, di cui si è dato fin quì il Giornale, fu fatto nel mio ritorno da Costantinopoli, e nell' andarvi avevo avuto l' occasione di osservare le Rovine, delle quali feci allora questa piccola relazione: l' aggiungo qui mettendola, benchè un poco anteriore, in secondo luogo; perchè da una parte è così breve, e dall' altra è molto meno interessante.

Il Bailo Veneto arrivava in que' tempi fino al canale di Tenedo con una, o due grosse navi da guerra della Repubblica, ed ivi passava con una parte del suo Seguito su due galere Turche, che il Gran-Signore gli mandava incontro, facendo andare innanzi il resto, e i grossi equipaggj su d' un vascello mercantile. Quindi ci fermammo per fare quella trasmigrazione tre giorni nel canale di quella isola, notissima per la menzione, che ne fa Virgilio all' occasione della fuga di Enea. In faccia ad essa sulle coste dell' Asia si vedono, cominciando dal mare medesimo, e andando in su pel lungo tratto

di varie miglia, questi grandiosi avanzi, che comunemente si chiamano *le Rovine di Troja*, giacchè la città di Troja, resa tanto celebre appunto dalla rovina sua consecutiva al lungo assedio di dieci anni, rimaneva, secondo il passo di quel Principe de' Poeti Latini, appunto in faccia a quell' isola: *Est in conspectu Tenedos, notissima famâ Insula*.

2. Si profittò di quell' intervallo per visitare que' resti, che, come si vedrà, sono tuttavia grandiosi. Vi sono stati de' Viaggiatori, e degli Autori, che gli hanno creduti appartenenti alla medesima antica Troja: ma vi è tutta l' apparenza, ch' essi appartengano ad una nuova rifabbricata molto posteriormente nelle vicinanze di quella antica. Si può vedere su questo punto, e sulle rovine medesime l' articolo del grande Dizionario di M.r De la Martiniere alla parola *Troye*, del quale dirò qualche cosa dopo la relazione di quello, che noi vedemmo.

3. Sbarcammo, e con una guida montammo su, venendo pure uno de' due giorni lo stesso Bailo: si girò per molte ore, osservando, e pigliando varie misure, delle quali tenne nota il Sig. Marchese Gio: Antonio Galeazzo Dondi Orologio, che era nella comitiva, Cavaliere di molto talento, amante delle Belle Arti, e d' ogni più pregevole erudizione, il quale prese da se la massima parte di esse misure, e quelle che furono prese da lui, sono le più esatte. Sulle brevi memorie messe in car-

ta

ta sul posto, e conservate parte da lui, e parte da me, che risvegliavano la recente impressione lasciata nella fantasia da quanto si era veduto, io stesi i dì seguenti nella medesima galera Turca questa relazione succinta.

4. Vi sarebbe voluto un tempo molto più lungo, degl' istromenti idonei, e un abile disegnatore per rilevare la pianta di quel totale, e mettere in veduta colle misure esatte molti di que' residui di monumenti, che meriterebbero questo lavoro. D' uno di essi, che è il più rimarcabile, ne fu fatto a occhio da un giovane, che era con noi, uno schizzo, ma troppo grossolano, e incapace di darne un' idea abbastanza distinta. Le misure furono prese, quando erano più piccole, con un passetto di piedi Veneti, e quando erano più lunghe co' passi andanti valutati a ragione del rapporto di un numero di essi al numero corrispondente di piedi del passetto medesimo.

5. Espongo qui una semplice narrazione di quel poco, che si potè rilevare in quella brevità di tempo, e mancanza d' ajuti, ma sincera (*) inserendovi

(*) Questo esordio fin qui è stato fatto ora, mentre tanti anni dopo si stampa questa piccola relazione, ritenendo quel poco di essenziale, che vi era nell' altro molto più corto. E' stato messo quì nel testo quello, che appartiene al Sig. Marchese Orologio, che allora era stato aggiunto in una nota. Nella narrazione, che siegue qui appresso, non

dovi quà, e là pochissime riflessioni, e congetture, per non sostituire ad un' istoria verace un ideale romanzo, come talora sono usi a fare alcuni Antiquarj, che colla loro immaginazione suppliscono quel, che non vedono, e danno delle interpretazioni totalmente arbitrarie, e quasi affatto destituite d'ogni solido fondamento.

6. In tutto quel vastissimo tratto di paese, che ha molte miglia di giro, si vedono in ogni parte pezzi di pietre state in opera, dove ammucchiate, dove disperse. Vi si trova una gran quantità di frantumi di marmi anche fini, e senza fare alcuno scavo vi trovammo moltissimi pezzi irregolari, e lastre di giallo antico, di verde antico, di affricano, di porfido, di granito; quantunque sia cosa facile a persuadersi, che tanti Viaggiatori curiosi, che

non si è mutato nulla fuori di qualche parola, o espressione in alcuni pochi luoghi. Vi sarà al fine una nuova aggiunta sulle due Troje, e su quello, che si trova presso il Martiniere appartenente a queste rovine.

Aggiungo qui questa nota, perchè avendo io fatto vedere a degli amici questa relazione tale, quale fu scritta allora, ho inteso, che se ne sia fatto uso nelle stampe, non so se inserendo qualche parte del testo medesimo, o facendone un estratto: io non ho mai veduto tali stampe, nè qui ne trovo, per poterle confrontare con questo originale. Posso assicurare, che di tutta la narrazione, toltene, come ho detto, pochissime parole, che non mutano il senso, non ho mutato nulla di quello, che scrissi allora a memoria fresca.

che sono di là passati prima di noi in ogni tempo, ne abbiano portata seco per saggio la massima parte, come noi pure ne abbiamo presi parecchi. Una grandissima quantità da per tutto v' incontrammo di marmo pario di varia mole, e di esso gran numero di pezzi di cornici, di capitelli, di fregj di un lavoro assai fino.

7. Parte in piedi, e parte a giacere in moltissimi luoghi s' incontra un prodigioso numero di colonne di marmo, che per lo più hanno incirca un piede di diametro. Più centinaja di queste se ne sono vedute o totalmente scoperte, o mezzo sepolte; molte altre ancora di bellissimo granito orientale assai più grosse, e grandi. Una intera ci si parò innanzi lunga piedi 27, e grossa prossimamente piedi $3\frac{1}{2}$ pulita, e lustra, quantunque pienamente esposta alle ingiurie de' tempi. Un' altra più in disparte fu incontrata da uno de' soldati, che ci accompagnavano, e si era discostato da noi, la quale, misurata da lui, aveva di lunghezza cinquanta delle sue pedate. In un luogo si trovò un grosso pilastro di granito finissimo, che pareva uno specchio, ed era di base quadrata, tutto di un pezzo: in un altro si videro de' gran pezzi di una grossa colonna di marmo pario scanalata: in un altro tre gran piedestalli, o cippi di base quadrata colle loro iscrizioni romane antiche di carattere bellissimo, e abbastanza grandi. In due di questi l' iscrizione era quasi affatto la medesima,

 e in

e in uno di essi perfettamente conservata, mancando nell'altra quasi totalmente due righe troppo corrose. Nel terzo si vedevano comunque due, o tre righe: il resto della iscrizione era sepolto: se ne rimosse la terra, che la copriva; ma benchè si vedesse, che le lettere erano illese, ad ogni modo non ci riuscì di leggerla per la troppa vicinanza dell'altro cippo poco men, che contiguo, e mancanza di acqua per pulirla.

La Iscrizione che si lesse intera, diceva come siegue:

DIVI IVLI FLAMINI
C ANTONIO M F
VOIT RVFO FLAMINI
DIVI AVG COL CLA PRENS
ET COL IVLI PHILIPPENSIS
EORVNDEM PRINCIPI ET
COL IVL EPARIANAE TRIB
MILIT COH XXXII VOLVN
TAR TRIB MIL LEG XIII
GEM PRAEF EQVIT ALAE I
SCVBVLORVM
VIC VII

8. Queste ultime due righe più corte cominciavano più in dentro in modo, che rimanevano nel mezzo delle superiori, e nel cippo, che aveva l'iscri-

iscrizione in parte corrosa, si vedeva ad ogni modo assai chiaro il VIC VIII, e non VII, unica differenza scoperta nelle iscrizioni di que' due cippi.

9. Si sono poi trovati in quantità de' vestigj di monumenti particolari diroccati o totalmente, o per la maggior parte, quali, chiaramente si vede, che sono stati dell'ultima magnificenza. Il principale fra questi era una gran fabbrica riquadrata, di cui esistono ancora in piedi il fianco sinistro, e quello, che sta dalla parte opposta all'ingresso, vedendovisi de'residui del fianco destro, e un immenso mucchio di grossissime pietre tanto nel suo sito, quanto per tutto il tratto della facciata demolita.

10. Dietro a queste rovine della facciata si vede, assai meglio conservato, che i fianchi, un grandissimo come arco trionfale, che stava nell'interno della fabbrica poco lontano dalla facciata stessa. Questo ha prossimamente 100 piedi di lunghezza di fronte: è composto di tre archi tramezzati fra pilastri, de'quali, si conosce bene, che una gran parte sta sepolta sotto le rovine. L'arco di mezzo è molto più e alto, e largo degli altri due, la sua larghezza da pilastro a pilastro è di piedi 34 tutta traforata, ed aperta fino al basso: l'arco in cima apparisce all'occhio semicircolare. Gli altri due archi più bassi, e più stretti hanno 15 piedi di larghezza, e quello della man diritta di chi guarda la facciata, che pare la principale, per un gran tratto dal basso in su è chiuso nel suo fondo da un

mu-

muro incorporato con tutta la fabbrica, che termina alla metà dell' arco scoperto, rimanendo il resto in su con tutto quello, che si vede nell' altro pur tutto aperto. Queste due arcate compariscono pure semicircolari.

11. I quattro pilastri, che richiudono questi tre archi, sono di 8 piedi di larghezza per uno. La grossezza di questi pilastri, o sia la fiancata di tutta questa opera, è di piedi 13, de' quali nell' arco mezzo chiuso della mano dritta il vano è di piedi $9\frac{1}{2}$ rimanendo $3\frac{1}{2}$ occupati dalla grossezza del muro, che lo chiude in fondo.

12. Sopra l' arco di mezzo vi è il suo cornicione di marmo intagliato, di cui si vedono ancora ben conservati varj pezzi, e sopra di esso s' innalza quel, come frontispizio, che si vede in tutti gli archi trionfali, e sui pilastri dell' arcone di mezzo si vedono pure nel cantone alquanto sotto l' impostatura di esso arcone due pezzi di marmo pario assai delicatamente intagliati, come se fossero parti di qualche cornice, o fregio, che ivi pure ricorresse.

13. Tutta l' opera è di una proporzione maestosissima insieme, e vaghissima, che soddisfa l' occhio in una maniera assai singolare. E' formata di grossissimi pezzi ben squadrati di marmo bianco. Nel grandissimo mucchio di rovine, che giace avanti, vi sono moltissimi e gran pezzi, e piccoli frantumi di un marmo più fino somigliante al pario bianchissimo, quale tutto è una massa di gusci interi di

tel-

telline ammontonate per ogni verso, e petrificate, ma in modo, che nel rompere i pezzi, restano varj de' medesimi gusci colla loro superficie curvilinea illesa, facendosi il distacco secondo l' andamento di tali superficie.

14. Nella fiancata sinistra dell' edificio totale si vedono nove arcate tramezzate da' pilastroni. Il vano tra pilastro, e pilastro è di piedi 11: la grossezza de' pilastri per ogni verso piedi 4: essi sono pure formati di grandi, e grossi pezzi di marmo lavorato a squadra, del quale, tagliato debitamente, sono parimente formati gli archi medesimi, come anche un gran muraglione, che vi sta sopra, e tutto l'altro lato, di cui si è fatta menzione di sopra. L'arco di mezzo è un poco più stretto degli altri 8, i primi de' quali vengono verso la demolita facciata più innanzi di quello stia l'arcone minutamente descritto di sopra: le rovine non lasciano vedere, se vi fosse più avanti qualche altro pezzo, che sia caduto.

15. In fondo verso il lato opposto alla facciata dopo una rientrata in dentro vi sono in fila co' suddetti nove archi tre altri somiglianti ad essi, dopo l' ultimo de' quali viene detto lato opposto a squadra rispetto al medesimo fianco. Esso lato ha un gran portone nel mezzo, e due pure grandissimi accanto a' due angoli, rimanendovi fra essi tre portoni cinque arcate per parte simili alle descritte del suddetto fianco sinistro; ma dove quelle sono tutte

aper-

aperte tra pilastro, e pilastro, queste sono tutte chiuse nel fondo con un muro parimente incorporato nella fabbrica, quale muro sale da terra fino a tutta la circonferenza dell'arco. I portoni sono larghi 18 piedi per uno: la lunghezza di questo lato da cantone a cantone è verso li 230 piedi.

16. Avanti a questo lato, e al fianco nell'interno dell'edificio in giusta distanza si vedono de' residui di muraglioni, o pilastroni, che fossero, con de'gran mucchi di pietroni simili a quelli, de' quali son formati gli archi, e i superiori lor muraglioni, come pure gran pezzi di voltoni infranti, come se vi fossero stati de' porticati, vedendosi in qualche sito qualche apparenza di impostatura di detti voltoni, e qualche principio di arcata in dentro.

17. Verso il mezzo dell' edificio si vede una grande stanza di forma quadrilinea rettangolare: in ogni lato di essa v' ha un arco tutto aperto sino al fondo de' pilastri; ma quello, che sta verso la prima grand' opera sopra minutamente descritta, e corrisponde esattamente al mezzo del suo grande arcone in poca distanza, è assai più piccolo, e l'altro, che gli sta in faccia, assai più grande degli altri due laterali, nella dirittura de' quali par di vedere una come continuazione di galleria, che vi sia stata. Per altro tutto questo sito è ingombrato da grandi rovine, che impediscono il vedere la giusta pianta del suo interno.

18. In poca distanza dal fianco sinistro si vedono

grossi

grossi vestigj di muraglia, o di pilastroni, che corressero parallelamente al fianco stesso, le rovine de' quali si avanzano più innanzi di esso da quella parte, che risguarda la facciata; e, come ivi il terreno discende, vi si scuopre un arcone inferiore, come di un sotterraneo coperto di un voltone, o quelle fossero sustruzioni (*), o un altro ordine appartenente allo stesso edificio. Quella gran colonna di granito nominata di sopra si trovò appunto in una piccola distanza da questo sito.

19. Da tutto questo evidentemente si raccoglie esservi stata ivi una fabbrica magnificentissima, o tempio, o palazzo, che fosse, o edificio destinato ad altro uso; ma sicuramente s'ingannano tutte quelle relazioni stampate, che scarsissimamente parlando di questa città demolita indicano solamente quella parte più nobile di questo monumento quì descritta, come porta della stessa città. Tutta la fabbrica, che sta intorno al grande arco, mostra certamente l'opposto, e lo mostra la sua situazione, trovandosi essa non nell'ingresso della città, ma dopo più di due miglia di rovine continuate dal mare, e dalle prime mura, senza alcun indizio di muro di città nelle sue vicinanze, e con quantità di rovine di ogni sorte per tutto intorno.

20. Me-

(*) Si chiamano sustruzioni le grosse muraglie fabbricate ne' siti pendenti per sostener il terreno, ove di fianco più su vi sono delle gran fabbriche.

20. Meriterebbe questo monumento assai più tempo di quello, che ne abbiamo avuto noi, e molta spesa per misurare, e disegnare esattamente ogni sua parte, prendendone la giusta pianta, ed elevazione. Intanto nel modo accennato da principio ne fu fatto un piccolo sbozzo, che non potendo essere riuscito abbastanza esatto non merita di essere inciso in rame.

21. Un altro pezzo pure assai grandioso, e indizio sicuro della magnificenza di quella grande città, è quello, che vi si scorge degli avanzi di un gran teatro, a' quali ci condusse la nostra guida. Al primo suo ingresso si vedono le rovine del gran voltone rettilineo, che sosteneva il proscenio. Rimangono di esso voltone le due estremità, nelle quali si entra, come in due gran cameroni: la distanza tra li muri interni, che terminavano questo gran corridore, si trovò incirca di piedi 260, e la larghezza di 19. L'area di mezzo è ingombrata da rovine, come pure la scalinata, di cui però si vede tutto in giro l'andamento, che sale verso la circonferenza della cima in forma di superficie conica troncata con una inclinazione a un di presso tra li 30, e 40 gradi sull'orizzonte, e si vede giù al basso tra le rovine di un fianco l'ingresso nel vano del gran corridore semicircolare formato dal voltone, che sostiene la scalinata medesima. In alto vi sono mezzi scoperti in una parte alcuni degli scalini, o sedili, ben larghi, e formati di lastroni di

mar-

marmo, essendovi tutta l'apparenza per far credere, che ripulito quel tratto, si troverebbe illesa la scalinata: questo ripulimento potrebbe farsi senza grave fatica, attesa la poca quantità di terra, e pietre, che vi si vede sopra, e il regolare andamento di tutta la pendenza in giro. La lunghezza di questa pendenza della scalinata dall'alto al basso si trovò incirca di piedi 120, benchè il vero fondo potrebbe essere per alquanti piedi più basso, atteso l'ingombro delle materie cadutevi sopra. In cima si passeggia comodamente per tutto il giro semicircolare, che fu trovato verso il suo orlo esteriore di piedi incirca 430.

22. Tra gli altri monumenti di minor mole, ma pure di una grande solidità, e magnificenza, un poco più conservato degli altri è l'interno di due edificj posti in due diversi siti. Il primo di questi è una gran fabbrica quadrata di grossissimi pietroni formati a squadra, le cui facce esteriori son lisce, e semplici, ma grandiose per la costruzione medesima di que' gran pezzi di marmo, che le formano. Sussistono quasi intere le volte di tutta la macchina, sulla quale si sale per le rovine di fuori, e si passeggia, come su d'un terrazzo. Nel primo ingresso si vede un gran salone di forma quadrata, che ne' quattro lati ha quattro archi chiusi colle pareti sino in fondo, toltone il portone, per cui si entra, e in faccia ad esso una porta, che dà l'ingresso in una specie di corridore assai più bas-

basso, e questo lascia il luogo al di sopra ad un altro piano, giacchè quel terrazzo, che cuopre tutto l' edificio, forma un piano orizzontale.

23. La lunghezza de' lati di tutta la mole è di piedi 94, il lato dello stanzone di piedi 32, la larghezza del corridore di piedi 15, la sua lunghezza di piedi 52; onde si vede, che tanto da'due lati del camerone, quanto di quà, e di là dal corridore vi devono essere de' vani, l' ingresso de' quali forse non si vede a cagione della gran quantità di terra ricaduta sul suo pavimento; come pure lo stanzone è pieno fino a una grande altezza di sterco di cammelli, i quali probabilmente si ritirano di tanto in tanto là dentro colle loro guide, avendone noi veduti varj in quelle vicinanze.

24. Sul terrazzo nel sito, che corrisponde al fine del suddetto corridore, si vede un' apertura, per cui si scende ad una parte dell' altro piano già accennato, e in esso al fine vi è una specie di finestra terminata con un arco al di sopra, che mette in quel primo salone. Accanto a questo buco del terrazzo sul muro maestro, che appartiene al lato opposto alla prima facciata, si vede una come soglia di finestrone, o ringhiera, che vi fosse, in cui vi sono anche de' buchi regolari, e regolari pure i principj de'laterali pilastri. Tutto l' andamento del muro stesso, che ha di grossezza piedi 5 incirca, ha in cima alcune poche riseghe, che formano una specie di scalinata, che forse girava

tutto

tutto all'intorno, e in essa si vedono varie incassature di alcuni vani, come di finestre chiuse, o di riquadri, che ornassero quella faccia, e forse ancora le altre.

25. Vi è, chi parlando di queste rovine chiama questa una torre; ma la sua altezza molto minore della lunghezza delle sue facce, le nega una tal forma. Parla pure di finestre, che si vedano nel suo cornicione; ma nè quelle sono finestre, essendo chiuso il loro fondo con muro della medesima costruzione primitiva generale a tutta la fabbrica, e connesso con tutto il resto, benchè rientrante ivi un pochino; nè in cima alle facce vi è alcuno sporto in fuora, che formi cornicione, essendovi anzi quelle rientrate in dentro, o riseghe, delle quali si è parlato di sopra, e che coll'accennata scalinata di pochi scalini serviva di finimento all'edificio.

26. Il secondo de' detti due monumenti è molto meno conservato del primo; ma pure vi si vede una stanza colla volta intera. Essa è larga piedi 13, e lunga piedi $36\frac{1}{2}$, ma di questa lunghezza ne toglie 10 in 11 piedi una specie, come di corridore, che rimane dietro ad un muro, aperto in fondo con tre porte tramezzate da due semplici pilastri, delle quali quella di mezzo è assai più larga delle altre due, che sono strettissime. Quindi vi rimane un vano, la cui lunghezza è doppia della larghezza, essendo la volta su questi due lati formata di due lunette uguali agli archi delle due fronti. In

uno di questi lati vi è l'ingresso, che dà una piccola porticella, e vi è una finestrina al fondo con un'altra anche più piccola, che resta in quel corridoretto in cima verso la parte stessa, dalle quali poteva aversi ben poco lume. In faccia a quelle tre porte si vede, che vi era un'altra camera simile a questa prima, o forse continuazione della medesima, di cui si vedono ancora esistenti in gran parte i muri laterali, e nel mezzo stanno ammucchiate le rovine delle volte. Il suo muro dalla parte dell'ingresso della prima camera è una continuazione seguita del muro di essa, e innanzi ad amendue in distanza, che potrebbe convenire alla larghezza di un portico, si veggono de' vestigj di un muro con molte rovine nel mezzo, delle quali ve ne ha anche una continuazione dall'altro lato della prima camera nella dirittura di amendue.

27. Un monumento, di cui non sussiste alcuna volta in piedi, ma che deve essere stato assai grandioso, fu ritrovato in un altro sito. Esistono i principj di varj muraglioni paralleli: uno di questi sta ancora assai alto sopra terra, lungo piedi 70, grosso piedi 12: vi sono in esso due archi aperti, e fra questi una nicchia; come pure tra l'arco, e il fin del muro da ambe le parti si vedono due nicchie per parte. La larghezza degli archi tra pilastro, e pilastro si trovò di piedi 10, e le nicchie semicircolari uguali all'intervallo tra nicchia, e nicchia di piedi 5. Tutto il sito innanzi, e indietro

si

si vide pieno di rovine, e la lunghezza di questa fabbrica da' primi agli ultimi muri si trovò di piedi 110, la quale era pur vestita in gran parte, come le altre suddette di grossi pietroni lavorati a squadra.

28. In moltissimi altri luoghi si son trovati degli avanzi di gran fabbriche, delle quali in alcuni siti sussiste qualche arco, e muraglione; in altri un lungo tratto di principio di muro col voltone parte atterrato, e parte mezzo in piedi, in altri qualche sotterraneo, come in un luogo un pezzo di volta alta dalle rovine in su piedi 9, e larga piedi 5, impedendo la continuazione delle stesse rovine il poterne riconoscere la lunghezza; in un altro un voltone largo piedi 14, e lungo 180. Così pure si son trovate alcune buche di vani, uno de' quali assai profondo, in cui gettate delle pietre stettero un tempo considerabile a far udire il rumore della loro caduta.

29. Verso il mare vi è un come valloncino, o fosso largo, o letto di fiume, che va salendo verso la collina, e a mano manca di chi sale, costeggia un, che pare muro terminale di questa grande città, dal quale scendendo verso il fosso se ne vedono degli altri paralleli con de' muri in costa, come se fossero sustruzioni formate per sostenere il piano superiore; e quasi contiguo alla spiaggia medesima vi è un grosso muraglione perpendicolare alla direzione di questo fosso, che ne chiude la sboccatura, avendo per altro nel mezzo un' aper-

tura, per cui, se questo fosse stato un fiume, l'acqua ritardata superiormente ad altri usi poteva al fine scaricarsi in mare, e ciò anche forse per mezzo di qualche regolatore. Presentemente questo fosso, o letto, massime nelle parti superiori, è assai interrato. Noi non vi trovammo punto d' acqua; ma la nostra guida ci disse, che nell' inverno ve ne corre assai, almeno in tempo di pioggie.

30. Noi parimenti non vi trovammo nè sepolcri, nè vestigj di ossa umane; benchè altri dicono di averne veduti. Così pure noi non c' incontrammo in alcuna iscrizione greca; benchè altri ci abbiano detto trovarsene anche de' secoli bassi, perchè scritte co' caratteri romani, quantunque in lingua Greca. Si trovò una statuetta di bel marmo pario, che rappresentava la figura di una donna, la quale usciva dall' umbilico in su da una fronda, come terminale di una cornucopia. Il petto, e le braccia erano ben conservate, come pure era sufficientemente conservata una mano, che stava appoggiata sulla cima di una foglia, quale teneva col pugno stretto: mancava l' altra nel sito dell' atteggiamento corrispondente alla prima, e mancava la testa. Questo pezzo fu preso per portarsi a Venezia, dove vi era idea di far trasportare anche i suddetti cippi delle iscrizioni Romane conservate, se fosse riuscito il trasporto, che doveva seguirne sulla nostra nave dopo la nostra partenza.

31. Si trovarono pure quattro piccole medaglie,

tre

tre con caratteri romani, e la quarta di un carattere orientale, che non è il Turco.

32. Lo spazio, che noi girammo tutto ricoperto di nobili resti di fabbriche, e di pezzetti di marmi anche fini, gira più di sei miglia, e da' Turchi si chiama *Eschi Stambol*, cioè *Vecchia Città*. Ci fu detto, che assai, ma assai più si stende il tratto di quelle continuate rovine: ci fu anche detto (*), e l' ho pure trovato poco dopo in qualche corta relazione stampata, questa essere Troja nuova fabbricata da' Romani, di cui fa menzione Strabone, e dell' antica Troja demolita da' Greci vedersi alquante miglia di là delle rovine accanto a un piccolo fiume detto anche in oggi Scamandro. Noi non abbiamo potuto riconoscere questo sito, nè vedere, se sia tanto vicino da poter essere stata questa, e quella una continuazione di una vastissima città co' suoi borghi, nè da quello, che presentemente abbiamo in mano o di Viaggiatori, o di Geografi, quali tutti troviamo, che troppo scarsamente, e non con tutta l' esattezza parlano di

(*) Non avendo più pensato per tanti anni a pubblicare questa relazione, fin ad ora, che ho avuta l'occasione di dar al pubblico l' originale italiano di quel mio viaggio posteriore solo di alquanti mesi, non ho mai fatta una ricerca da antiquario su questi punti, ed essendo ora occupato di tutt' altri oggetti, che interessano le Scienze le più astruse, non ne darò qui, che qualche cenno alla sfuggita in un' Aggiunta.

queste rovine, possiamo formare o un accertato giudicio, o anche delle congetture abbastanza fondate, per entrare a discutere, se questo sia il sito della vera antica Troja. Quello, di che non può dubitarsi, si è, che i Romani hanno qui eretti de' memorabili monumenti. Pare cosa ragionevole il credere, che essi a riguardo della loro pretesa origine, abbiano rifabbricata Troja già demolita sul sito stesso, e quelle altre rovine, se mai sono troppo lontane da queste per crederle appartenenti ad una sola Metropoli, potrebbero appartenere a Pergamo, o a qualche altra antica, o più moderna città. Potrebbe quel letto, di cui si è parlato di sopra, avere appartenuto ad uno de' due fiumi Trojani Xanto, o Simoente, spettando all'altro qualcuno di altri minori fossi, che abbiamo veduti dalla parte opposta, e servon' ora per condurre le acque piovane al mare; giacchè sogliono i fiumi, massime quando sono così piccoli, come si sa essere stati quelli, fare in un lungo corso di secoli de' cangiamenti considerabili.

33. Certamente si adatta bene a tutto questo sito quel di Virgilio,

Est in conspectu Tenedos, notissima famâ
Insula, dives opum, Priami dum regna manebant;
Nunc tantum sinus, & statio male fida carinis.

Stanno queste rovine appunto in faccia a Tenedo,

do, che forma un canale sinuoso, e non un porto, e il canale medesimo, benchè un vi si possa ancorare da per tutto, è malamente esposto a varj venti, ed ha una continuata correntia così veloce, che senza alcuna esagerazione rassembra a un fiume. Nulla meno si adatta a tutto questo ampio tratto quell' altro passo dello stesso Poeta: *Et campos, ubi Troja fuit.* Non vi è ora altro in tutta quella ben' ampia contrada, che solitudine, e orrore: si videro le paglie del grano recentemente mietuto, e nato tra i preziosi avanzi di quelle fabbriche grandiose, smovendosi dall' aratro, e dalla zappa i frantumi di ricchi marmi, e a dispetto della universale scarsezza di acque correnti, delle quali non trovammo neppure quanto bastar potesse per temperare la nostra sete eccitata da un sol cocente, si vide tra le rovine medesime gran quantità di alberi verdeggianti, che portano la vallonea. La maggior quantità di viventi, che vi trovammo, fu quella delle tartarughe: i cammelli, che si videro, ci parve che appartenessero a gente di passo fermata quivi pel riposo necessario dopo un continuato viaggio; giacchè varj ne vedemmo carichi di peso, e in attuale cammino.

AGGIUNTA.

34. SI è parlato nell' esordio dell' articolo di M. de la Martiniere alla parola *Troye*. Da quanto egli mette ivi, si vede con evidenza esservi stata poco lontana dall' antica Troja arsa da' Greci una nuova rifabbricata dipoi accanto al sito di essa. Il Cellario pure ne distingue due, chiamando l' una *Ilio vecchio*, e l' altra *Ilio nuovo*, facendo questo lontano dalla Troja antica trenta stadj, cioè, dando otto stadj a un miglio, un poco meno di quattro miglia. In questo Ilio vi era un tempio di Minerva, e Alessandro il Grande essendovi andato dopo la battaglia di Granico per offrire il suo sacrificio in esso tempio, l' abbellì, e arricchì co' suoi donativi, dando il titolo di città al luogo, che innanzi era un semplice borgo. Aggiunge lo stesso Autore, che Lisimaco dopo la morte di quel Conquistatore accrebbe la stessa città, e la cinse di un muro, che aveva quaranta stadj, o sia cinque miglia di giro. Parla di quest' Ilio col tempio di Minerva anche Tito Livio, Strabone, Plinio, ed altri. Il Martiniere afferma, che Alessandro cominciò a fabbricare questa nuova Troja, che Lisimaco la terminò, che divenne in appresso Colonia Romana. Si sa poi, che Augusto la fece tale, e i Romani sicuramente la resero molto più grandiosa.

35. Quin-

35. Quindi pare cosa sicura, che queste grandi rovine, che noi visitammo, sono i resti non della Troja antica, come tra gli altri, al dire dello stesso Martiniere affermò con asseveranza il celebre viaggiatore Pietro della Valle, ma di questa nuova cominciata da Alessandro, terminata da Lisimaco col circondario di cinque miglia di mura, e resa poi tanto più magnifica da' Romani.

36. Dice il Martiniere, che all'accostarsi a queste rovine vi si trova una quantità di colonne di marmo rotte, e una parte di muraglie, e di fondamenti lungo la costa, che non vi è nulla d'intiero, che quello, che è meno ruinato, si trova giù al mare roso dall'aria, e mangiato da' venti salati. Noi realmente non abbiamo trovato nulla d'intero; ma i resti meno rovinati gli abbiamo trovati molto più in alto, come tra gli altri quel grande monumento somigliante a un arco trionfale, che ho descritto qui su a lungo al num. 10. Egli dice, che andando innanzi lungo la spiaggia si trova il porto ora interrato con un muraglione grosso, che probabilmente debba aver avute molte colonne, delle quali i frantumi si vedano giù abbasso, e che fa credere il suo circuito sia stato di un miglio, e mezzo. Questo sito sarà quello, di cui ho io parlato al num. 29. Ma a me quel muraglione, quel vano, con quanto vi ho espresso, fece una comparsa molto diversa da quella di un circondario d'un porto. Noi non potemmo far altro

che dare in quel sito un'occhiata alla sfuggita al fine della discesa, fermandoci alquanto sull'orlo per riguardar il totale, senza neppure entrare in quel recinto. Per l'ora tarda non si potè da quella parte andar più in là, dove il Martiniere per rapporto dello Spon colloca delle apparenze di sepolcri, due colonne intere colcate per terra di 30 piedi di lunghezza ciascuna, e una di 35 con piedi $4\frac{3}{4}$ di diametro rotta in tre pezzi, delle apparenze di rovine appartenenti a de' condotti, che abbiano portata l'acqua a quel Porto. Lo Spon, ch' egli siegue, avrà avuto più tempo di noi per esaminare ogni cosa con più agio, e più da vicino anche da quella parte.

37. Espone in poche parole i grandi avanzi di là su de' quali ho io parlato qui più in dettaglio: ecco la traduzione di questo suo passo. „ Secondo „ le apparenze la parte la più abitata della città „ era sul più alto di una Collina, su cui si mon„ ta insensibilmente dalla riva incirca a due mi„ glia dal Mare. Si vede in questo sito una quan„ tità di rovine di tempj, di volte, e un teatro, „ ma particolarmente tre arcate, e de' pezzi di „ muraglie, che rimangono d' una fabbrica super„ ba, la cui situazione vantaggiosa, e l' esten„ sione fanno conoscere, che questo era il palaz„ zo il più considerabile della città. Io non vo„ glio credere, dice lo Spon, come lo dicono „ quelli de' contorni di Troja, che questo era il

„ pa-

„ palazzo del Re Priamo , perchè io non lo credo „ più antico de' primi Imperatori Romani . Questa „ fabbrica era quasi tutta di marmo , e le mura- „ glie hanno dodici piedi di grossezza . Innanzi a „ questi archi , che pare abbiano sostenuto una „ volta , vi ha una sì prodigiosa quantità di pezzi „ di marmo ammucchiati gli uni sugli altri , che si „ può formar di là il giudizio su l' altezza , e la „ bellezza di questo palazzo ", Sicuramente questo è il monumento accennato qui su , di cui ho io parlato in dettaglio al num. 10 : ma io non credo , che quel pezzo di tre archi , che ha piuttosto un' apparenza di un arco trionfale isolato , abbia sostenuto una volta .

38. Aveva detto pure poco prima su quello, che si trova in alto. „ Vi si vedono delle rovine considera- „ bilissime , che dimostrano la grandezza della cit- „ tà . Vi ha un teatro , de' fondamenti di tempj , „ e di palazzi con delle volte sotto terra : vi si tro- „ va ancora in piedi una parte di un piccolo tem- „ pio tondo , che ha di dentro una cornice di mar- „ mo : accanto vi sono tre pezze quadrate di mar- „ mo a modo di are , o di piedestalli con delle „ iscrizioni , che non differiscono , che negli ulti- „ mi caratteri , come VIC. VII , VIC. VIII , VIC. IX ". Mette in intero una di queste iscrizioni , che non copierò qui di nuovo , ma metterò solamente le differenze della mia copia da quella dell' edizione Veneta di questo Dizionario fatta dal Pasquali l' anno 1731 .

39. Que-

39. Questi, de' quali parla qui, sono que' cippi, de' quali ho io parlato al num. 7; ma io non mi accorsi di questo resto di tempio vicino; almeno esso non mi dette nell' occhio. Il Martiniere scrisse innanzi al 1730, e nell' intervallo di tanti anni può essere stato buttato giù, come pur si vede, che i tre cippi erano stati mossi dal suo sito; giacchè noi trovammo uno di essi per la massima parte sepolto, e rimossa la terra, si trovò esso così addossato ad uno degli altri due, che sarebbe stato quasi impossibile il leggerne l' iscrizione, quando anche quella superficie fosse stata ben ripulita dalla terra residua, come pure in un altro mancavano quasi totalmente le due righe corrose, onde quelle rovine erano state rimuginate, e spostate anche quelle masse tanto pesanti: forse anche in quel lungo tratto di anni avevano patito quelle due righe corrose di una delle due iscrizioni lette da noi. Forse l' idea di questi avanzi di tempio trovati poco lontano da' medesimi cippi avrà fatto nascere l' altra della somiglianza di essi con un' ara, che ha pure spesso una simile forma: ma sicuramente quelle iscrizioni fanno vedere, che quelle non erano are. Avrebbero potuto essere piedestalli per sostener delle statue; ma nella superficie superiore bene piana non vi era alcun foro, o altro indizio di attaccamento di una statua. Quindi credo assolutamente, che quelli fossero cippi per semplici iscrizioni.

40. La forma delle lettere è stata sfigurata o dagli

Au-

Autori delle relazioni, o dal Martiniere stesso, o dagli stampatori, e vi sono molte altre differenze della copia ivi impressa da quella qui esibita, che io feci con tutta l' attenzione sul posto, e confrontai dopo con una fatta da un altro della comitiva; trovandola conforme ad essa colla sola differenza, che dove io avevo notato in une delle due VIC VII, e nell' altra VIC VIII, egli aveva messo in amendue VIII: ma io ero sicuro di avere rimarcata quella differenza, quale trovo anche qui, dove poi per la terza, che da noi non si potè vedere, si dice esservi stato VIC IX. Mi dispiace, che, come ho inteso dopo, que' marmi veramente troppo pesanti non sono poi stati trasportati a Venezia, temendosi anche qualche avania da' Turchi, se si fossero accorti di un trasporto, che di masse tanto grevi non poteva farsi per un tratto ben lungo senza molta gente, e sforzo grande, che quantunque in un paese deserto poteva per accidente anche di notte esser veduto, o sentito da qualche passeggiere. Sotto pretesto che vi si fossero trovati, e portati via de' tesori, si sarebbe preteso dalla Corte Dio sa quanto. Se non vi fosse questo timore, probabilmente scavando si troverebbe una quantità di statue, e d'iscrizioni tanto ivi, quanto in mille altri siti di quelle barbare contrade. Se fossero stati trasportati que' cippi, avrei potuto di nuovo riscontrar ora la mia copia per assicurarmi più di quelle differenze tra essa,

e la

e la suddetta stampata, che anderò qui esponendo.

41. Nella stampata tutte le lettere vocali *u* sono espresse per U, ciò che non si trova mai nelle iscrizioni veramente antiche, e potrebbe rendere sospetta l'antichità di questa qui: ma realmente non ve n'è alcuna, essendovi da per tutto V, come ho espresso. Vedo in quella stampata una mano di lettere J majuscole colla coda, che non si trovano mai per la I consonante majuscola, e nella mia non vi sono, come di fatto non ve n'erano. Quasi tutte le prime lettere delle parole sono ivi più lunghe, arrivando più su della dirittura delle cime delle seguenti, e i principj delle righe sono messi altri più indietro, altri più avanti, secondo che le medesime righe sono più lunghe, o corte, per far corrispondere in una linea verticale i mezzi di ciascuna riga, mentre realmente non vi è quella disuguaglianza nella posizione delle cime, ma come si vede qui, tutte le lettere sono della medesima grandezza, e tutti i principj delle righe stanno nella medesima linea verticale, le disuguaglianze essendo state lasciate tutte al termine di esse righe. Vi sono pure ivi de' punti, ove si vede che le parole sono troncate senza essere finite, e in varie iscrizioni antiche si trova un punto dopo ogni parola, benchè terminata; ma qui da me non ve n'è alcuno dopo alcuna o finita, o ancora troncata. Credo di non avere sbagliato in questo tralasciando tali punti, benchè vi sieno, ma di ciò

non

non ho una memoria abbastanza viva, da non averne alcun dubbio.

42. Le differenze più essenziali sono le seguenti. Nel principio della terza riga ivi vedo VOLT, e da me trovo VOIT, ed oltre al saper in generale, che avevo usata tutta la diligenza per l'esattezza, mi pare di ricordarmi, che appunto non sapendo cosa potesse significare quella parola riguardai quell' I con più attenzione più volte. Al fin della quarta io ho CLA PRENS, ed ivi vedo CLAPRENS unito. Nella quinta io ho COL IVLI PHILIPPENSIS, ed in quella stampa vedo COL. IUL. PHILIPPENS, e senza un punto al fine. Nella sesta io ho EORUNDEM PRINCIPI ET, e trovo ivi EORUNDEM ET PRINCIPI ITEM. Nellà settima vi ha la differenza nelle lettere iniziali delle parole prima, e terza più lunghe in su, nel JUL in vece di IVL, e nel PARIANÆ in vece del mio EPARIANAE, mancandovi quell' E, ed essendo unito in una sola lettera il difiongo, che nelle iscrizioni antiche si vede sciolto in AE. Nella riga ottava, e nona ivi manca quella linea retta, che da me si vede sopra que' numeri: sopra le unità I da me vi sono i puntini, e son sicuro, che vi erano, ivi mancano: vi è ivi nel fine di essa linea ottava una lineetta pel richiamo della parola non finita, e continuata nella linea seguente col N -, cosa che allora non usava, ed usa in oggi nelle righe, che finiscono a mezza parola. Nella decima io mi trovo GEM in vece del suo GERM,

PRAEF

PRAEF in vece del suo PRÆF, ALAE $\bar{I}$ in vece del suo ALÆ I, ed acciocchè vi sieno delle differenze fino all' ultimo, egli ha fatto una riga sola di quelle, che realmente sono due in ultimo, e rientranti un poco in dentro, come notai allora espressamente, ha fatti tondi i due V del mio SCVBVLORVM, ed ha tralasciato i puntini su' due I, e la lineetta superiore del mio $\overline{VII}$.

43. Ho notate così minutamente queste tante differenze, benchè molte di esse piccole assai, acciò si veda, quanto poco ci possiamo fidare dell' esattezza in questo genere di monumenti antichi copiati da' marmi, e pubblicati colle stampe, massimamente quando si riguarda certa sorte di minuzie nelle forme, ed espressioni, dalle quali spesso dipende il giudizio sull' essere i medesimi genuini, o supposti, e più, o meno antichi. Può essere che in queste differenze sia scorso qualche errore ancora a me; ma la diligenza che vi usai, e il confronto colla copia fatta da un altro della comitiva mi fanno attribuire lo sbaglio piuttosto alla lezione stampata, e per la massima parte mi ricordo benissimo anche dopo tanti anni, che vi feci della riflessione fino d' allora.

44. Non istarò qui a ricercare la lezione intera di quello, che vi si trova di abbreviato, nè la spiegazione di tutto quello, che vi è di oscuro, o di dubbioso. Il Martiniere se ne sbriga con poche parole: ecco i suoi termini tradotti in Italiano.

„ Que-

„ Queste iscrizioni sono all' onore di Cajo Antonio
„ Rufo figlio di Marco della Tribù Voltinia, Sa-
„ cerdote di Giulio, e di Augusto Cesare fatto Ca-
„ po della Colonia d' Apri da Claudio, e di Filippi
„ da Giulio, come altresì della Colonia di Pario
„ da Giulio, e Ufficiale (in latino *Tribunus Mi-
litum*, che egli fa corrispondere al rango di *Mestre
de Camp* delle truppe Francesi) della coorte XXXII
„ de' volontarj, Comandante della Legione XIII
„ chiamata Carmina, e Capitano dell' Ala prima di
„ Cavalleria de' Scubuli. L' ultima riga d' ognuna
„ di queste tre iscrizioni non è facile ad essere in-
„ terpretata. Ad ogni modo M. Spon ha creduto,
„ che VIC. VII, VIC. VIII, VIC. IX significa *Vicus
„ Septimus, Vicus Octavus, Vicus Nonus*, cioè la
„ settima, l' ottava, la nona strada, dove queste
„ statue erano state collocate all' imitazione delle
„ strade di Roma. Troja Colonia de' Romani, Colo-
„ nia d' Augusto, e che ne aveva preso il nome di
„ *Colonia Augusti Troas*, aveva probabilmente i suoi
„ Rioni, e le sue Tribù come la città di Roma ".

45. Questa interpretazione è correlativa alla sua lezione delle tre iscrizioni conformi in tutto fuorichè nel numero, che viene dopo quel VIC, e alla sua maniera di supplire quel che manca, e interpretare il totale, suppone, che quelli sieno stati piedestalli di statue innalzate all' onore di quell' Ufficiale, e le colloca in tre diverse strade: ma, come ho detto, pare, che quelli abbiano servito di sempli-

plice cippo da iscrizione, e non di piedestallo, o di base per delle statue. Questo non guasta l' essenziale di tre strade, nelle quali in vece di tre statue potevano collocarsi i tre cippi semplici colle iscrizioni. Ma mi fa della difficoltà il trovarsi ora unite in un solo sito quelle tre pesantissime masse di marmo, non vedendosi, a che fine possano da tre parti remote della città essere state portate in un medesimo luogo.

46. Cesserebbe questa difficoltà, se si potesse ammettere un' altra spiegazione data da un Letterato di primo rango, il quale fatto interrogare da me ultimamente sul senso di queste iscrizioni rispose in iscritto ne' termini seguenti „ L' iscrizione non po„ teva mai cominciare da un

DIVI IVLI FLAMINI

„ 47. O ci manca una riga col nome, a cui que„ sto uffizio si riferisca, o era nell' altra parte del „ piedestallo, o era nell' altro piedestallo, che sem„ bra avere fatta unione col copiato.

„ 48. Io credo poi, che nel terzo piedestallo „ vi fossero i nomi de' Maestri, come chiamavansi „ *Vicorum*, che probabilmente avran posta l' iscri„ zione al Flamine di Giulio, e all' altro della Tri„ bù Volinia Flamine di Augusto. Di qua si ve„ de, che quel VIC. va interpretato *Vicorum*, cioè „ *Magistri Vicorum VIII*, ne' quali esser doveva

„ di-

„ divisa la rovinata città. Niente di meglio parmi „ non potersene dire “.

49. Ma sicuramente ne' due cippi, che io copiai, null' altro mancava, che in un di essi le due righe corrose, nelle quali si vedeva lo stesso sito, che nelle due corrispondenti dell' altra totalmente illesa, le medesime erano non in fondo, ma in mezzo alle stesse illese, e dal resto di varie lettere si vedeva chiaramente, che anche quelle righe avevano avuto le parole medesime. In quella poi, che era tutta ben conservata, quella faccia era totalmente illesa senza alcuna sua parte sbocconcellata, o in qualunque maniera offesa. Si vedeva il contorno talmente intatto, che non poteva esservi in alcuna maniera da principio un' altra riga, onde il *non poteva mai quell' iscrizione cominciare da un DIVI IVLI FLAMINI* è contro il fatto, e il nome, a cui questo uffizio si riferiva, non vi era nè in quel piedestallo, nè nell' altro offeso solo in quelle due righe corrose: quello stesso sicuramente non faceva *unione col copiato*. Nel terzo poi non vi sono quegli altri nomi supposti, vedendosi dalle notizie date al Martiniere in quel tempo, in cui si potevano leggere tutte e tre le iscrizioni, che le medesime erano tutte affatto simili senza alcun' altra differenza, che quella del VIC. VII, VIC. VIII, VIC. IX. Quella stessa differenza di VII, e VIII, che io vidi distintissimamente, e vedendola vi riflettei per assicurarmene, mostra, che quello non era

il

il numero de' rioni, ne' *quali dovesse essere divisa quella città rovinata.*

50. Vedendo l'imbarazzo, in cui si è trovato uno de' primi Letterati in questo genere stesso per dare una interpretazione congrua a questi marmi, in vece di fare altre ricerche, lascio agli Antiquarj, de' quali è piena l' Italia, questo problema, che atteso tutto quello, che ho riferito, sarà forse nulla meno imbarazzante, che nel mio mestiere il problema de' tre corpi in Meccanica, e del caso irreduttibile in Algebra, su cui vi sono presentemente in questi contorni tante contese.

Fine delle Rovine di Troja.